תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם

# אילת השחר (מלבי"ם)

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# אילת השחר (מלבי"ם)

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אילת-השחר-מלבים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

# תוכן העניינים


כלל א ..... 13
כלל ב ..... 13
כלל ג ..... 14
כלל ד ..... 14
כלל ה ..... 14
כלל ו ..... 14
כלל ז ..... 15
כלל ח ..... 15
כלל ט ..... 15
כלל י ..... 15
כלל יא ..... 16
כלל יב ..... 16
כלל יג ..... 16
כלל יד ..... 17
כלל טו ..... 17
כלל טז ..... 17
כלל יז ..... 17
כלל יח ..... 18
כלל יט ..... 18
כלל כ ..... 18
כלל כא ..... 19
כלל כב ..... 19
כלל כג ..... 19
כלל כד ..... 19
כלל כה ..... 20
כלל כו ..... 20
כלל כז ..... 20
כלל כח ..... 20
כלל כט ..... 20
כלל ל ..... 21
כלל לא ..... 21
כלל לב ..... 21
כלל לג ..... 21
כלל לד ..... 21
כלל לה ..... 22
כלל לו ..... 22
כלל לז ..... 22
כלל לח ..... 23
כלל לט ..... 23
כלל מ ..... 24
כלל מא ..... 24
כלל מב ..... 24
כלל מג ..... 25
כלל מד ..... 25
כלל מה ..... 25
כלל מו ..... 26
כלל מז ..... 26
כלל מח ..... 26
כלל מט ..... 26
כלל נ ..... 27
כלל נא ..... 27
כלל נב ..... 27
כלל נג ..... 27
כלל נד ..... 27
כלל נה ..... 27
כלל נו ..... 28
כלל נז ..... 28
כלל נח ..... 28
כלל נט ..... 28
כלל ס ..... 29
כלל סא ..... 29
כלל סב ..... 29

**כלל סג** ..... 29
**כלל סד** ..... 29
**כלל סה** ..... 30
**כלל סו** ..... 30
**כלל סז** ..... 30
**כלל סח** ..... 30
**כלל סט** ..... 31
**כלל ע** ..... 31
**כלל עא** ..... 32
**כלל עב** ..... 32
**כלל עג** ..... 32
**כלל עד** ..... 32
**כלל עה** ..... 32
**כלל עו** ..... 33
**כלל עז** ..... 33
**כלל עח** ..... 33
**כלל עט** ..... 33
**כלל פ** ..... 34
**כלל פא** ..... 34
**כלל פב** ..... 34
**כלל פג** ..... 34
**כלל פד** ..... 34
**כלל פה** ..... 35
**כלל פו** ..... 35
**כלל פז** ..... 35
**כלל פח** ..... 35
**כלל פט** ..... 35
**כלל צ** ..... 36
**כלל צא** ..... 37
**כלל צב** ..... 37
**כלל צג** ..... 37
**כלל צד** ..... 38
**כלל צה** ..... 38
**כלל צו** ..... 38
**כלל צז** ..... 39
**כלל צח** ..... 39
**כלל צט** ..... 39
**כלל ק** ..... 39
**כלל קא** ..... 40
**כלל קב** ..... 40
**כלל קג** ..... 40
**כלל קד** ..... 40
**כלל קה** ..... 41
**כלל קו** ..... 41
**כלל קז** ..... 41
**כלל קח** ..... 41
**כלל קט** ..... 41
**כלל קי** ..... 42
**כלל קיא** ..... 42
**כלל קיב** ..... 42
**כלל קיג** ..... 42
**כלל קיד** ..... 43
**כלל קטו** ..... 43
**כלל קטז** ..... 43
**כלל קיז** ..... 43
**כלל קיח** ..... 44
**כלל קיט** ..... 44
**כלל קכ** ..... 44
**כלל קכא** ..... 44
**כלל קכב** ..... 44
**כלל קכג** ..... 45
**כלל קכד** ..... 45
**כלל קכה** ..... 45
**כלל קכו** ..... 45

**כלל קכז** ..... 45
**כלל קכח** ..... 45
**כלל קכט** ..... 46
**כלל קל** ..... 46
**כלל קלא** ..... 46
**כלל קלב** ..... 46
**כלל קלג** ..... 47
**כלל קלד** ..... 47
**כלל קלה** ..... 47
**כלל קלו** ..... 48
**כלל קלז** ..... 48
**כלל קלח** ..... 48
**כלל קלט** ..... 49
**כלל קמ** ..... 50
**כלל קמא** ..... 50
**כלל קמב** ..... 50
**כלל קמג** ..... 50
**כלל קמד** ..... 51
**כלל קמה** ..... 51
**כלל קמו** ..... 51
**כלל קמז** ..... 51
**כלל קמח** ..... 52
**כלל קמט** ..... 52
**כלל קנ** ..... 52
**כלל קנא** ..... 53
**כלל קנב** ..... 54
**כלל קנג** ..... 54
**כלל קנד** ..... 54
**כלל קנה** ..... 54
**כלל קנו** ..... 55
**כלל קנז** ..... 55
**כלל קנח** ..... 55
**כלל קנט** ..... 56
**כלל קס** ..... 56
**כלל קסא** ..... 57
**כלל קסב** ..... 57
**כלל קסג** ..... 58
**כלל קסד** ..... 58
**כלל קסה** ..... 58
**כלל קסו** ..... 59
**כלל קסז** ..... 59
**כלל קסח** ..... 59
**כלל קסט** ..... 59
**כלל קע** ..... 60
**כלל קעא** ..... 60
**כלל קעב** ..... 60
**כלל קעג** ..... 60
**כלל קעד** ..... 60
**כלל קעה** ..... 61
**כלל קעו** ..... 61
**כלל קעז** ..... 61
**כלל קעח** ..... 61
**כלל קעט** ..... 61
**כלל קפ** ..... 62
**כלל קפא** ..... 62
**כלל קפב** ..... 63
**כלל קפג** ..... 63
**כלל קפד** ..... 63
**כלל קפה** ..... 64
**כלל קפו** ..... 64
**כלל קפז** ..... 64
**כלל קפח** ..... 65
**כלל קפט** ..... 65
**כלל קצ** ..... 65

**כלל קצא** 65
**כלל קצב** 66
**כלל קצג** 66
**כלל קצד** 66
**כלל קצה** 66
**כלל קצו** 66
**כלל קצז** 66
**כלל קצח** 67
**כלל קצט** 67
**כלל ר** 67
**כלל רא** 67
**כלל רב** 68
**כלל רג** 68
**כלל רד** 68
**כלל רה** 69
**כלל רו** 69
**כלל רז** 69
**כלל רח** 69
**כלל רט** 70
**כלל ריא** 70
**כלל ריב** 71
**כלל ריג** 71
**כלל ריד** 71
**כלל ריה** 72
**כלל ריו** 72
**כלל ריז** 72
**כלל ריח** 72
**כלל ריט** 73
**כלל רכ** 73
**כלל רכא** 73
**כלל רכב** 73
**כלל רכג** 73
**כלל רכד** 74
**כלל רכה** 74
**כלל רכו** 74
**כלל רכז** 74
**כלל רכח** 75
**כלל רכט** 75
**כלל רל** 75
**כלל רלא** 75
**כלל רלב** 76
**כלל רלג** 76
**כלל רלד** 77
**כלל רלה** 77
**כלל רלו** 77
**כלל רלז** 77
**כלל רלח** 78
**כלל רלט** 79
**כלל רמ** 79
**כלל רמא** 79
**כלל רמב** 80
**כלל רמג** 82
**כלל רמד** 82
**כלל רמה** 83
**כלל רמו** 83
**כלל רמז** 83
**כלל רמח** 84
**כלל רמט** 84
**כלל רנ** 85
**כלל רנא** 85
**כלל רנב** 85
**כלל רנג** 85
**כלל רנד** 85

**כלל רנה** ..... 85
**כלל רנו** ..... 86
**כלל רנז** ..... 86
**כלל רנח** ..... 86
**כלל רנט** ..... 86
**כלל רס** ..... 87
**כלל רסא** ..... 87
**כלל רסב** ..... 87
**כלל רסג** ..... 87
**כלל רסד** ..... 87
**כלל רסה** ..... 88
**כלל רסו** ..... 88
**כלל רסז** ..... 88
**כלל רסח** ..... 88
**כלל רסט** ..... 88
**כלל רע** ..... 89
**כלל רעא** ..... 89
**כלל רעב** ..... 89
**כלל רעג** ..... 89
**כלל רעד** ..... 90
**כלל רעה** ..... 90
**כלל רעו** ..... 90
**כלל רעז** ..... 90
**כלל רעח** ..... 91
**כלל רעט** ..... 91
**כלל רפ** ..... 91
**כלל רפא** ..... 91
**כלל רפב** ..... 91
**כלל רפג** ..... 92
**כלל רפד** ..... 92
**כלל רפה** ..... 92
**כלל רפו** ..... 92
**כלל רפז** ..... 92
**כלל רפח** ..... 93
**כלל רפט** ..... 93
**כלל רצ** ..... 93
**כלל רצא** ..... 93
**כלל רצב** ..... 94
**כלל רצג** ..... 94
**כלל רצד** ..... 94
**כלל רצה** ..... 94
**כלל רצו** ..... 95
**כלל רצז** ..... 95
**כלל רצח** ..... 95
**כלל רצט** ..... 95
**כלל ש** ..... 95
**כלל שא** ..... 96
**כלל שב** ..... 96
**כלל שג** ..... 96
**כלל שד** ..... 96
**כלל שה** ..... 96
**כלל שו** ..... 97
**כלל שז** ..... 97
**כלל שח** ..... 97
**כלל שט** ..... 97
**כלל שי** ..... 97
**כלל שיא** ..... 98
**כלל שיב** ..... 98
**כלל שיג** ..... 98
**כלל שיד** ..... 98
**כלל שטו** ..... 98
**כלל שטז** ..... 99
**כלל שיז** ..... 99
**כלל שיח** ..... 99

**כלל שיט** ..... 99
**כלל שכ** ..... 99
**כלל שכא** ..... 100
**כלל שכב** ..... 100
**כלל שכג** ..... 100
**כלל שכד** ..... 100
**כלל שכה** ..... 101
**כלל שכו** ..... 101
**כלל שכז** ..... 101
**כלל שכח** ..... 101
**כלל שכט** ..... 102
**כלל של** ..... 102
**כלל שלא** ..... 102
**כלל שלב** ..... 102
**כלל שלג** ..... 102
**כלל שלד** ..... 102
**כלל שלה** ..... 103
**כלל שלו** ..... 103
**כלל שלז** ..... 103
**כלל שלח** ..... 103
**כלל שלט** ..... 103
**כלל שמ** ..... 103
**כלל שמא** ..... 104
**כלל שמב** ..... 104
**כלל שמג** ..... 104
**כלל שמד** ..... 104
**כלל שמה** ..... 104
**כלל שמו** ..... 104
**כלל שמז** ..... 104
**כלל שמח** ..... 105
**כלל שמט** ..... 105
**כלל שנ** ..... 105
**כלל שנא** ..... 105
**כלל שנב** ..... 105
**כלל שנג** ..... 105
**כלל שנד** ..... 106
**כלל שנה** ..... 106
**כלל שנו** ..... 106
**כלל שנז** ..... 106
**כלל שנח** ..... 106
**כלל שנט** ..... 107
**כלל שס** ..... 107
**כלל שסא** ..... 107
**כלל שסב** ..... 107
**כלל שסג** ..... 107
**כלל שסד** ..... 108
**כלל שסה** ..... 108
**כלל שסו** ..... 108
**כלל שסז** ..... 108
**כלל שסח** ..... 109
**כלל שסט** ..... 109
**כלל שע** ..... 109
**כלל שעא** ..... 109
**כלל שעב** ..... 109
**כלל שעג** ..... 110
**כלל שעד** ..... 110
**כלל שעה** ..... 110
**כלל שעו** ..... 110
**כלל שעז** ..... 111
**כלל שעח** ..... 111
**כלל שעט** ..... 111
**כלל שפ** ..... 111
**כלל שפא** ..... 111
**כלל שפב** ..... 111

**כלל שפג** ..... 112
**כלל שפד** ..... 112
**כלל שפה** ..... 112
**כלל שפו** ..... 112
**כלל שפז** ..... 113
**כלל שפח** ..... 113
**כלל שפט** ..... 113
**כלל שצ** ..... 113
**כלל שצא** ..... 113
**כלל שצב** ..... 113
**כלל שצג** ..... 113
**כלל שצד** ..... 114
**כלל שצה** ..... 114
**כלל שצו** ..... 114
**כלל שצז** ..... 114
**כלל שצח** ..... 114
**כלל שצט** ..... 115
**כלל ת** ..... 115
**כלל תא** ..... 115
**כלל תב** ..... 115
**כלל תג** ..... 115
**כלל תד** ..... 116
**כלל תה** ..... 116
**כלל תו** ..... 116
**כלל תז** ..... 116
**כלל תח** ..... 117
**כלל תט** ..... 117
**כלל תי** ..... 117
**כלל תיא** ..... 117
**כלל תיב** ..... 117
**כלל תיג** ..... 117
**כלל תיד** ..... 117
**כלל תטו** ..... 118
**כלל תטז** ..... 118
**כלל תיז** ..... 118
**כלל תיח** ..... 118
**כלל תיט** ..... 118
**כלל תכ** ..... 119
**כלל תכא** ..... 119
**כלל תכב** ..... 119
**כלל תכג** ..... 119
**כלל תכד** ..... 119
**כלל תכה** ..... 120
**כלל תכו** ..... 120
**כלל תכז** ..... 120
**כלל תכח** ..... 120
**כלל תכט** ..... 121
**כלל תל** ..... 121
**כלל תלא** ..... 121
**כלל תלב** ..... 121
**כלל תלג** ..... 121
**כלל תלד** ..... 121
**כלל תלה** ..... 122
**כלל תלו** ..... 122
**כלל תלז** ..... 122
**כלל תלח** ..... 122
**כלל תלט** ..... 122
**כלל תמ** ..... 122
**כלל תמא** ..... 123
**כלל תמב** ..... 123
**כלל תמג** ..... 123
**כלל תמד** ..... 123
**כלל תמה** ..... 123
**כלל תמו** ..... 124

**כלל תמז** ..... 124
**כלל תמח** ..... 124
**כלל תמט** ..... 125
**כלל תנ** ..... 125
**כלל תנא** ..... 125
**כלל תנב** ..... 125
**כלל תנג** ..... 126
**כלל תנד** ..... 126
**כלל תנה** ..... 126
**כלל תנו** ..... 126
**כלל תנז** ..... 126
**כלל תנח** ..... 127
**כלל תנט** ..... 127
**כלל תס** ..... 127
**כלל תסא** ..... 127
**כלל תסב** ..... 127
**כלל תסג** ..... 128
**כלל תסד** ..... 128
**כלל תסה** ..... 128
**כלל תסו** ..... 128
**כלל תסז** ..... 128
**כלל תסח** ..... 129
**כלל תסט** ..... 129
**כלל תע** ..... 129
**כלל תעא** ..... 129
**כלל תעב** ..... 129
**כלל תעג** ..... 130
**כלל תעד** ..... 130
**כלל תעה** ..... 130
**כלל תעו** ..... 130
**כלל תעז** ..... 130
**כלל תעח** ..... 130
**כלל תעט** ..... 131
**כלל תפ** ..... 131
**כלל תפא** ..... 131
**כלל תפב** ..... 131
**כלל תפג** ..... 131
**כלל תפד** ..... 132
**כלל תפה** ..... 132
**כלל תפו** ..... 132
**כלל תפז** ..... 132
**כלל תפח** ..... 132
**כלל תפט** ..... 132
**כלל תצ** ..... 133
**כלל תצא** ..... 133
**כלל תצב** ..... 133
**כלל תצג** ..... 133
**כלל תצד** ..... 133
**כלל תצה** ..... 134
**כלל תצו** ..... 134
**כלל תצז** ..... 134
**כלל תצח** ..... 134
**כלל תצט** ..... 134
**כלל תק** ..... 135
**כלל תקא** ..... 135
**כלל תקב** ..... 135
**כלל תקג** ..... 135
**כלל תקד** ..... 135
**כלל תקה** ..... 135
**כלל תקו** ..... 136
**כלל תקז** ..... 136
**כלל תקח** ..... 136
**כלל תקט** ..... 136
**כלל תקי** ..... 136

**כלל תקיא** ..... 137
**כלל תקיב** ..... 137
**כלל תקיג** ..... 137
**כלל תקיד** ..... 137
**כלל תקטו** ..... 138
**כלל תקטז** ..... 138
**כלל תקיז** ..... 138
**כלל תקיח** ..... 138
**כלל תקיט** ..... 138
**כלל תקכ** ..... 138
**כלל תקכא** ..... 139
**כלל תקכב** ..... 139
**כלל תקכג** ..... 139
**כלל תקכד** ..... 139
**כלל תקכה** ..... 140
**כלל תקכו** ..... 140
**כלל תקכז** ..... 140
**כלל תקכח** ..... 140
**כלל תקכט** ..... 140
**כלל תקל** ..... 141
**כלל תקלא** ..... 141
**כלל תקלב** ..... 141
**כלל תקלג** ..... 142
**כלל תקלד** ..... 142
**כלל תקלה** ..... 142
**כלל תקלו** ..... 142
**כלל תקלז** ..... 142
**כלל תקלח** ..... 142
**כלל תקלט** ..... 143
**כלל תקמ** ..... 143
**כלל תקמא** ..... 143
**כלל תקמב** ..... 143
**כלל תקמג** ..... 143
**כלל תקמד** ..... 144
**כלל תקמה** ..... 144
**כלל תקמו** ..... 144
**כלל תקמז** ..... 144
**כלל תקמח** ..... 144
**כלל תקמט** ..... 145
**כלל תקנ** ..... 145
**כלל תקנא** ..... 145
**כלל תקנב** ..... 145
**כלל תקנג** ..... 145
**כלל תקנד** ..... 146
**כלל תקנה** ..... 146
**כלל תקנו** ..... 146
**כלל תקנז** ..... 146
**כלל תקנח** ..... 146
**כלל תקנט** ..... 147
**כלל תקס** ..... 147
**כלל תקסא** ..... 147
**כלל תקסב** ..... 147
**כלל תקסג** ..... 147
**כלל תקסד** ..... 147
**כלל תקסה** ..... 148
**כלל תקסו** ..... 148
**כלל תקסז** ..... 148
**כלל תקסח** ..... 148
**כלל תקסט** ..... 148
**כלל תקע** ..... 149
**כלל תקעא** ..... 149
**כלל תקעב** ..... 149
**כלל תקעג** ..... 149
**כלל תקעד** ..... 150

**כלל תקעה** 150
**כלל תקעו** 150
**כלל תקעז** 150
**כלל תקעח** 150
**כלל תקעט** 151
**כלל תקפ** 151
**כלל תקפא** 151
**כלל תקפב** 151
**כלל תקפג** 151
**כלל תקפד** 152
**כלל תקפה** 152
**כלל תקפו** 152
**כלל תקפז** 152
**כלל תקפח** 152
**כלל תקפט** 153
**כלל תקצ** 153
**כלל תקצא** 153
**כלל תקצב** 153
**כלל תקצג** 153
**כלל תקצד** 154
**כלל תקצה** 154
**כלל תקצו** 154
**כלל תקצז** 154
**כלל תקצח** 154
**כלל תקצט** 154
**כלל תר** 154
**כלל תרא** 155
**כלל תרב** 155
**כלל תרג** 155
**כלל תרד** 155
**כלל תרה** 155
**כלל תרו** 155
**כלל תרז** 156
**כלל תרח** 156
**כלל תרט** 156
**כלל תרי** 156
**כלל תריא** 157
**כלל תריב** 157
**כלל תריג** 157

## כלל א

אלה הם ההלכות והכללים, המידות והיסודות, החוקים והמכונות אשר קבלו חכמי המשנה והמסורת בתהלכות לשון הקדש, ובאמרי אל אל בני ישראל. אמרות ה' אמרות טהורות, שמורות וספורות, כסף צרוף מזוקק שבעתים, בו שקלו בפלס הרים וגבעות במאזנים, ויבנו חומה בצורה לתורה סביב חומה בריח ודלתים, מגדל עוז שם ה' בית מקדש מלך, בו תשכן כבודה בת מלך פנימה תורת ה' תמימה, הקבלה ותורה שבעל פה אשר נחלנו מסיני. תורת הפה על תורת הכתב מכוננת, על מים רבים היא שתולה על כללי ההגיון והמליצה היא שוכנת. הגלוי והנסתר, המבואר והנגלה, התורה והמצוה, הכתב והקבלה, המקרא והמסורת, האמירות והדברות, תורה הכתובה ותורה המסורה, כל אלה חוברו יחדיו, ויחדיו יהיו תמים, הפשט והדרוש יתלכדו ולא יתפרדו, אשה רעותה לא פקדו, ועל לוחות הברית הכתובים באצבע אלקים חיים עליהם ועליהם כל הדברים אשר דיבר ה' ביד משה מזה ומזה הם כתובים, ויקראו בספר תורת אלקים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא כל ההלכות והדינים הכללות והפרטות אשר קבל משה מסיני וימסרום דור דור לזקנים ונביאים ושרי קדש, ועל פי הדברים האלה כרת ה' ברית עם ישראל, כולם נתנו מרועה אחד, אל אחד נתנם, פרנס אחד אמרם, מפי אדון כל המעשים, ברוך הוא ומבורך, אף אתה עשה אזניך כאפרכסת וקנה לך לב מבין ועינים לראות ואזנים לשמוע, וראה בעיניך ובאזניך וקנה לך לב מבין ועינים לראות ואזנים לשמוע, וראה בעיניך ובאזניך תשמע ולבבך ישכיל לדעת ולהבין, הפוך בה והפוך בה דכולה בה וסיב ובלה בה ומינה לא תזוע.

דעת חז"ל מסכמת עם דעת חכמי הלשון, שאין שורש בלשון הקודש יותר משלוש אותיות. ועל המרובעים אמרו שהם מורכבים משתי תיבות או שלוש, ושמקצתם נבעו מלשונות אחרות (ויקרא סי' קנב).

## כלל ב

ועל דרכיהם נגה אור כדעת גדולי הלשון, שיש פעלים שניים, שאין בשרשם רק שתי אותיות. ואמרו שהשורשים שיש בהם אחת מאותיות אהו"י, ובכלל – בעלי עלומי העין, והנחים, והחסרים, והכפולים – כולם אין בשרשם רק שתי אותיות, ומשתתפים בעניינם ומתחלפים בהוראותיהם:

(ויקרא א א): "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמור" (ויקרא סי' ד).

(ויקרא א טו): "והקריבו הכהן אל המזבח, ומלק את ראשו והקטיר המזבחה, ונמצה דמו על קיר המזבח" (ויקרא סי' פב).

(ויקרא ב יד): "ואם תקריב מנחת ביכורים לה' – אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב את מנחת ביכוריך" (ויקרא סי' קנב).

(ויקרא י״ט:כ״ו): "לֹא תֹאכְלוּ, עַל־הַדָּם; לֹא תְנַחֲשׁוּ, וְלֹא תְעוֹנֵנוּ" (קדושים סי' עב).

## כלל ג

ואורח צדיקים כאור נגה הולך ואור בין חוקרי הלשון הקדמונים, עד נכון היום, כמפורש ומבואר בפי הרש"פ וכל דורשי הלשון, שכלל הלשון נבנה משורשים של שתי אותיות, וגם מן אות אחד.
ואותיות **האמנ"תיו** הנמצאים בין אותיות השורש – מלפניו או מלאחריו או באמצע – הם נוספות, ורובם מורכבים משתי תיבות (ויקרא סי' קנב, קדושים סי' מ, קדושים סי' נד):

## כלל ד

ויש הרבה שורשים שראשם מ"ם ועיקר שורשם בלעדה. כמו **מדנים** מן 'דין', **ממזר** מן 'זר', **ממארת** – שרשו **ארה**. וכן **מרוח אשך** מן 'רוח'. **מַאַן** מן 'אין'. **מורך** מן 'רכך'. וכדומה (תזריע ס' קסו, אמור ס' נג, אמור ס' צו, בחוקותי ס' מג)
וכן בשמות שהתי"ו שורש – היא נוספת לרוב. כמו **תהום** מן 'המה', **תכן** מן 'כן', וכדומה (מצורע ס' ק)
ובהרבה שורשים המ"ם שבסוף נוסף: **צלמון חרום** וכדומה (אמור ס' מח)
ובהרבה שורשים הנו"ן שבאמצע נוספת: **איש** – **אנוש**, **בת** – **בנה**, וכדומה (מצורע ס' נ).
ומצאנו שמות מרובעים שהאות האחרון נוספת כמו **גבעול** מן 'גבע', **גנזך** מן 'גנז', ודומיהם. בפרט הרי"ש מצאנוהו נוסף גם בראש ובאמצע המרובעים – **רטפש**. **שרביט**. **שרעיף**. **שקערורות** (מצורע ס' פט)

## כלל ה

הת"ו הנוסף בראש האות לסימן השם יורה לרוב על רוב הכמות או האיכות. והשם שיש בו סימן השם ונוסף עליו נו"ן האמנתי"ו [כמו **תופיני**] יבוא לפעמים להקטין העניין. וחז"ל השקיפו במילת 'תופיני' על שתי ההוראות (צו ס' מח).
ומצאנו נו"ן האמנתי"ו שנוסף על השם להגדיל העניין – **שבתון**, **עצבון** – לדעת חז"ל (אחרי ס' עח. אמור ס' קסד)
וכפל עי"ן ולמ"ד הפעל מורה על חוזק הדבר – **ירקרק אדמדם** (תזריע ס' קסא)

## כלל ו

המ"ם הנוסף בראש השמות – כמו **משכן**, **מושב**, **מקדש**, **מרכב**, **משכב**, **מקום** – יציינו המקום המיוחד אל איזה דבר. וע"כ דרשו מה שכתוב 'חוץ למחנה מושבו' שמושבו

טמא; מדלא אמר "שבתו" (תזריע ס' קנח). וממה שכתוב "לכל מראה עיני הכהן" (ולא אמר "לכל ראות") למדו שאין הולכים אחר הרואה רק אחר עצם הנראה (תזריע ס' פג). וכן תציין המ"ם את הכלי שבו יעשו איזה פעולה. כמו **משקל**, **מקטר**, **מבטח**, **מבצר** – ר"ל דבר העשוי לשקול בו ולהקטיר. וזה המבדיל בינם לבין השמות **שקל**, **קדש**, **קיטר**, **ביטחון**, **בצרון** שמציינים הדבר עצמו. וזה ההבדל בין **מכר** ו**ממכר**; ששם 'ממכר' כולל גם מתנה (בהר ס' מב). וכן בין **מקנה** ובין **קנין**; ששם 'מקנה' מציין הפעולה ושם 'קנין' הוא שם המופשט של הקנין, בלא השקף על הפעולה (אמור ס' פז):

## כלל ז

ומשקלי השמות משונים עד לאין קץ; ויש להשקיף עליהם. כי יש הבדל בין המשקלים בכמה פנים (אמור ס' נג).

ומצד זה הסתפקו בשם **שְׁבֻעִים**, שיתכן שהוא שם המספר מן 'שבע' ופירושו שבעה כפלים כמו "ארבעתים" – על חד ארבע. וגם דהא שבוע נקבה והיה לו לכתוב **שבועות** (תזריע ס' יט).

## כלל ח

יש פעלים רבים שמשמשים – לפעמים על התחלת הפעולה ולפעמים על המשכתה [כמו **קם**, **עמד**, **שכב**, **חיה**, **היה**], עד שפעמים נסתפק בפירושם.

ועל כן כפל – "ילבש על בשרו...יהיו על בשרו"; שממה ש"יהיו" מורה על המשכה ידעינן ש"ילבש" בא על התחלת הלבישה (צו ס' י). וכפל "כל מום לא יהיה בו" על התהוות המום בתחלתו (אמור ס' קיא) וכדומה:

## כלל ט

הפעלים שפעולתם מתמדת והולכות לא יתכן בם הציוי עם מילת "יהיה". כמו **יצמח**, **יגדל**, **יפרה** – אין לומר "יהיה צָמֵח", "יהיה גָּדֵל"; רק "יהיה גָּדוֹל" שמציין שכבר הוא גדול בתכלית.

ומזה למדו שמ"ש "ראשו יהיה פרוע", אין פירושו גידול השיער, רק בא על גילוי הפרע והשער (תזריע ס' קנג)

## כלל י

יש פעלים שמורים על שהפועל מוכן לעשות או להעשות:

**והקטיר** – שיהיה ראוי להקטרה (ויקרא ס' פא)
**והשורף** – המוכן לשרוף (אחרי ס' סח)
**יאכלנה** – ראוי לאכילה (צו ס' לז).
**כהן המקריב** – המוכן לזה (צו ס' צב)
**וקצרתם** – כשתרצו לקצור (אמור ס' קנג)
**ונמכר** – כשעומד למכור (בהר ס' צה)
**והעמידו** – שיוכל לעמוד (בחוקותי ס' סב)

## כלל יא

או יתפוס הפעל להורות על השיעור כמו שכתוב
"האוכל מנבלתה" – כשיעור אכילה (שמיני ס' קס)
האוכל בבית והשוכב על השיעור (מצורע ס' קיא)
"אשר יזה מדמה" – שיהיה ראוי להזיה (צו ס' סא)
וכן לענין לימוד אחר כמ"ש "בכל קדש לא תגע" אזהרה לאוכל ותפס נגיעה לומר נגיעה כאכילה (תזריע ס' טז)
וכן "לתנופה לכפר" – מעלה עליו כאילו לא כפר (מצורע ס' סו)

## כלל יב

יש פעל עובר ופעל ממשיך. ובהרבה פעלים יש להסתפק אם הוא עובר או ממשיך. ובמצות רבות גלתה התורה שהוא פעל ממשיך ע"י שכפל המקור עם הפעל – **עזב תעזב**, **הקם תקים**, **שלח תשלח** – שפירושם שיהיה פעל ממשיך אפילו כמה פעמים (וכמו שיתבאר לקמן כלל לח).
ובהרבה מצות ידעינן מן הסברה שהוא פעל ממשיך כמו "אם כסף תלוה", "וכתבתם על מזוזות". ובמה שכתב "וכסהו" בעפר פירשוהו שהוא פעל עובר, ודי בשכסה פעם א'. וזה ממה שכתוב "וכסהו" ולא אמר "ויכסהו" (ע"פ הכלל שיתבאר לקמן כלל מד). וממ"ש "וכסהו" בכינוי ע"פ הכלל שיתבאר לקמן (כלל קנא) (אחרי ס' קיח)

## כלל יג

יש פעלים רבים שמיוחדים לאבר מיוחד או לשם מיוחד, ובפעלים האלה אין צורך להזכיר את האבר או הדבר שבו יעשה הפעל, אם לא לאיזה דיוק.

כמו **וילך ברגליו**, **וישמע באזניו**, **וירא בעיניו** – שהשם מיותר. ורוצה לומר שהלך ברגליו, לא על סוס. ושמע וראה בעצמו, לא ע"י אחרים. וכדומה (ויקרא ס' קמד)
ואמר "לבטא בשפתים" להוציא נשבע בלבו (ויקרא ס' שיא);
"לא תגיע ידו" – יד עצמו (ויקרא ס' שכו. בהר ס' צח);
"וסמך ידו" – לא על ידי שליח (ויקרא ס' כח);
"במלח תמלח" – שלא ימלח במי מלח (ויקרא ס' קמד)

## כלל יד

ויש הבדל בין כשאומר "ראה בעיניו" – שבא לדייק שראה בעיני עצמו כנ"ל, ובין כשאמר "בעיניו" בלא פעל 'ראה'. כמו "חכם בעיניו" שפירושו שנדמה לו שהוא כן ואינו כן. (תזריע ס' קלו)

## כלל טו

והפעלים המיוחדים לאבר מיוחד – כמו **ולקח ונתן** אל היד, **דרך רמס הלך** אל הרגל, **פנה** אל הפנים – בכל אלה צריך שיעשה באבר ההוא. וזה מבואר בפעלים מיוחדים [כמו **חפן קמץ כרע**] שהפעל נגזר משם האבר שבו יפעול.
אבל בפעלים שמורים על העשות איזה דבר [כמו **זרק שפך חלץ כסה**] אין הכרע במה יעשה הפעול ונלמד תמיד מן הענין והפעל הסמוך לו. (אחרי ס' קטז)

## כלל טז

יש פעלים שיתיחסו אל האדם המצֻוה לעשותם אף שאינו עושה בעצמו. וזה בכל המלאכות שדרך לעשותם ע"י פועלים כמו בנין הבתים, ומלאכת השדות, וחפירת הבורות, ודומיהם. וכשהזכיר פעלים אלה בעסק כללי כמו נטיעה כללית (לאפוקי נוטע עץ אחד וכדומה) יהיה גם על הנעשה ע"י אחרים. (קדושים ס' נח).
וכן פעל **עשה** יפול בין על מה שעושה בעצמו בין על הנעשה בפקודתו. ויש הבדל בזה בין כשאומר בלשון יחיד "לא תעשה לך", ובין כשאומר בלשון רבים "לא תעשו לכם"; שהרבים המשתתפים במעשה לא יהיה רק על ידי אחרים. (קדושים ס' ט)

## כלל יז

הפעלים שנאמרו בציוי המצוות בלשון רבים – נשקיף בהם לפי הענין.

אם דרך שיעשה להכלל – נפרש שמוסב על הכלל; כמו "ועשו לי מקדש", "והבאתם את עומר".
ואלה שדרך לעשות ע"י כל יחיד בפני עצמו – נפרש שרצונו לומר כל אחד ואחד; כמו "וכי תזבחו זבח שלמים", "ועשו להם ציצית".
ומזה עמד פלוגתא בין ר' יהודה ורבנן בפעל 'ונטעתם' שלגבי ערלה. (קדושים ס' סג)

## כלל יח

ומצוות שהזהיר את הכלל ואת היחידים – הקפיד שישגיחו הכלל ובתי דינים על היחידים (ויקרא ס' כו. אחרי ס' קכא).
ומצות שנאמרו אל הכלל בלשון יחיד נאמרו אל הב"ד; כמו "וספרת לך" (בהר ס' יג. אמור ס' קסג. אמור ס' קצד). וכן יבא כן בדבר הכולל כללות העם דהיינו הצבור יחד (ויקרא ס' קנד).
ועי' עוד מזה לקמן (כלל קסא. כלל קסג)

## כלל יט

יש הבדלים בין הקל והנפעל. שבהקל מביטים על הפועל. ובהנפעל יביט על שתעשה הפעולה, לא על הפועל, ואף שלא כיון הפועל בפעולתו רק שנעשית מאליה. כמו:
יְמצה – היא הכוונה; יִמָּצֶה – מעצמו. (ויקרא ס' שלה).
"כנגע ראיתי" – הוא בכוונה; "כנגע נראה לי" – הוא מעצמו במקרה. (מצורע ס' פא).

## כלל כ

ומזה יעמדו כמה הבדלים לפי תכונת הפועל והוראתו –
**ישרוף** בקל – תכף כשעוסק בשריפה. יִשָּׂרֵף בנפעל – דווקא כשנשרף הדבר (ויקרא ס' רלט).
**אכל** בקל – דוקא בכזית, כי פחות מזה לא נקרא אכילה לגבי הפועל רק טעימה. יֵאָכֵל בנפעל – אף כל שהוא, כי נקרא אכילה לגבי הדבר (צו ס' לא).
**וראהו הכהן** – מקפיד על הרואה וצריך שיראה כאחת. **וביום הֵרָאות** – מקפיד שיהיה העצם נראה, ואף שהרואה אינו רואהו כאחת. (תזריע ס' פו).

## כלל כא

וגם יבדלו במה שזה מתכונת הפועל וזה מתכונת מקבל פעולה. יֵאָכל, בנפעל, לחייב המאכיל לאחרים (שמיני ס' פז. שמיני ס' קסב). וכן בא לאסור בהנאה, ור"ל אף שיֵאָכל על ידו (שמיני ס' פה). "יעשה מלאכה בהם" – ולא העושה מלאכה באחרים. (שמיני ס' קכא)

## כלל כב

וגם שהציוי בתכונת הנפעל מורה שלא יפטר ממנה בשום אופן; כי כשמצוה אל הפועל יפטר לפעמים אם יש לו איזה אונס או ענין הפוטר אותו. לא כן כשמצוה שיֵעָשֶׂה הדבר, לא יביט על הפועל ועניניו.
כמו שדרשו: **תיעשה** – אף בשבת ובטומאה. **ישלם** – מדעתו, **ישולם** – בעל כורחו. וכדומה. (ויקרא קלט)

## כלל כג

וכל הפעלים שאי אפשר להם בלא פועל – הלשון אחד בפועל ובנפעל. **מלוה לוה**, **מכה מוכה**, **רוצח נרצח**. ואם הלשון משונה ביניהם – יצויר אחד בלא חברו. כמו **נותן לוקח**, יצויר לוקח בלא נותן. וכן יצויר קונה בלא מוכר.
וזה ההבדל בין פעל **כרה** ובין פעל **קנה**. הכורה הוא רק מן המוכר במחיר, והקונה יהיה ע"י כל אופן שלו – "קונה שמים וארץ", "אשת המת קניתי". (אמור פז)

## כלל כד

ויש הבדל בין **הנפעל** ובין **הבינוני פעול**. כי הנפעל מציין שחלה הפעולה בזמן מוגבל, אבל הבינוני פעול שייך עם השמות, לא עם הפעלים (כמו שכן דעת הקדמונים שהכניסו את המקור ואת הבינוני פועל ובינוני פעול בשער השמות), ואינו מציין רק שהפעולה נמצאת בעצם הפעול, לא שחל בזמן מוגבל.
ולכן הוכיח רבא במה שכתוב "ונעלם ממנו" (ולא אמר "והיא עלומה ממנו") שצריך שהיה לו ידיעה בתחלה; שבזה חלה ההעלמה בזמן מוגבל. והגם שאביי דחה דבריו ממה שכתוב "ונעלמה מעיני כל חי" – יש הבדל בזה בין הנפעל שקבל הפעולה מזולתו (שאז חלה הפעולה בעת הקיבול), ובין הנפעל מעצמו שאין לו פועל (שאז בהכרח חל בו ההשתנות בעצמו, שידע ונעלם ממנו). (ויקרא ס' שט).

## כלל כה

**בנין הכבד** יורה לפעמים הפך הפעל כמו "**וְדִשנו** את המזבח". וגם יש לו הוראה על התמדת הפעולה – **שׁוֹבֵר מְשַׁבֵּר, מוֹלִיד מְיַלֵּד** – כדעת רש"י. (קדושים ס' עב)
ועיין עוד בזה (קדושים ס' עג, אמור ס' ריא)

## כלל כו

וקדמוני הלשון קראו לבנין **פָּעַל וְהָפְעַל** "בנינים שלא נזכר שם פועלם" מפני שבנינים אלה לא יציינו לעולם פעולת פועל, רק הפעולה לבדה, מבלי השקף על הפועל. וכן דעת חז"ל. (ויקרא רסג)

## כלל כז

ומלת "או **הוֹדַע** אליו חטאתו" מורכב מג' בנינים.
כי חולם הה"א מורה שהוא מן ההפעיל. כמו **הוֹרִיד הוֹשִׁיב**
ופתח הד' מורה שהוא מן הִתְפָּעֵל. כמו **הִוּדַד הוּשַׁב**
ומה שבא אחריו שימוש מלת "**אל**" – שלא בא רק בהתפעל כמו "**בהתודע** יוסף אל אחיו" (אבל אחר פעל 'ידע' בהפעיל והָפְעל בא תמיד שימוש הלמ"ד) – מורה שיש בה הוראת התפעל שהיא המורכב מן הִפעיל והָפעל.
וחז"ל דרשו במילה זו הזרה כל ההוראות שיש בו. פעולת פועל־מצוין של הפעיל, ופועל־בלתי־מצוין של הָפְעַל, והפעולה בעצמו של התפעל. (ויקרא רסג)

## כלל כח

וכן **בנין התפעל** מורה על ג' דברים:
א. שיעשה הפעולה בעצמו,
ב. על פעולה מתדמה,
ג. על התמדת הפעולה.
וחז"ל דרשו שלושתן על מלת "והתגלח" (תחת "וגלחו") (תזריע קלא). וכל זה כפי הכלל שיתבאר לקמן (כלל ריב)

## כלל כט

**בנין הָפְעַל** יבוא על שני תמונות; לפעמים הה"א בקמץ (**הָפְקַד**), ולפעמים בשורק (**הֵמְלַחְתָּ**).

ויש הבדל ביניהם. שההפעל בשורק מורה על פעולת פועל. וההפעל בקמץ מורה שנעשה מעצמו, או מציין פעל ממשיך, שמצד המשכת הפעולה לא ישקיף עוד על הפועל. (ויקרא ס' שפא, אחרי ס' כה)

## כלל ל

להרד"ק, הפעלים המרובעים [**בונן קומם שובב**] אשר הם מנחי העין – הם בציר"י. ואשר הם מפעלי הכפל – הם בפתח. וכן דעת הבחור. ודעת הראב"ע שבין בכפולים בין בנחי העין, הפתח והצירי מבדילים בין פִּיעֵל ובין פֻּועַל; שבבנין פִּיעֵל שניהם בצירי, ובבנין פֻּועַל שניהם בפתח.
וכמחלוקת ראשונים כן מחלוקת קדמונים חכמי התלמוד בפעל **תעוננו**, אם שורשו **עון** או **עונן**. (קדושים עב)

## כלל לא

לדעת הרד"ק ימצא בכל שורשי פ"א יו"ד חסרים נחים. וחשב שורש **יקף** מחסירי פ"י. והבחור חולק עליו. וכתב ששרשו **נקף**, ושלא נמצא חסירי פ"י רק אם עי"ן הפעל צד"י. וכן חלקו בזה רבא ורב אשי במכות (דף כ:) בלאו דלא תקיפו. רבא סובר כשיטת הרד"ק, ורב אשי סובר כשיטת הבחור. (קדושים עג)

## כלל לב

**המקור מנפעל** לא יתקשר עם מלת "את". ומה שכתוב "ביום המשח אותו" יש בו דרוש. (צו ס' מא) וכן במילת "את" שבא אחר **בנין התפעל** נבוכו חכמי הלשון, וחז"ל דרשוהו. (בהר ס' פח)

## כלל לג

אחר הפעלים היוצאים יבא מלת "את", לא מ"ם השימוש. ומה שכתב "החתים בשרו מזובו" יש בו דרוש. (מצורע ס' קכב)

## כלל לד

ויש הבדל בפעלי הכפל בין אם בא בתשלומו ובין אם נבלע עי"ן הפעל בדגש. כמו: **יחל יחלל**. **יסב יסובב**. **צמת צמיתות**. **כרת כריתות**. וכדומה. שכפל האות מורה על יתרון הפעולה או השנותה (אמור ס' סה, בהר ס' נט)

## כלל לה

ויש הבדל בין הפעל **כֵּהָה** הנגע, ובין השם **כֵּהֶה**; שהשם מורה שהוכהה בהחלט, והפעל מורה שמתנענע אל הפעולה ורצונו לומר שהוכהה קצת. (תזריע ס' קעג)
וכן במה שכתב "זאת תורת היולדת" (שהוא בינוני פועל) משמע שעדיין עוסקת בלידה; שזה ההבדל בין הפועל ובין השם תואר **יולדה** שמורה על שנמצא בה תואר זה מכבר. ולמדו מזה שילדה ולדות הרבה. (תזריע ס' לא).
וכן יש הבדל בין **רבוע** – שהוא שם התואר ומציין הקנין הנמצא שהוא רבוע, ובין **מרובע** – שמורה על הפעולה שנעשה בו פעולת ההרבעה. וזה כוונת חז"ל מי כתיב מרובע? רבוע כתיב. (ויקרא ס' סה)

## כלל לו

וכל הפעלים העוברים או העתידים – שם הפעל בכחם, וכשמזכיר הפעולה א"צ להזכיר השם. וכל מקום שבא שם הפעל נוסף על הפעל כמו **יקריב קרבן**. **ידור נדר** וכדומה, דרשוהו חז"ל. והיינו כי מושג השם סותר אל מושג הפעל. כי השם מציין דבר שהוא כבר במציאות וכבר נקרא בשם, והפעל מורה שהוא יוצא עתה אל המציאות.
ועל כן פירשו כמה פעמים שהשם הנוסף מורה שכבר היה להדבר מציאות לפני הפעולה – **יומת המת** מעיקרא, **יקריב קרבן** – שיקדם הקדשו להקרבתו, ודומיהם רבים. (תורה אור ויקרא ס' יג באורך. ועוד שם סימן צד, סימן קכד, סימן שעז. אחרי ס' קיא, אחרי ס' קנא. אמור ס' סב, אמור ס' פז).
ולפעמים דרשו שבא להגביל

- כמות הפעל (ויקרא תורה אור ס' יג. צו ס' קמט. מצורע ס' מה. קדושים ס' עה. אמור ס' יא, אמור ס' יב).
- או איכות הפעל (תורה אור שם. קדושים ס' יד. בחוקותי ס' סח).
- או שבא השם לרבות איזה דבר (ויקרא תורה אור ס' יג, וסימן כ, וסימן שמז. צו ס' קו. מצורע ס' קכג, מצורע ס' קפד, מצורע ס' קצז).
- או שבא לתת איזה גדר (ויקרא שם, וסימן עו. שמיני ס' לב. אחרי ס' צא. קדושים ס' סא, וסימן סד. אמור ס' קפא. בהר ס' ל. בחוקותי ס' פה)

## כלל לז

וכן כשמוסיף הפעל על השם נתנו בו טעמים.

כמו שדרשו על מה שכפל **חטאתו אשר חטא** (ויקרא ס' רז) ושם (כלל שטז) יש על זה ט' דרושים על ט' יתורים.
וכן במה שדרשו **טומאתו** (טומאת עצמו) **אשר יטמא** (שקיבל טומאה ממקום אחר). (ויקרא ס' שה).
וכן **על שגגתו** מביט על השגגה, **אשר שגג** מביט על הפועל (ויקרא ס' שסה)
וכן **את הגזלה** משמע אף שגזל אביו. **ואשר גזל** משמע שגזל בעצמו (ויקרא ס' שפא).
בכל אלה מרבה שתיהם. וכן עוד (מצורע ס' קע).
ויש הבדל בין השם **המשכב**, ובין הפעל **אשר ישכב** (מצורע ס' קכח, וסימן קלח, וסימן קפב)

## כלל לח

וכן כשכפל המקור על הפועל בא להורות שתעשה הפעולה בכל אופן ושיעשה אפילו כמה פעמים.
כמו שדרשו על מה שכתוב **אשם אָשֵׁם**- כל מיני אשמות (ויקרא ס' שסט).
**האכל יאכל** - כמה אכילות (צו ס' קכ)
**דרש דרש** - כמה דרשות (שמיני ס' נב)
**פשה תפשה** (תזריע ס' סו)
**פרוח תפרח** (תזריע ס' עח)
**בוא יבוא** (מצורע ס' קה)
**שכב ישכב** (מצורע ס' קעז)
**הוכח תוכיח** (קדושים ס' מג)
**העלם יעלימו** (קדושים ס' צד)
**ואם המר ימר** (בחוקותי ס' עב)
**ואם גאל יגאלנה** (בחוקותי ס' פב)
**ואם גאל יגאל** (בחוקותי ס' קיג)

## כלל לט

ולפעמים בא המקור לפני הפעל להראות החיוב במאמר; שיש לטעות שהוא רשות. כמו בציוי הנגבל נגד אזהרה (כמו שיתבאר לקמן כלל רכח, שמיני ס' נז)

## כלל מ

והמקור הקודם לפני הפעל הבא בשלילה
מורה לפעמים שהפועל היה ראוי להיות ולא היה; **בוש לא יבושו**, **בכה לא תבכה**.
(שמיני ס' צה, קדושים ס' נב)
ולפעמים יורה שהפעל בא בדוקא; **ואכול לא תאכלוהו** – אבל הנאה מותרת (צו ס' קלט)

## כלל מא

**הו' הבא בראש העבר** – פעמים היא מחברת ופעמים היא מהפכת העבר לעתיד. ובעלי הלשון נתנו סימן. שאם בא אחרי פעל־עתיד היא ו' מהפכת, ואם בא אחרי פעל־עבר היא ו' מחברת. (אחרי ס' לה)
ויש מקומות שאם נשקיף על עיקר המאמר מדבר בעתיד ואם נשקיף על פעל פרטי שבא לפניו במאמר בא לפניו פעל עבר. וכיוון שהיא לשון מסופק פירשו חז"ל בזה תמיד גם הכוונה השניה שאינה ו' מהפכת רק מחברת.
כמו "השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' **ועשהו** חטאת" – דרשו כינוי "עשהו" על הגורל, שהגורל עשהו חטאת, והוא לפי זה פעל עבר כמו פעל 'עלה' שלפניו. (אחרי ס' כה).
וכן מה שכתוב "ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר **והזה** אותו". פירשו פעל 'והזה' פעל עבר כמו פעל 'עשה' שלפניו. (אחרי ס' מא).
וכן פירשו מה שכתוב בנגעי בתים "ובא הכהן וראה והנה פשה" שהוא ו' החיבור. וזה מהכרח הכתובים שם. (מצורע ס' קה)
וכן על "**והעלה** הכהן את העולה". (מצורע ס' סב):

## כלל מב

העתיד יבוא על שני פנים אם יש מקום לוי"ו
א העבר־המהופך־לעתיד על ידי הוי"ו שבראשו. כמו **וסמך ושחט**
ב העתיד הגמור עם ו' החיבור. כמו "**ואעשך** לגוי גדול **ואברכך**".
ויש הבדל ביניהם. שהעתיד־עם־ו'־המהפכת הוא העבר הנמצא בזמן עתיד, ר"ל שמדבר על שיהיה הדבר נגמר ונשלם בזמן עתיד. אבל העתיד־עם־ו'־החיבור יכוין לומר שיפעיל בעתיד – לא על שיהיה הדבר נגמר ונשלם, ועל כן בא עתיד זה לרוב בגלות רצון ובקשה ומורה התחלת הפעולה והמשכתה. והעתיד עם ו' ההיפוך מציין התשלום והגמר.

וזה היה יסוד בידי חז"ל לכמה דרושים גדולים (תזריע ס' ו באורך, וסימן קיח. ועוד אמור ס' פ, אמור ס' קצג, אמור ס' ר. בחוקותי ס' ע). ועל כן במ"ש "וטמא עד הערב וטהר" יש סתירה בלשון, ודרשו שכבר הוא טהור מאיזה דבר (שמיני ס' קכג, תזריע ס' סה באורך, מצורע ס' קנב)

## כלל מג

ולפעמים יהיה העבר עבר שכבר נשלם קודם לכן.
"ונמצה דמו" – מכבר קודם שיקטיר. (ויקרא ס' פב)
"ויתן אל החושן את האורים" – מכבר. (צו ס' קעא)
"וירד מעשות" – וכבר ירד. (שמיני ס' טז)
"והעלה" כבר. (מצורע ס' סב)
וכן ס"ל לר"א שמה שכתוב בריש פרשת אחרי "ויאמר ה' אל משה" פירושו וכבר אמר קודם לכן. (אחרי ס' ט). וכן פירשו עוד. (מצורע ס' קה). ועיין עוד בזה. (ויקרא ס' נא, ויקרא ס' נב, אחרי ס' לה)

## כלל מד

ויש עבר הבא במקום עתיד המורכב.
"ומולדתך אשר הולדת אחריהם". (תזריע ס' ו)
וכן "אל פתח אהל מועד לא הביאו" הוא עתיד, ולא יכול לומר "יביאו" שהיה משמע לאחר שחיטה. (אחרי ס' צב)

## כלל מה

**ויבוא עתיד במקום עבר**...
להורות על ההוה או התמידות. "אשר ישכב עליו הזב" – רצונו לומר בקביעות. (מצורע ס' קכח, מצורע ס' קלד, אמור ס' קג)
או להורות שעוד הדבר קיים. שלכן אמר "אשר יהיה בעורו שחין" שעדיין השחין קיים קצת. (תזריע ס' צו, תזריע ס' קיב)
או בא להורות על מחשבת הפועל. "אם האכל יאכל" – שמחשב לאכל. (צו ס' קיח)

## כלל מו

ובמאמר התנאי דרך הלשון שהפעל הראשון הסמוך למלת "כי" יבוא בלשון עתיד, והפעלים הבאים אחריו – בין הבאים לפרש את הפועל בין המגבילים לו בחלוקה – יבואו בלשון עבר או הווה לפי כוונת המדבר. וכל מקום שנלוז מן החוק הזה דרשוהו חז"ל.
כמו מ"ש "אם הכהן המשיח יחטא" "אשר נשיא יחטא" ודרשו שאינו מביא על הקודמות. (ויקרא ס' רג, ויקרא ס' רנט)
ומ"ש "ואם כבש יביא" וכן מ"ש בפרשת צו "אם על תודה יקריבנו", דרשו לענין שאם הפריש קרבן ואבד ונמצא ועומד להקריב עתה. (ויקרא ס' רפט, צו ס' צט)
ומ"ש "אשר יזה מדמה" פירשוהו שדוקא אם לא הוזה עדיין. (צו ס' סד)
"ואם האכל יאכל" על המחשבה. (צו ס' קיח)

## כלל מז

כל מקום שתפס שם היחיד – **נפש או איש** – ממעט צבור. (צו ס' קלב בארך. ועוד ויקרא ס' צג, אמור ס' קט).
ושם **נפש** כולל גם עכו"ם ואישה. (אחרי ס' קכב, אחרי ס' קנ). וכן גם הבהמה בכלל 'נפש'. (אמור ס' צא) ועיין עוד לקמן (כלל קנט)

## כלל מח

במקום שבא שם יחיד זכר צריך ריבוי על אישה כמו במה שכתוב "הגר" צריך לרבות אישה. (אחרי ס' עה ובכמה מקומות). וכן בשם 'כהן' – אין כהנת בכלל לדעת הספרא (צו ס' נב). וכן במקום שכתוב לשון זכר. כמו שדייק ר"י דאין נקבות בסירוס ממה שכתוב "משחתם בהם" בלשון זכר (אמור ס' פג).
אולם בשם המין גם נשים בכלל (אחרי ס' עד באורך)

## כלל מט

וכשיבוא כל המין בלשון יחיד – מנהג הלשון להוסיף בו ה"א המורה על כלל המין. ואם יבוא על שם עצם פרטי אז הה"א הוא ה"א הידיעה.
ומזה הוציאו חז"ל ששם **האזרח** הוא שם המין בכ"מ, לבד "האזרח" שגבי סוכה יש בו הלכה למשה מסיני שהוא שם כדמות פעל. (אחרי ס' עד)

## כלל נ

ואם יבוא שם המין בלא ה"א יורה על אישים רבים מן המין, לא על המין כולו. (ויקרא ס' יז. צו ס' יז, צו ס' יט, עיי"ש. בחוקותי ס' עג)

## כלל נא

ויש הבדל בין כשידבר על שם המין (דהיינו ריבוי אישי המין) בלא ה"א ["**בקר וצאן הקריבו**"] ובין כשידבר בה"א עם מלת "מן" ["**מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן**"], שאז בא תמיד למעט, כי המ"ם מורה הקצתית (ויקרא סימן יז, סימן יח, סימן יא, סימן עה, סימן קנז, וסימן שכג. שמיני ס' קנה)

## כלל נב

בשם הסמוך לא ידבר על הרבים בלשון יחיד, רק יאמר "זבחי תודה", "זבחי שלמים". ולכן אמר "על **זבח** התודה" – הוסיף הסמיכות 'זבח' לבל נטעה ש'תודה' היא שם המין. (צו ס' קא)

## כלל נג

ויש הבדל בין שמות המינים ובין שמות הקיבוץ. ששם המין בא על הרבים ועל היחיד אבל שם הקיבוץ לא יבוא על היחיד כלל כמו **חטה שעורה פשתה ענב**.
וכן שם **שֵׂעָר** היא קיבוץ שערות ובסמיכות שער ראשו, אבל **שערה** היא שם היחיד (ושם **שַׂעַר** בפתח בא על שער הבלתי רגיל). ומזה למדו חז"ל שאין שֵׂעָר פחות משתי שערות. (תזריע ס' מה)

## כלל נד

בשם המין יבוא הפעל לרוב בלשון יחיד. (אמור ס' צ). ומצאנוהו גם בלשון רבים, בפרט במקום שיש לטעות שהוא שם היחיד (בחוקותי ס' עג. ושם פליגי בזה ר"ש ורבנן)

## כלל נה

וכן בשם הקיבוץ – **עדה**, **מחנה**, **וכדומה** – יבוא הפעל שאחריו בלשון יחיד ולפעמים בלשון רבים – "**ותשא** כל העדה", "**ויבואו** כל העדה". ויש הבדל. כשידבר על כללותם יבוא הפעל בלשון יחיד, וכשידבר על כל פרט יבוא בלשון רבים. (ויקרא ס' רמב)

## כלל נו

ושמות המתכיות לא יתרבו, כגון **כסף נחושת ברזל**. ועל זה אמרו מה כלים שנים אף כסף שנים. (ויקרא ס' שנא)
ודרך הלשון לומר "**חלב** השלמים" בלשון יחיד. וכשאומר "**חלבי** השלמים" - כיון על חלבים שונים של כל מיני הקרבנות, ותפס שלמים מפני שנתפרשו אצל שלמים. (צו ס' יח).

## כלל נז

ושם **קשקשת** לדעת הת"ק הוא שם היחיד כמו "צנצנת". ולדעת ר"י הוא שם הקיבוץ, ושם היחיד "קשקש". דאם היה שם היחיד היה לו להיכתב ברבים - 'קשקשות', לא 'קשקשים'. (שמיני ס' עח).
ויש שמות שיבואו לעולם בלשון רבים - **ערבי נחל** (אמור ס' קצט). ועיין עוד לקמן (פרק ל"ג) בשמות **צאן כבשים עזים** וכדומה, כללים רבים השייכים לכאן.

## כלל נח

ובכל זה במה שבא אצל מנורה שם הקיבוץ 'נר' בלשון יחיד ותפס הפעל ביחיד - "יערך אותו" - פירשוהו חז"ל שמ"ש זה שנית בפר' אמור בא לדרשה, ופי' נר אחד המערבי. (אמור ס' ריב). ומ"ש בפר' תצוה "נר" בלשון יחיד יש דרוש על שלא אמר "נרות".(אמור ס' רטו).
ו"ידו" שגבי סמיכה פירושו ידיו, ובא בלשון יחיד להורות על הכח, ולמדו זה ממה שכתב פעם ידו ידיו, קרי וכתיב. (אחרי ס' נב)

## כלל נט

לפעמים יקדים התואר אל המתואר - **שני תולעת** - **תולעת שני**, **עמים רבים** - **רבים עמים**. וכן **שופר תרועה**, **אחד קדוש**, **משנה כסף**. על כן כשיבואו שני שמות ותואר ביניהם לא נוכל להכריע אם התואר שייך אל השם הראשון או השני.
כמו "**אביב קלוי גרש**" - יש לפרש 'אביב קלוי' ויש לפרש 'קלוי גרש', ר"ל גרש קלוי. אולם כלל בלשון שהתואר צריך שיהיה סמוך אל המתואר והמלות שבאים לבאר את התואר יבואו לבסוף, וכשאומר "קלוי באש" אי אפשר לומר שהוא תואר אל "גרש", שאם כן, היה לו לכתוב "גרש קלוי באש" (ויקרא ס' קנא).

וכן במה שכתב "**על חלת לחם חמץ**". אי אפשר לפרש לחם חלה, אחר ש'לחם' נסמך אל 'חמץ' היה לו לכתוב "לחם חלה חמץ". (צו ס' קה)

## כלל ס

ובכל זה השיבו חז"ל על פי הדרוש את המלה אל סדרה; שיקדם המתואר כדינו. כמו במה שכתוב "את בשר ערלתו" (שראוי "את ערלת בשרו") – דרשו על הבשר שעל הערלה שאף על פי שיש בהרת יקוץ. (תזריע ס' יב)

## כלל סא

ושני שמות הסמוכים – השם הראשון עיקר.
**גחלי אש** – שם 'גחלים' עיקר, ושם 'אש' מתאר שם גחלים; שיהיו בוערים, ושהאש תהיה בטלה ע"ג הגחלים. (אחרי ס' לב).
ויש הבדל בין **שני תולעת** ובין **תולעת שני**. כשאומר "תולעת שני" – שם 'שני' מבאר שם 'תולעת' – לאפוקי תולעת הצובע שחור. וכשאומר "שני תולעת", שם 'תולעת' מתאר שם 'שני' ומוציא שני הנעשה מדבר אחר. ויש הבדל ביניהם. "תולעת שני" – שם 'תולעת' עיקר ויכול לצבוע בכל דם התולע, ו"שני תולעת" שם 'שני' עיקר ואין יכול לצבוע רק עם השני שבתולע, לא עם דם שחור שבו. (מצורע ס' יג)

## כלל סב

הסמיכות לא תהיה רק אל השם, לא אל המלה והפעל. לבד מלת "**אשר**" יוצא מן הכלל. וחז"ל עשו בו אסמכתא במה שכתוב "כל ימי אשר הנגע בו". (תזריע ס' קנו)

## כלל סג

התוארים שהם קנין האדם יבואו בלא מלת "איש" [כמו **צדיק**, **חכם**, **חסיד**, **עור**, **פסח** וכדומה]. וכשהוסיף "איש צדיק", "איש עור" – בא לכוונה מיוחדת דרושיית תמיד, ורוצה לדייק שהוא איש מצוין ומיוחד לכך, או שהדבר תלוי בהאיש וכדומה. ותמצא זה (אחרי ס' נו. אמור ס' טז, סימן כב, סימן מו, סימן צב, וסימן צג. בחוקותי ס' צח)

## כלל סד

כל מקום שבא שם היחיד אין צריך לומר בו מספר "אחד". וכל מקום שבא מספר "אחד" על שם היחיד [כמו: **איל אחד**, **כבש אחד**, **לוג אחד** וכדומה] יש בו דרוש.

והראו חז"ל שהיה שם מקום טעות על ידי איזה לימוד או סברה שיהיה יותר מאחד, או שבא למעט החצי, או שבא ללמד שיהיה אחד מיוחד ונבחר במינו, או ללמד שיהיה כל אחד מיוחד ונבדל מחברו, או פירשו שהשם הוא שם המין כמו "עד אחד" ששם 'עד' הוא שם המין (כל זה נתבאר באורך בתורה אור מצורע ס' יז. ועוד ויקרא ס' רעח. מצורע ס' מ, סימן מב, סימן סה, וסימן סז. אחרי יח, סימן כג. אמור ס' רכב)

## כלל סה

וכן כשאמר "**אחת מכל**" [כמו "ועשה **אחת מכל** מצות השם"] – מלת "אחת" מיותר; שכבר רצוף החלוקה במ"ם של "מכל" [כמו "אשר יעשה מכל התועבות"]. ונדרש תמיד לחיוב על כל אחת ואחת. (ויקרא ס' קצז, ויקרא ס' רס – ג' דרושים. וכן ג' דרושים בסימן שטז, ועוד שם ס' שס. צו ס' קי)

## כלל סו

וסתם רבים אין פחות משנים. ולכן בכל מקום שאומר שם הרבים בציוי אין צריך לומר בו מספר "שנים", כי מסתמא נאמר שהם שנים. ולכן כל מקום שאומר **שני כבשים**, **שתי תורים**, **שתי שעירים**, וכדומה – הראו חז"ל שהיה שם מקום טעות ע"י איזה לימוד או סברה שיהיה יותר משנים (ויקרא ס' שכח באורך) או שבא מספר שני להורות שיהיו שוים (אחרי ס' יז באורך. ועוד ויקרא ס' קסט. תזריע ס' לד. מצורע ס' י, סימן מ, סימן סט, וסימן קנד. אחרי ס' נב. אמור ס' קע, אמור ס' רכא)

## כלל סז

וחז"ל היה להם כלל בלשון שיש הבדל בין מספר **שנים** – **שתים** בצורת הנפרד, ובין **שני** – **שתי** בצורת הסמיכות. כשאמר "שני כבשים", "שני שעירים" – יקפיד על שיוי הנמנים והתדמותם זה לזה. וכשאמר "שנים כבשים" לא יקפיד על השיוי. (התבאר באורך אחרי סי' יז)

## כלל סח

ושם המספר יבוא בשני צורות. בצורת הנפרד [**שנים**, **שלושה**, **ארבעה**], ובצורת הסמיכות [**שני**, **שלושת**, **ארבעת**]. והמדקדקים קראו לראשון בשם "מספר המחובר אל המתואר" ולשני קראו בשם "מספר המופשט מן המתואר". ויחפשו למצוא ההבדל שבין שני הצורות האלה ולא מצאו.

ואנכי דקדקתי כי לרוב יבוא המספר בצורת הסמיכות אם הוא מספר נודע – בין אם שנודע מעצמו, בין על פי יתר דרכי ההודעה (כגון שכבר נזכר; אם במקומו אם במקום אחר), או שיש לו יחוס וערך אל מספר אחר שעל ידו יודע. בכל אלה בא המספר בצורת הסמיכות. וזה היה גם כן דעת חז"ל (ונתבאר באורך תזריע ס' יד. ועוד אמור ס' קעא, אמור ס' רה)

## כלל סט

וגם שם המספר **אחד** יבוא בסמוך ובנפרד – **אֶחָד**. **אַחַד**. וכשבא בסמיכות יבוא אחריו לפעמים מ"ם השימוש – "כנפש **אַחַד** מהם", ולפעמים יבוא אחריו ה' הידיעה – "**אַחַד** ההרים".

והמדקדקים כתבו כי **אֶחָד ואַחַד** הם שני משקלים.

כי **אֶחָד** הוא ממשקל הכבדים כמו **סַבָּל שַׁבָּת גִּחֶל פֶּחָם**.

ושם **אַחַד** הוא מהמשקלים הקלים כמו **נַחַשׁ שַׁחַת**.

ואמנם לפעמים שם אַחַד אינו משקל בפני עצמו רק הוא שם הבא בסמיכות משם אֶחָד. וזה כשבא אחריו ה"א הידיעה כמו "אַחַד העם", "אחד ההרים". רק אם בא אחריו שימוש המ"ם אז אינו סמוך ואז הוא בודאי משקל הקל.

ובזה נעמוד על הבדלים; שיש הבדל בין **אֶחָד** ממשקל הכבד ובין **אַחַד** ממשקל הקל. במה שבשם אֶחָד יכוון להוציא השניות, ורוצה לומר אחד ולא שנים. ובשם אַחַד לא יכוון להוציא השניות רק הוא שם הכללות, רוצה לומר כל אחד שיהיה. ושם אַחַד שאחריו ה' הידיעה שהוא נגזר ממשקל הכבד ובא בצורת הסמיכות, דינו כשם 'שלושת' 'ארבעת' שהזכרתי בסימן הקודם שבא לציין מספר ידוע. וכן כשאומר "אַחַד ההרים" רצונו לומר הר ידוע והוא הר המוריה; "אחד העם" – הוא המלך, וכדומה. (תזריע ס' מג)

## כלל ע

ושם המספר **אַחַת** בלשון נקבה – שלא נמצא בו משקל **אֶחָת** – יש בו הבדל אחר בין כשבא אחריו שימוש המ"ם ובין כשבא אחריו ה"א הידיעה.

שאם כוונת המדבר על הכללות ורוצה לומר כל אחת שיהיה – יסמך מלת "אחת" אל ה"א הידיעה או בא בסמיכות – "הנה הוא נחבא באחת הפחתים", "יתנו לי מקום באחת ערי הממלכה".

ואם יכוון על האחדות להוציא הריבוי בא אחריו שימוש המ"ם – "ואנקמה נקם אחת משתי עיני". (ויקרא ס' קצח, ויקרא ס' שטז)

## כלל עא

ואם הזכיר מספר שנים או שלושה ואחר כך פרט הפרטים של הכולל על ידי מלת **אחד** **אחד** – אז יבואו שני המספרים בשוה; או בה"א הידיעה [**האחד**...**האחד**], או בלא ה"א [**אחד**...**אחד**]. וכן כל המספרים הסדורים יבואו בשוה – **ראשון שני שלישי**, או **הראשון השני השלישי**.
ואם בא אחד בה"א ואחד בלא ה"א הוא זרות ויש בו דרוש (ויקרא ס' שכט)

## כלל עב

ויש בזה כלל:
אם הזכיר "**אחד**...**אחד**" בבחינה ששניהם זוג אחד וידועים על ידי מספר הכולל "שנים" – יאמר שניהם בה"א הידיעה. כמו "ויתנו לנו **שנים פרים** ויבחרו להם **הפר האחד** ואני אעשה את **הפר האחד**" (מ"א יח, כג).
ואם לא ידבר בבחינה זו יאמר "אחד...אחד" בלא ה"א. (ויקרא ס' שכט, מצורע ס' טז, מצורע ס' ע)

## כלל עג

ואין דרך הלשון לומר מלת "אחת" בלא המתואר; כי תמיד יאמר **פעם אחת** (אם לא במקום שהמתואר נודע על ידי השם או הפעל שבא עמו).
ובמה שכתוב "וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה" הוא זרות. ודרשו שמלת "אחת" נסמך על פעל "וכפר" ורצונו לומר וכפר אחת. (אחרי ס' פד)

## כלל עד

אולם אם נזכר השם המתואר בהכלל – אין צורך להזכירו שנית בפרטים. כמו "במסילות אשר אחת עולה בית אל ואחת גבעתה", ולא אמר "מסילה אחת".
ומה שכתב "ונתן...גורלות גורל אחד...וגורל אחד", שהזכיר המתואר שנית, יש בו דרוש. (אחרי ס' כג)

## כלל עה

כל שלא בא מספר סידורי, רק מספר פשוט, אין הכרח שיהיה רצוף. למשל, כשאמר "בניתי את הבית **עשר שנים**" – אין הכרח שיהיו רצופים.

ובמקום שמקפיד על הרצופות יבוא על זה לימוד מיוחד. (תזריע ס' ז, מצורע ס' קנ, ס' מצורע קצג)

## כלל עו

המדקדקים כתבו כי במספר פחות מעשרה יבוא שם הנמנה בלשון רבים, ובמספר יותר מעשרה יבוא שם הנמנה בלשון יחיד.
ואחרי העיון ראיתי שהגם שבמספר למטה מעשרה דבריהם נכונים – הנה במספר למעלה מעשרה אין הכלל נאמן. ומצאנו: **שנה שנים**. **איש אנשים**. **אמה אמות**.
ולחז"ל היה להם כלל בזה, שבכל מקרה שבא שם הנמנה (במספר למעלה מעשרה) בלשון יחיד – מורה על שיוי הנמנים והתדמותם זה לזה. (תזריע ס' יד)

## כלל עז

במספרים שנמצא בהם מאות ועשירות ויחידות – לפעמים שם הנמנה כפול עם כל אות ואות [**מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים**], ולפעמים לא.
וחז"ל דרשו שבמקום שכפול שם הנמנה בא להשוות שם הנמנים באיזה דבר; כפי הכלל שיתבאר לקמן (כלל קמד) בשם הנכפל.
אמנם בשם **מְאַת** בצורת הסמיכות שנמצא עמו מספרים, ובא שם **מְאַת** קודם המספרים האחרים – מוכרח לכפול את הנמנה. כי בשם הסמוך מוכרח שהשם הסמוך יבוא סמוך לו בלא הפסק (תזריע ס' יד)

## כלל עח

ויש הבדל בין אם בא המספר בתחילת המאמר ובין אם בא בסופו:
שאם בא המספר אחר הפעל יהיה לפעמים עד ולא עד בכלל.
אבל אם יקדים את המספר – כמו "שבעת ימים מצות תאכלו", "שבעת ימים תהיה בנדתה" – צריך שבעה ימים שלמים ולא אמרינן מקצת היום ככולו. (מצורע ס' קעב)

## כלל עט

המספר הסידורי, **ראשון שני שלישי**, לא יצדק רק בדברים שאחד קודם לחברו בזמן או במקום. לא בדברים שהם נפרדים לגמרי.
ועל כן במה שכתב "כאשר שרף את הפר הראשון" דרש שהוא ראשון להקרבה (ויקרא ס' רנה)

## כלל פ

ומצאנו כמה פעמים המספר הסידורי בלא המתואר; בפרט במקום שהמתואר כבר נאמר תחילה כמו "ויחטאהו כראשון".
ומה שכתב "כאשר שרף את הפר הראשון" בא לדרוש. (ויקרא ס' רנה)

## כלל פא

המספר הסידורי [**ראשון שני שלישי**] יבוא תמיד אחר המתואר. ומה שכתב "פר שני בן בקר" הוא זר; שהיה לו לכתוב "פר בן בקר שני". ודרשוהו שיהיה בן שתי שנים. כי על פי הדקדוק ראוי לומר **שְׁנֵי** כמו שלישי רביעי. וסמכו שיוצא מן שם 'שנה' על משקל **כלי חצי**. (ויקרא ס' רח).
ובכל זה דרך שיבוא המספר תכף אחרי המתואר כמו "ועשרון אחד סולת". ומ"ש בפרשת מצורע "ועשרון סולת אחד" יש בו דרוש. (מצורע ס' סז)

## כלל פב

כל מקום שהזכיר מספר קצוב ואחר כך מספר הסידורי בימים – הוא תמיד למנין, לא לחדש. "**שבעת ימים** יהיה עם אמו, **ביום השמיני** תתנו לי"
וכשמכוון על החדש יאמר תמיד "באחד לחדש" "בשני לחדש". (שמיני ס' אלף)

## כלל פג

ומסגולת הלשון כשמזכיר המנין לחודש –
אם הוא מספר עד עשר לא יזכיר מלת "יום", רק יאמר "באחד לחודש", "בחמישה לחודש".
ומן עשרה ולמעלה יבוא מלת "יום" – "בארבעה עשר **יום**", "בחמישה עשר **יום**". וחז"ל נתנו טעם לזה (אמור ס' קמז)

## כלל פד

ויש הבדל בין כשאומר "**בשנה השביעית** שבת שבתון" ובין כשאומר "**ובשביעית** יצא לחופשי", בלא מלת "שנה". שכל מקום שהוסיף המתואר "שנה", חשבינן לשנות עולם שהיא מראש השנה (קדושים ס' סה. בהר ס' ו, וסימן לח)

## כלל פה

יש הבדל בין המספר הסידורי [**ששי רביעי חמישי**] ובין המספר החלקי [**שלישית רביעית חמישית**]. שבמספר הסידורי יהיה הנמנה חוץ להמנוי הקודם לו, ובמספר החלקי הוא תמיד מלגאו. אמנם זה דווקא בששובר את המספר השלם, אבל אם אומר "ויסף חמישיתו עליו" – אז החלק החמישי הוא תוספת חוץ מהשלם והוא מלבר. (ויקרא ס' שנד)

## כלל פו

מה שכתב **וחמישיותיו**, הוא מורכב מיחיד ורבים. וכמוהו **עצתך**, **זנותיכם**, **תהלתיך**, וכדומה. כי תכונת שם המופשט הוא לשון יחיד מצד עצמו רק מתרבה מצד האדם שמהלל ומיעץ פעם אחר פעם. וכן כיוון שאינו מוסיף רק חומש אחד – מצד זה בא סימן היחיד. ומצד שמוסיף חומש על חומש אם כפר את החומש – מצד זה בא סימן הרבים. וזה כדעת חז"ל שמוסיף חומש על חומש, לא כהראב"ע שישלם ב' חומשין. (ויקרא ס' שפז)

## כלל פז

יש הבדל בין שם **מחצית** ובין שם **חצי**. 'מחצית' היא דבר הנחצה בידי אדם בצמצום לשני חלקים שוים אבל 'חצי' נחצה מאליו, או שהיא מדה ידועה עד שאין צורך לחצות עתה, או שלא חצה בצמצום. (צו ס' מד)

## כלל פח

יש הבדל בין "**ארבעים יכנו**" ובין "**שלש פעמים** תכה את ארם". ש'ארבעים יכנו' הוא בפעם אחת ו'שלש פעמים' הוא בפעמים מחולקים. (ויקרא ס' רכא)

## כלל פט

רוב השמות והפעלים יש להם מובן מדויק מוגדר אם נקחהו שבא בדיוק גמור. ובכל זאת פעמים יבואו על צד ההרחבה. ועל כן נסתפק ברובם אם באו בדיוק או בהרחבה. ולפעמים בארה התורה על ידי איזה יתור וכדומה. וכמה פעמים כפל השם ללמד. כמו שכפל שם "**זכר**" למעט אנדרוגינוס, כי בהרחבה הוא בכלל זכר. (ויקרא ס' כב). וכפל

"**בבקר בבקר**" על בקר המדויק. (צו ס' טז). וזה תלוי לפי רוב שימושי השם ההוא; שבשם 'זכר' ו'בוקר' הייתי אומר מסברא שבא במובנו הרחב כי כן יבוא לרוב.
ויש פעלים שרוב תשמישם בדרך הדיוק, ועל ידי שכפל השם או הפעל נדע שבא בהרחבה. כמ"ש במה שכפל שם **קציר** ושם **שדה**. (קדושים ס' יב, קדושים ס' יג). וכן בשמות: **בני ישראל** (ויקרא ס' ח), **אדם** (ויקרא ס' י), **חצר אהל מועד** (צו ס' טז), **ימים ונחלים** (שמיני ס' עז), **בהמה** (שמיני ס' ק) – באו בדיוק, וצריך ריבוי שבאו בהרחבה.
ובשמות: **מזבח** (ויקרא ס' קמב), **לידה** (תזריע ס' ב), **קרבן** (אחרי ס' צג) – הייתי מפרש בדרך ההרחבה, שכן רוב תשמישם בתנ"ך, וצריך לימוד שיבואו בדרך הדיוק. עיי"ש בכל המקומות שציינתי.

## כלל צ

ומצאנו כמה פעמים שתפסה התורה דבר אחד לדוגמא.
כמו "**תנור וכירים** יותץ" (שמיני ס' קמ).
וכן בעניני נגעים, כל מקום שתפס שם **בהרת שאת** וכדומה, היא לדוגמא (תזריע ס' נו, וסימן סט, וסימן קא, וסימן קמו).
וכן שם **בשר חי** (תזריע ס' סט); **שער שחור** (תזריע ס' קכו).
וכן **חלבי השלמים** (צו ס' יט).
וכן במ"ש בפרשת שמיני תחילה מאמר פוסק סתם "אשר יבוא עליו מים יטמא", ואחר כך התנה תנאים "אשר ישתה בכל כלי", ידעינן שמ"ש אשר ישתה הוא לדוגמא (שמיני ס' קלו)
וכן באזהרות מצאנו שתפס דוגמא – "לא תקלל חרש", והוא הדין לכל אדם. (קדושים ס' לד).
ולפעמים באר שבא דרך דוגמא כמו במ"ש "בהמתך לא תרביע כלאים" הוסיף "את חוקותי תשמרו" ללמד שלאו דווקא בהמה ולאו דווקא בהמה שלו (קדושים ס' מז). ועמ"ש עוד (אמור ס' קכט, בהר ס' ג).
ומצאנו שתפסה התורה אזהרה לדוגמא ללמד פירוש אזהרה שבא סתם במק"א. כמו מה שתפס בפרשת קדושים אזהרת חוץ לזמנו ה"ה חוץ למקומו, ובא לדוגמא לבאר מה שכתוב (פרשת צו) "לא יחשב" סתם דהיינו מחשבה הדומה לחוץ לזמנו שהיא מחשבת המקום כמ"ש בארך ובדברי דעת (צו ס' קכב)

## כלל צא

ומצאנו פעמים רבות שתפסה התורה השם שבו יעשה הפעל ואינו דווקא רק לדוגמא [כמו: **והכה את רעהו באבן או באגרוף. כי יכה את עין עבדו בשבט. לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן**, וכדומה] ופעמים בא השם בדווקא [כמו **והרים בקומצו, והזה באצבעו**].

ולכן אמר ר' ישמעאל בג' מקומות הלכה עוקבת מקרא – וכסהו בעפר, בתער, במרצע, ספר – רצונו לומר שאי אפשר להכריע מן הכתוב רק מן ההלכה, ומביטים בענינים אלה על ענין הכתוב (ויקרא ס' רלח)

ויש בזה הבדל. בין אם מקדים את השם אל הפעל – אז בא בדווקא. כמו אם היה אומר "בעפר יכסהו", "בתער יגלח", "במרצע ירצע", "ספר יכתב" – אז היה דווקא. וכשהקדים את הפעל אין להכריע אם בא השם בדווקא, ונוכל לפרט שבא לדוגמא (אחרי ס' קכ)

## כלל צב

וזה דווקא במקום שיש לפרש שהשם שבו יעשה הפעל בא לדוגמא. אבל במקום שהשם רצוף במושג הפעל כמו "**ושרף באש**", [ולא ידעינן אם שם "באש" בא במובן המדויק ודווקא אש או אם בא במובן הרחב וכולל אף פתילה של אבר וכדומה מתולדות האש] – יהיה בהפך. כשאמר "ושרף באש" שבא שם 'באש' לבאר פעל 'ושרף' (כי השם השני מבאר תמיד את הראשון) – באש דווקא (כי כלל אצלינו שהשם הבא לבאר את הפעל בא בדיוק תמיד). אבל כשאמר "באש תשרף" – שבא הפעל 'תשרף' לבאר את השם 'באש' – אז בא לכלול כל מיני שרפות שבא על ידי האש. כן אומר בפסחים דף עה. (ויקרא ס' רלח)

## כלל צג

ובכל מקום שדבר הכתוב דרך חלוקה – כמו השם שבא אחר מלת "**אם**" שמורה החלוקה – לא בא השם בדווקא.

כמו שדרשו "**אם עולה**" – לרבות תמורה (ויקרא ס' כא); "**אם כבש**" – לרבות פסח (ויקרא ס' קעט);

וכן "**אם נדר או נדבה**" (צו ס' קטו)

"**אם בהרת**" (תזריע ס' נו)

וכן שם "איש" שבא אחר מלת "אם" שבא לתנאי – הוא שם הכללות (מצורע ס' קעח, בחוקותי ס' קיג).
וכן השם שבא אחר מלת "**או**" שמורה החלוקה – הוא גם כן שלא בדיוק, וכולל כל הנכנס בגדר חלוקה, כמו שיתבאר לקמן (כלל ריד)

## כלל צד

ולפעמים יתפוס שם אחד לרבותא.
כמו שכתוב "וכל חטאת אשר יובא מדמה" שפירושו אף חטאת וכל שכן שאר קדושים (צו ס' עב)
וכן מ"ש "עור העולה" (צו ס' פח)
וכן במ"ש "את כספך לא תתן בנשך ובמרבית לא תתן אכלך" – תפס שניהם לרבותא (בהר ס' עד)
וכן במ"ש "נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה" שפירושו "נדבה" וכל שכן נדר, "ולנדר" וכל שכן לנדבה (אמור ס' קיח)

## כלל צה

וכל מקום שסמך שם הסוג אל שם האישי – כמו **זבח שלמים**, **זבח תודה**, **קרבן מנחה**, וכדומה – יש בו דרוש תמיד; ועל פי רוב גם זבח אחר הדומה לשלמים וקרבן הדומה למנחה. כי יכוון לומר שאינו מדבר מן השלמים מצד אישם שהם שלמים – רק מצד סוגם הכולל שהם זבח וקרבן, וגם זבח וקרבן אחר יש בו הדין הזה. וגם דרשוהו לדרושים אחרים (**ויקרא** ס' צד, וסימן קטו, וסימן קמג, וסימן קנו, וסימן קסה, וסימן רלא. **צו** ס' קא, וסימן קז, וסימן קח, וסימן קיב, וסימן קיג, וסימן קטו, וסימן קכא, וסימן קכג, וסימן קל, וסימן קמו, וסימן קנב. **אחרי** ס' צח. **אמור** ס' קי, וסימן קכז, וסימן קעב)

## כלל צו

ויש שמות רבים אשר בהתחברם יולד מהם מושג אמצעי. כמו **מהומת מות**, **מצרי שאול**, **חרדת אלוקים**. וכן שם 'קול' אם יתחבר אל שם אחר – **קול פחדים**, **קול מלחמה** – שפירושו קול הדומה למלחמה. וכן "ושמעה קול אלה" מרבה אף שבועה שאין בה אלה (ויקרא ס' רצג). וגם על יסוד זה נבנו הרבה דרושים מהשמות המורכבים שציינתי בסימן הקודם.

## כלל צז

העברי יציין את המאמר התנאי באחד מחמישה פנים:

א במלת "**כי**" – "כי תקנה עבד עברי"

ב במלת "**אם**" – "אם תקריב מנחת ביכורים"

ג במלת "**אשר**" – "אשר נשיא יחטא"

ד הפעל הבינוני עם ה"א הידיעה שטעמו כמעט "אשר" – "**המקריב** את זבח שלמיו להשם"

ה המקור עם שימוש ב' או כ' – "**בבואכם** אל הארץ".

ויש גדרים והבדלים בין כל שימוש בלשון (ויקרא ס' יב)

## כלל צח

יש הבדל בין מלת **כי** ובין מלת **אם**. שמלת "כי" יבוא בתחילת המאמר כתנאי, ומלת "אם" יבוא בפרטי החלוקות.

למשל, "אדם כי יקריב מכם קרבן...אם עולה קרבנו...ואם מן הצאן...ואם מן העוף" – עד שמזה נדע קישור הפרשה, שכל מקום שמתחיל במלת "כי" הוא ענין חדש וכל הנאמר אחריו במלת "אם" הם פרטי הפרשה ולמדים זה מזה.

## כלל צט

ובמה שכתוב בפרשת אשם תלוי "**ואם** נפש **כי** תחטא" הוא זרות בלשון, שמלבד שלא יצדק שם מלת "אם" (כי הוא ענין בפני עצמו, לא חלוקה מהקודם), זר מאוד מילת "כי" הבא אחריו. ומזה למד רבי עקיבא לחייב על ספק מעילות אשם תלוי; שבזה בא מילת "אם" להראות שהוא חלוקה מן המאמר הקודם שדיבר במעילות. ואחר שבאמת הוא מאמר בפני עצמו – בא גם מילת "כי". ונתבאר (ויקרא ס' שנט)

## כלל ק

והטעם לזה, כי מלת "אם" הוא מלת החלוקה. מה שאין כן מלת "כי" דומה עם מילת "כאשר" ומציין הודאי, ועל כן בא בראש המאמר והפרשה. ומילת אם בא בפרטי החלוקות. וכל מקום שבא מילת "אם" יש שם חלוקה, וספק, ואפשריות (ועיין בהר ס' לז).

ומה שכתב "ואם תקריב מנחת ביכורים" הוא זרות, שהיה צריך לומר "וכי תקריב". [כי גם אין לומר כדעת הראב"ע שהוא חלוקה מהקודם, כי יש כלל שלאחר מלת "אם" יסמוך לו תמיד המלה שהיא יסוד החלוקה – בין אם הוא שם או פעל או מלה – והיה צריך לומר "ואם מנחת ביכורים תקריב"]. ופירשוהו חז"ל שיפול מלת "אם" על דבר שיש בו אפשרויות מצד הזמן; כי מנחת העומר עתיד לפסק ולחזור, וכן אם יהיה היובל. (ויקרא ס' קמח באורך)

## כלל קא

ולא יבוא מלת "**אם**...**אם**" כטעם "בין...בין". ומה שכתוב "אם זכר אם נקבה" יש בו דרוש (ויקרא ס' קט)

## כלל קב

ובמאמר תנאי שיש בגזרה הראשונה (שהוא התנאי) כמה תנאים – לא יבוא מלת "אם" באחד מן התנאים קודם שנזכר תולדות התנאי. ומה שכתב "אם לא יגיד" יצא מן הכלל ויש בו דרוש. (ויקרא ס' רצד)

## כלל קג

ויש הבדל בין מלת "**כי**" שבראש המאמר התנאי ובין מלת "**אשר**". שמלת "כי" היא מלת התנאי ומלת "אשר" היא מלת הצירוף. וכל מקום שהתולדה של התנאי הוא פעולה חוץ מהנושא – בא מלת "כי". וכל מקום שהתולדה חוזרת לגוף הנושא עצמו בא מלת "אשר", כמו "אשר יאכל כל דם ונכרת" (תזריע ס' ב)
וכל מקום שנלוז מן החוק הזה ובא מלת "אשר" תחת "כי" השיבוהו חז"ל אל מכונו. כמו שדרשו "אשר יצוד ציד חיה ושפך את דמו וכסהו בעפר" – השוחט יכסה; ובזה התולדה חוזרת לגוף הנושא (אחרי ס' קיז)

## כלל קד

וגם יש הבדל שמלת "אשר" מציין קנין הנמצא בנושא ומלת "כי" מציין הפעולה העתידה.
ולכן בכל מקום שירצה לבאר שהדבר אינו נוהג רק מכאן ואילך – כמו בצרעת ובזיבה, שצרעת וזיבה שלפני הדיבור אינו מטמא – תפס מלת 'כי' תחת מלת 'אשר' בכל מקום. ובמקום שירצה לומר שאף אם היה בו דבר זה מכבר נוהג הדין – כמו במה שכתוב "אשר

יהיה בו מום" – תפס מלת 'אשר' (תזריע ס' ב באורך. ועוד תזריע ס' לו, תזריע ס' קמב. מצורע ס' קכא. אמור ס' מב)

## כלל קה

ובמה שכתוב "אשר נשיא יחטא" בא מלת "אשר" תחת מלת "אם". ויש הבדל ביניהם. שמלת 'אשר' הבא כטעם 'אם' מציין שרוצה שיהיה הדבר כן, כמו שכתוב "זאת הברכה **אשר** תשמעו...והקללה **אם לא** תשמעו". (ויקרא ס' רנז)

## כלל קו

והפעל הבינוני עם ה' הידיעה הבא בראש המאמר התנאי – טעמו כטעם "אשר", רק שזה מציין גם ההודעה; שהגם שהיא ה' התנאי היא גם כן ה' הידיעה. אבל מלת "אשר" מציין הסתם (צו ס' ג)

## כלל קז

וכל ארבעה שימושים אלה מורים על הרשות, לא על החובה. לבד השימוש החמישי – שהוא הה"א הנלווה על המקור – יבוא באחד מג' פנים

א לפעמים מציין התמדת הזמן, כמו "בבואם אל אוהל מועד"

ב להורות על התכיפה – "בבואכם אל הארץ"

ג אם פעולת התנאי הכרחי, בין מצד עצמו בדרך העולם בין מצד חיוב התורה (ויקרא ס' יג, ויקרא ס' קמח)

## כלל קח

ובכל ספר ויקרא וספר במדבר שמדבר במצות שבין אדם לאלוקיו – יקדים תמיד את השם למלת "כי" (התנאיי) הבא אחריו – "**אדם כי** יקריב". לא כן בס' משפטים ובספר דברים שמדבר ממשפטים שבין אדם לחבירו – יאמר תמיד "כי יכה איש" ו"כי ישאל איש". והטעם לזה עיין (ויקרא ס' יב)

## כלל קט

וכלל בלשון שמלת "אשר" (הנקרא הכינוי המצרף) צריך שיכתב תמיד סמוך אל השם שהוא מצורף עמו בלא הפסק – "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים". ובכל מקום שיוצא מן הכלל היא מלת הטעם, לא הצירוף. או שחז"ל דרשוהו והשיבוהו

על פי הדרוש אל מכונו כמו "המזבח סביב אשר פתח אהל מועד" – דרשו שמלת 'סביב' תואר למזבח. (ויקרא ס' מג, ויקרא ס' רכד, ויקרא ס' שדם. צו ס' נ. אמור ס' סד)

## כלל קי

ואין דרך לכפול מלת "אשר". רק אם מלת "אשר" השני מגביל את הראשון ובא בלא וי"ו. כמו (ויקרא יז, ח) "**אשר** יגור בתוכם **אשר** יעלה עולה או זבח".
וזולת זה לא יבוא מלת "אשר" רק על הראשון. כמו "אשר היא מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת". ומזה מוכרח שמה שכתוב "הכהן **אשר** ימשח אותו **ואשר** ימלא את ידו" היא וי"ו החילוק, ופירושו או אשר, שבזה יבוא מלת "אשר" כפול, כמו "אשר ישחט במחנה או אשר ישחט חוץ למחנה" (אחרי ס' עט)

## כלל קיא

דרך הלשון שבמאמר המסודר יקדים את הפעל אל השם תמיד [**וידבר ה'**, **וילך אברהם**, וכדומה].
וכל מקום שהקדים את השם אל הפעל יכוון לבאר איזה גדר בהשם – "הכהן ימלק" – בעצמו של כהן (ויקרא ס' עח, ויקרא ס' שנב)
או יכוון איזה סתירה והפוך בין שם זה להשם שלפניו. כמו במה שכתוב "ואת אשמו יביא" יכוון איזה הפוך בין דין האשם לדין החומש (ויקרא ס' שפו. וכן עוד שם סימן רלג. וצו ס' קיא. שמיני ס' נב, שמיני ס' קכט. מצורע ס' כא)
או יכוון איזה מיעוט ודיוק. "ואל בני ישראל תאמר" – למעט עכו"ם (קדושים ס' פח)

## כלל קיב

וכן במשפט הנאמר דרך הפוך וסתירה אל המשפט שלפניו, אם יסוד הסתירה של החיוב והשלילה הוא בין השמות – יקדים את השם – "לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך".
וכן ממה שהקדים את השם "קרבן ראשית תקריבו" ולא אמר "והקרבתם קרבן ראשית" – מבואר שאינו ציווי בפני עצמו, רק שלילה של המשפט הקודם (ויקרא ס' קלח)

## כלל קיג

וכן במאמר הבא דרך חלוקה ויסוד החלוקה היא בין השמות – יקדים תמיד את השם שהוא יסוד החלוקה. ומזה הוכיחו ממה שכתוב "וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר",

שהקדים השם 'כלי חרש', מבואר שהוא חלוקה של הקודם – הבגד יכובס והכלי חרש ישבר (צו ס' סו)

## כלל קיד

ולא יכנסו מאמרים בגדר החלוקה רק – אם הם שוים בדבר אחד (בהשם או בהפעל), ומחולקים בדבר אחד. לא משפטים המחולקים לגמרי, בין בשם בין בפעל.
ומזה הוכיחו שמה שכתוב "וכלי חרש אשר תבושל בו" פירושו אשר תבלע בו. שלפי זה דומים הבגד והכלי חרש בהפעל, והחלוקה היא רק בין השמות; שאשר יבלע בבגד יכובס ובכלי חרש תשבר. מה שאין כן אם פירושו בישול ממש הם משונים גם בהפעל ואינם בגדר החלוקה כלל, והיה ראוי להקדים הפעל ככל מאמר העומד בפני עצמו (צו ס' סח)

## כלל קטו

וכן יקדים השם להורות קישור פנימי בין שני משפטים. וזה במקום שהשם אשר הוא נושא במשפט השני הוא גוף הפעול במשפט הראשון הקודם לו. כמו "וימכור את בכורתו ליעקב...ויעקב נתן לעשו", "בכל כוחי עבדתי את אביכן...ואביכן התל בי" (ויקרא ס' שנו)

## כלל קטז

ולפעמים יקדים את השם ללמד שהפעל לא בא בדוקא ושהעיקר הוא השם לבד. ["שדך לא תזרע" – עיקר האזהרה על השדה, לא על הזריעה. כי גם הבלתי זורע, רק מקיים, אסור (קדושים ס' מח, בהר ס' ג)] ואם מקדים הפעל לפעמים השם לאו דוקא (אחרי ס' קכ).
וכן יקדים השם בתשובת התנאי – "מן הבהמה תקריבו", "מלחם אביה תאכל" (אמור ס' צז)

## כלל קיז

וכל זה במאמרים שהם מסודרים ורצופים אחד אחר חברו בזמן. אבל כשבא לדבר מענין שכבר עבר קודם לזמן ההוא – יקדים תמיד את השם אל הפעל. כמו שפירש רש"י על "והאדם ידע" ועל "וה' פקד את שרה" ועל "ואל משה אמר". וכ"כ בתשב"ץ ח"ב ס' רכ"ב.

וכן פירשו "את חקותי תשמרו" – חוקים דמעיקרא. (קדושים ס' מז. וכן עוד ויקרא ס' נא, שמיני ס' טז)

## כלל קיח

ושני פעלים הבאים על פועל אחד – דרך הלשון שיבוא שם הפועל בין שני הפועלים. "ויגדל הילד ויגמל".
ובמקום שבא השם אחרי שני הפעלים – הוא זרות בלשון, ודרשוהו חז"ל תמיד שסמך שני הפעלים להשוותם זה לזה באיזה דבר; או שהיו תכופים ברגע אחד (ויקרא ס' א, צו ס' קעט)

## כלל קיט

במאמר שנזכר שם הפועל ושם הפעול בפירוש – לא יבוא שם הפעול לפני שם הפועל, ויש בו דרוש תמיד.כמו שדרשו חז"ל מה שכתוב "כאכל קש לשון אש" (ישעיהו ה, כד), "אבנים שחקו מים" (איוב יד, יט). וכן מה שכתוב "ויקרא אל משה...השם". (ויקרא ס' ד)

## כלל קכ

שני פעלים הבאים על פעול אחד – אם שני הפעלים רצופים – יבוא הפעול אחר שני הפעלים. ואם לאו – יבוא באמצע. (ויקרא ס' מה, ויקרא ס' שפ)

## כלל קכא

שני שמות הבאים זה אחר זה – בין אם הם פועלים או פעולים – מסתמא הסדר דוקא, והקודם לחברו קודם במעשה או במעלה (ויקרא ס' קיב, ויקרא ס' רפח. תזריע ס' כה, תזריע ס' קפא. קדושים ס' ד. אחרי ס' מב, אחרי ס' סג)

## כלל קכב

ושני שמות שבאו במקום אחד בסדר אחד, ובמקום אחר הקדים את האחרון להראשון בא – להורות ששניהם שוים. ובכל זאת יש טעם לכל סדר. (ויקרא ס' רפח, קדושים ס' ד)

## כלל קכג

בכל מקום שבאו שני פעלים ואחריהם פעל נשוא – מסתמא מוסב על הפעל האחרון. (ויקרא ס' רמה, וסימן שטו. צו סימן ס)

## כלל קכד

וכל מלות היחוס הבאים בבחינת תואר הפעל אחר גוף הפעול להגביל את המקום – לא יגבילו את הנושא, רק את הנשוא.
"ושחט לפני השם" – ואין השוחט לפני השם.
"וזרקו על המזבח" – ואין הזורק על המזבח (ויקרא ס' לו, ויקרא ס' מב)

## כלל קכה

ויש הבדל בין אם הפעלים סמוכים זה לזה בדרך הפעל [כמו: "כי יחטא ועשה"], ובין כשבא הפעל השני בדרך המקור מקושר להראשון על ידי שימוש **בכל"ם** [כמו: "תחטא בעשותה"]. שאז יש קישור להפעלים זה לזה והפעל הראשון נתלה בפועל המקורי כמסובב מהסבה, או נתלה ממנו בזמן. כמו "וקדשת את המזבח **בכפרך**", "**בבואם** אל אוהל מועד ירחצו מים". (ויקרא ס' רעח)

## כלל קכו

ופעל הנקשר אל פעל על ידי שימוש הב' המשמש עם המקור – אז הפעל שבא בדרך המקור קודם לרוב בזמן אל הפעל הנקשר עמו ["במשוך היובל המה יעלו בהר" – פירוש אחר משיכת היובל (צו ס' טז)]. או יורה היות זה בעת יהיה זה (שם, שמיני ס' קטז)

## כלל קכז

הלמ"ד המשמש עם המקור מורה על פי הרוב על ההכנה אל הדבר – "וילכו **ללכת** ארצה כנען". כי על הכלי שבו יעשה הדבר ראוי שימוש הב'. ומה שכתוב "לבטא בשפתים" היה ראוי "בביטוי שפתים", ונדרש. (ויקרא ס' שיא)

## כלל קכח

המקור עם הלמ"ד – יורה לפעמים על המחשבה לבד, ולפעמים יורה על המחשבה והמעשה [כמו: "להרגו בערמה" – והרגו; "לשכב את בת יעקב" – ושכב].

ומזה צמחה הפלוגתא שבין ר"א ור"ש במה שכתוב "לכפר בקדש" אם פירושו שכפר ממש או פירושו שרצה לכפר. (צו ס' עה).
ובמה שכתוב "לא תקרבו לגלות ערוה" יש פלוגתא אם גם קריבה אסור או כרב פדת שפירש "לגלות" ומגלה. (אחרי ס' קמו)

## כלל קכט

ולפעמים יבוא המקור בלא כינוי - "לבלתי **עשות** מחוקות התועבות", "**בהפך** את הערים". ולכן כשבא בכינוי - "**בעשותה** אחת", "**בשבתך בביתך**" - נדרש (ויקרא ס' רעח)

## כלל קל

והמקור בלמ"ד שנקשר אל פעל מורה מיעוט וגדר: "לא **תלמד לעשות**" - אבל תלמד להורות. (אחרי ס' קכה).וכן בא להגביל הפעל הראשון: "כי **תחל לזנות**", בל נפרש כי תחל בעניני חול זולת זנות. (אמור ס' כ)

## כלל קלא

הכתוב לא יוסיף תואר על שם העצם רק לצורך. וכל תואר שהמתואר ניכר בלעדו הוא מיותר ויש בו דרוש. (שמיני ס' מא באורך. ועוד שם סימן כד, וסימן כז, וסימן נג. מצורע ס' מג, אחרי ס' ה)

## כלל קלב

וכן כל מקום שבאו שני תוארים על דבר אחד, בהכרח שתואר אחד אינו מספיק [כמו **עבד עברי**, **מזבח הזהב**, **עגל מסכה**]. ובמקום שאחד מספיק השני למותר. ועל כן במה שכתוב "ולקח הכהן המשיח מדם הפר" פירשו 'משיח' מענין גדולה; דאם כפשוטו היה די בשם "משיח" לבד. מה שאין כן במה שכתוב "אם הכהן המשיח יחטא", אין די בשם 'משיח', דיש לפרש שהוא המלך. (ויקרא ס' רא, ויקרא ס' ריג. צו ס' נ)
וכן בכל מקום שבא תואר מיותר יש בו דרוש. (ויקרא ס' רכה, ויקרא ס' רל. שמיני ס' נב. תזריע ס' מג. ובכמה מקומות. ועיין עוד ויקרא ס' מד, ויקרא ס' רנג. מצורע ס' נא. בהר ס' נב)

## כלל קלג

וכן אם בא סימן המספר אינו צריך סימן אחר. ואם בא סימן אחר אינו צריך סימן המספר. ואם באו שניהם – יש בו דרוש, כמו במה שכתוב "ויקרב את האיל השני איל המילואים". (צו ס' קפג)

## כלל קלד

וכן אם הוסיף כינוי המיחד "**אשר**", על כרחך יוסיף הודעה חדשה על הנזכר תחילה. ואם לאו, הוא מיותר, ומוכרח שמלת "אשר" היא מלת הטעם. והוא הדין בכל מלה מיותרת; כמו בכל מקום שאמר "**מבשר הזבח**", שמלת "בשר" מיותר (צו ס' קיב, צו ס' קיז. שמיני ס' עד. ועיין עוד מצורע ס' קלה)

## כלל קלה

וכל מקום שמפרש הטעם בסוף המאמר [כמו: **עולה היא**, **מנחה היא**, **חטאת היא**, ק"ק **היא**, **צרעת היא**, **מספחת היא**, **שבת היא**, **יוה"כ היא**, וכדומה] יש בו תמיד שני דרושים –

א על הייתור. כי בכל אלה המקומות מבואר בגוף העניין שמדבר מדיני עולה או מנחה או צרעת וכדומה ולמה הוסיף הודעה שנית?

ב מלת "**היא**" גם כן מיותר, שבהרבה מקומות ישמוט מלת "היא", [כמו: "קודש קודשים מאישי השם", "אשה להשם", "שבת שבתון מקרא קודש"].

והדרושים שדרשו חז"ל בזה נחלקים לפנים רבים.

לפעמים ידרוש שרצה לומר עולה היא – אף שחסר איזה דבר מכל מקום היא עולה, ומלת "הוא" יורה בהפך – דווקא אם הוא כהוויתו. והרי יש ריבוי ומיעוט, ומרבה דבר וממעט דבר.

ולפעמים ידרשו שבא לומר שדין הנאמר שם אינו דין מיוחד בזה המקום לבד, רק הוא דין כולל מצד שהוא עולה ומנחה בכלל, והוא הדין שנוהג בכל עולה ובכל מנחה. ומלת "הוא" מורה ההפך – רק הוא לא זולתה, והרי יש ריבוי ומיעוט.

ולפעמים דרשו שכפל הטעם לעכב או לחלק העניינים ועוד יש בזה כמה דרכים ותמצאם אם תבקר בספר (ויקרא ס' סט, וסימן צא, וסימן קכו, וסימן קנה, וסימן רנו, וסימן רעא, וסימן שלו, וסימן שמא, וסימן שמב, וסימן שסח. צו ס' לד, וסימן נז, וסימן עא, וסימן עו, וסימן עט, וסימן פב, וסימן פג, וסימן פד, וסימן קכג, וסימן קכז. שמיני ס' מה, וסימן

נד, וסימן עא, וסימן עה, וסימן צד, וסימן קא, וסימן קמט, וסימן קנג. תזריע ס' נב, וסימן נו, וסימן סד, וסימן סח, וסימן עו, וסימן עז, וסימן פח, וסימן צב, וסימן קא, וסימן קיז (ג' דרושים), וסימן קכד, וסימן קמא, וסימן קמז, וסימן קנא, וסימן קנז. מצורע ס' מח, וסימן סד, וסימן קכד, וסימן קצ. אחרי ס' יד, וסימן עח. אמור ס' פא, וסימן רלב, וסימן רלג. בהר סימן כ"ף)

## כלל קלו

מתפארת הלשון שלא יחזיר את השם בכל פעם. רק אחר שנזכר בפעם הראשון, אם הוא שם הנושא, יסמוך כל הפעלים עליו. ואם הוא שם הפעול ירמזהו על ידי כינוי. [כמו: "**ושחט אותו**", "**והזה עליו**", "**ושחטו**"]. וזה כלל בכל הלשונות. ועל כן בכל מקום שכפל השם, בין שם הנושא בין שם הפעל, שלא לצורך – יש בו דרוש תמיד. והדרושים האלה יהיו בכמה דרכים.

## כלל קלז

פעמים דרשו שכפל השם לדייק הדבר – דווקא אותו השם, לא דבר אחר שהיה עולה על הדעת לטעות בו.
כמ"ש "מסולת המנחה" – לא מנחה אחרת שנתערבה עמה. (ויקרא ס' קו),
"את הפר" – לא חלופי' (ויקרא ס' רי)
"על ראש הפר" – למעט שעירי עכו"ם (ויקרא סימן רנא),
"מדמה" – ולא מרוטבה (צו ס' סא)
וכיוצא בו (צו ס' ק, צו ס' קיז. תזריע ס' סח, תזריע ס' עד. בחוקותי ס' עט)
וכן דרש ד' דרשות על ד' פעמים שמיותר שם "**הזב**" למעט ד' דברים (מצורע ס' קל)

## כלל קלח

ופעמים רבים דרשו שהשם הנשנה אינו השם הראשון ממש.
כמו שדרשו "והקריבו את הדם, וזרקו את הדם" – אף שנשפך מן הכלי על גבי הרצפה. יכול אפילו נשפך מצוואר בהמה על גבי הרצפה? ת"ל הדם. רוצה לומר שממה שלא אמר "וזרקוהו" בכינוי משמע שהוא שם אחר, שאינו הדם הנזרק שהוא הדם שבכלי. אולם דרך הלשון ששם חדש שלא נזכר יבוא בלא ה"א הידיעה (וכמו שביארתי זה (צו ס' קכח) כי הה"א מציין השם שכבר נזכר ונודע), ולכן מוכיח שבצד אחד הוא הדם הנזכר – שהתקבל בכלי, ומצד אחר הוא דם אחר כיוון שנשפך מן הכלי (ויקרא ס' מא)

וכן דריש בכזה מה שכתוב "ראש העולה" (ויקרא ס' ל)
"והפשיט את העולה" (ויקרא ס' מו),
"ואש המזבח" – מזבח אחר (צו ס' ו),
"עור העולה" – אף שלא עולת איש (צו ס' פז)
"ושרפת את הנותר" – כל נותר (צו ס' קכז)
"והיה במקור השחין" – שחין אחר (תזריע ס' צז, תזריע ס' צח),
"והנה אין בבהרת" – בהרת אחר (תזריע ס' קיד)
"נרפא הנתק" – נתק אחר (תזריע ס' קלט)
"כי פשה הנגע" – נגע אחר (תזריע ס' קסה)
וכן עוד (מצורע ס' פז, וסימן קה, וסימן קנז. אמור ס' קפא, וסימן רו. בחוקותי ס' פד, בחוקותי ס' צב)

## כלל קלט

וכעניין זה דרשו גם כן שהשם הנשנה בא לרבות דבר אחר הדומה לזה.
כמו שדרשו על "והבאת את המנחה" לרבות כל המנחות (ויקרא ס' קכח),
"וסמך על ראש הפר" – לרבות פר יום הכיפורים (ויקרא ס' ריא)
וכן "על דם הפר" (שם ס' רכז),
על "חלב פר החטאת" (שם ס' רל)
ועל "ועשה לפר" (שם ס' רנג)
ועל "ראש השעיר" (שם ס' רסח)
"ושחט את החטאת" – לרבות כל חטאת (שם ס' ער)
"על ראש החטאת" (שם סימן רפד, שם סימן רצ)
"פר חטאת" (אחרי ס' סז)
וגם דרושים האלה נבנו על יסוד הקודם שהשם הנכפל אינו השם הראשון ממש שאם כן לא היו לו לכופלו בחנם והיה מציינו על ידי הכינוי.
וכן במ"ש "ויצא הכהן...וראה הכהן" דרש כהן אחר (מצורע ס' ו)
"ויצק על כף הכהן" – כף כהן אחר (מצורע ס' נב)
וכיוצא בו על "ובת איש כהן" (אמור ס' כא),
וכן במקום שמתחיל ענין חדש – ישנה השם שנית. שמזה מוכיח שמה שכתוב "ושור או שה אותו ואת בנו" מדבר בחולין (אמור ס' קכח)

## כלל קמ

ולפעמים החזיר את השם שנית לחלק המאמר ולעשות משפט אחר. והוא אם הזכיר תחילה איזה תנאי ורצה ללמד שבדיעבד אין התנאי מעכב – כפל השם למען יקרא הפעל עם השם שאחריו כמאמר בפני עצמו בלתי נתלה מהקודם.
כמו "אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב את מנחת בכוריך". הוסיף השם "מנחת בכוריך" למען נקרא מה שכתוב "תקריב את מנחת בכוריך" כמאמר מחולק בפני עצמו, לאמר תקריב מכל מקום אף שאין בו התנאים אביב גרש (ויקרא ס' קנג).
וכן במ"ש "את אזכרתה" (ויקרא ס' קח)
וכן כיוצא בו (מצורע ס' סב, מצורע ס' צא. אמור ס' קנז. בחוקותי ס' סו)

## כלל קמא

ולפעמים הוכרח להחזיר את השם מפני שבאו שם שני שמות ואם ידבר בכינוי לא ידע על איזה שם מוסב הכינוי.
כמו שכתב "ומראה הנגע", שאם יאמר "ומראהו" בכינוי נטעה לפרש שמוסב על השער לבן. (תזריע ס' נא)
ואמר "והנה הנגע עמד בעיניו", בל נפרש על הבהרת. (תזריע ס' סא)
וכן אמר "פרוח תפרח הצרעת וכסתה הצרעת", בל תפרש על השאת. (תזריע ס' עט, תזריע ס' פד, תזריע ס' קעג. ועוד ויקרא ס' קג)

## כלל קמב

ולפעמים החזיר את השם להוראות אחרות.
כמו שבהסגרים, בכל הסגר ראשון אמר "והסגיר את הנגע", מפני שישאר נגע בכל אופן כי יצטרך הסגר שני (תזריע ס' נט)
ומה שכתוב "אשר יגע במשכבו" נדרש (מצורע ס' קלג),
"וכי ירוק...בטהור" (מצורע ס' קלו)

## כלל קמג

ולפעמים בא שנית כדי לדייק את השם.
"ואת החלב אשר עליהן" – ולא הבשר (ויקרא ס' קע),
"וראה את הנגע" – שיתן עינו בנגע עצמו (תזריע ס' מד)
"על המטהר מן הצרעת" – ולא המטהר מטומאת מת (מצורע ס' כז)

"ולקח למטהר" – לכל מטהר (מצורע ס' ט),
"עצים על האש" – ולא אש על גבי עצים (ויקרא ס' נ)
וכן השם שנשנה כמה פעמים או במקום אחר בא בדוקא,
כמו שדרש מה שכתוב ג' פעמים "והנותרת מן המנחה" (ויקרא ס' קיא)
וג' פעמים "לפני אהל מועד" (ויקרא ס' קסד)
וב' פעמים "מנחה חדשה" (ויקרא ס' קלז) וכן עוד (אחרי ס' קכו)

## כלל קמד

או שנכפל כדי להקיש שני השמות זה לזה.
"ונמצה על קיר המזבח" – להקיש מזבח שגבי הקטרה ומיצוי. ששניהם למעלה. (ויקרא ס' פג) (ויתבאר לקמן כלל קנט כלל קס)

## כלל קמה

ולפעמים נכפל להורות שאינו כפי הוראתו הפשוטה. כי אם שימוש השם ההוא לרוב בדרך ההרחבה – נכפל להורות שבא בדרך הדיוק. ואם רוב שימושיו בדיוק – נכפל להורות שבא בדרך ההרחבה. (ויקרא ס' רלד. תזריע ס' סח, תזריע ס' קמג. וכמו שכתבנו בפרטות למעלה פרק י)

## כלל קמו

ותראה בסדר תזריע יחדו חז"ל פרק שלם לדרוש את השמות המיותרים ומכופלים בפרשת נגעי בגדים.
ששם בא שם "**בגד**" כפול שמונה פעמים
ושם "**עור**" ושם "**שתי וערב**" כפולים ומיותרים שבע שבע פעמים.
ושם "**פשתים וצמר**" כפולים שלוש פעמים.
ודרשום חז"ל על פי הדרכים הנזכרות ובאו הדרושים מכוונים כמספר הייתורים בחכמה ורוח ה' ותורת ה' תמימה משיבת נפש.

## כלל קמז

והשם שבא שני פעמים וצריך לבוא בסמיכות – יבוא בפעם הראשון בסמיכות ובפעם השני יבוא בה"א הידיעה. כי בתחילה יבאר מהותו על ידי סמיכות ואחר כך כבר נודע ובא בידיעה ולא בהפך.

ועל כן "ועלתה יבמתו אל **הזקנים** וקראו לו **זקן עירו**" הוא שלא כמשפט הלשון. ומזה הכריחו חז"ל שמה שכתוב "זקני עירו" יכוין על זקנים אחרים שבעיר (ויקרא ס' רמט) והוא הדין כשבא פעם הראשון בה"א ופעם השני בלא ה"א הוא שם אחר.
ומה שכתוב "והבשר כל טהור יאכל בשר" הוא זרות בלשון ונדרש (צו ס' קכח)
וכן הוכיחו שמ"ש "והנותר בשמן" אינו ה"א הידיעה – כי בודאי נותר, רק הוא ה"א התנאי – אם נותר. דהא תחילה אמר "ומיתר השמן" בלא ה"א – הרי אין ודאי וידוע שיותר וכל שכן שלא יצדק ידיעה על הנותרת (מצורע ס' נו)

## כלל קמח

וגם במקום שצריך להחזיר את השם שנית מטעמים הנאמרים – לא יחזיר רק שם האישי, לא שם הסוג הדבק עמו. ואם נשנו שניהם יש בזה דרוש מיוחד בפני עצמו. כמו במה שדרשו
"את מנחת ביכוריך". (ויקרא ס' קנד)
"על זבח התודה". (צו ס' ק)
"זבח תודת שלמיו". (צו ס' קח)

## כלל קמט

ולפעמים יכפול השם לקריאה – "אברהם אברהם" "משה משה" (ויקרא ס' ד). או להורות על הכללות – "איש איש" (קדושים ס' צח. מצורע ס' קכ. אמור ס' קד).
וכל מקום שנזכר תחלה הפעל בסתם ואחר כך נזכר עם השם היה תחלה נושא סתמי (צו ס' קמה. ויקרא ס' לה, וסימן ק, וסימן קג)

## כלל קנ

ובכל המקומות שירמוז את גוף הפעול על ידי כינוי יהיה בשני דרכים.
לפעמים ירמזהו על ידי כינוי לבד – **והקריבו**, **ושחטו**, **והקטירו**, **והקטירם**, **והביאה**
ולפעמים ירמזהו על ידי כינוי הדבק אל מלת "את" – **ושחט אותו**, **והקריב אותם**, **והקטיר אותם**.
וכל מאמין בקדושת תורתנו ובהדר לשון הקודש יבין זאת שאי אפשר שיהיה דבר זה נתון למקרה כפי שעלה על רצון הכותב. ואחר שהיה יכול לציין הכינוי על ידי הו"יו לבד למה הוסיף מלת "את"?

וחז"ל אזנו וחקרו ותקנו בכל מקום שבא הכינוי דביקה אל מלה "את" ודרשוהו. וקוטב הדרוש סובב בכל מקום על כלל אחד. שכל מקום שירמוז גוף הפעול סתם – ירמזהו על ידי כינוי לבד. וכל מקום שרוצה לדייק שמכוין על גוף הפעול בדוקא – אז יציינהו על ידי כינוי הדבוק על מילת "את".

וזה בשתי פנים: (א) אם ירצה לומר שהפעל משתרע על כל גוף עצמותו של הפעול בכולו, לא בחלק ממנו. (ב) אם יכוין למעט שאין הפעל משתרע על עצם אחר, רק על גוף הפעול לבד.

ותמצא שני האופנים האלה על מה שכפל "**ונתח אותה לנתחיה**" "**ונתת אותו לנתחיו**" בעולת צאן ובקר. שדרשו שאחד מורה אותה לנתחים ולא נתחיה לנתחים. והב' מורה אותו כשרה ולא פסולה (ויקרא ס' מז)

ותמצא דרושים האלה (**ויקרא** סימן סד, וסימן סח, וסימן פה, וסימן פח, וסימן צ, וסימן קכה, וסימן קמא, וסימן קסג, וסימן קעד, וסימן רטו, וסימן רלז, וסימן רסט, וסימן של, וסימן שפה. **צו** ס' כה, וסימן מא, וסימן נא, וסימן נט, וסימן עא, וסימן קמט, וסימן קנז. **שמיני** ס' כה, וסימן מה, וסימן נז. **תזריע** ס' נד, וסימן קז, וסימן קכד. **אחרי** ס' נו, וסימן קד. **קדושים** ס' כב. **אמור** ס' קיט, וסימן רב, וסימן רטז, וסימן רלז, וסימן רמ. **בחקותי** ס' סד, וסימן ע)

## כלל קנא

שני פעלים הבאים זה אחר זה באופן שהפעל השני משלים וגומר פעולת הפעל הראשון – אם נזכר גוף הפעול אחר הפעל הראשון – יבוא הפעל השני סתם בלא כינוי ובלא מלת "את". "ולקח הכהן מדם החטאת **ונתן**". "והרים את אזכרתה **והקטיר**".

ולכן בכל מקום שנלוז מן הכלל הזה ובא אחריו הכינוי או מלת "אותו" – דרשוהו חז"ל לאיזה מיעוט. ואם בא מלת "אותו" דרשו ממנו לרוב שני מיעוטים – (א) מן הכינוי היתרה, (ב) ממה שבאה הכינוי דבוקה אל מלת "את" שתופס גוף הפעול (כנזכר בסימן הקודם). ותראה דרושים כאלה על **והשליך אותה** (ויקרא ס' פה), **והקטיר אותו** (ויקרא ס' צ), ועל **והביאה** (ויקרא ס' קא). ועוד (**ויקרא** קח, וסימן קעד, וסימן רי, וסימן רטו, וסימן ריז, וסימן שנה. **צו** יב. **מצורע** מט, וסימן צה. **אחרי** צח. **אמור** קא, וסימן רד, וסימן רכג)

וכן בג' פעלים הבאים זה אחר זה שהשנים האחרונים משלימים פעולת הראשון – ראוי שהשנים האחרונים יבואו בלא כינוי. כמו "ויעש גדי עיזים...ויוצא אליו...

ויגש" (שופטים ו, יט). ומה שכתוב "והקריבה אל הכהן והגישה" בכינוי נדרש (ויקרא ס' קלא)

## כלל קנב

וכן בכל מקום שבא הכינוי מיותר – בא לדרשה. (תזריע ס' קד. צו ס' כה. קדושים סימן י. וכן מצורע ס' קח, מצורע ס' קלג)
ויש הבדל בין **לנתחים למשפחות** ובין כשאמר בכינוי **לנתחיו למשפחותיו** שר"ל כל הנתחים והמשפחות שי"ל. (ויקרא ס' מז)

## כלל קנג

**כינוי הנסתר** יבוא לפעמים עם הנון הדגושה [**יפקדֶנּוּ יפקדֶנָּה**], ולפעמים יבוא בלא נון רק הכינוי לבד [**יפקדוֹ יִפָּקְדָה**], או בא עם הה"א [**יפקדהוּ**].
ויש כלל בזה. שבכל מקום שבא העתיד המוחלט – בא הכינוי עם הנון. ובמקום שלא בא עתיד מוחלט רק גילוי רצון ובקשה, וכן עתיד הבא בוי"ו ההיפוך, וכן במקום שלא יכוין לדייק כינוי הפעול – יבוא בה"א או בוי"ו לבד. (ויקרא ס' רפט. אחרי ס' קיד. אמור ס' רל)

## כלל קנד

המדקדקים כתבו שלפעמים יכפול הפעל ליפות המליצה. ואין כן דעת חז"ל. כי כל כפל, אף במאמרים המליצים, יש להם תמיד טעם ודרוש. וכל שכן בדיני ההלכות שלא יתכן שום כפל וייתור (אחרי ס' צז באורך). והפעל הנשנה נתנו בו תמיד טעם ויש בו דרוש. והדרושים יתחלקו גם כן לכמה פנים כמו שבארנו (בפרק טו) בשם הנכפל.

## כלל קנה

לפעמים נשנה הפעל ללמדנו שבא באופן מדויק ולא בשלוח. כמו שכפל **יזה** להורות דוקא בראוי להזיה וכדומה. (צו ס' סד. קדושים ס' יא, קדושים ס' כב. אמור ס' יח, אמור ס' עז)

## כלל קנו

ולפעמים נשנה הפעל בצויים ללמד שיעשה הציוי בכל אופן. וזה אם בפעל הראשון נזכרו איזה תנאים ובא הפעל שנית מלמד שאף שאין שם תנאים הנזכר בכל זאת יעשה את הפעל בדיעבד.

כמ"ש "ושרף אותו על עצים באש...על שפך הדשן ישרף" – אף על פי שאין דשן (ויקרא ס' רלט)

"וטמאה שבעת ימים וכו' תטמא" – אף בלילות (תזריע ס' ח)

וכן "על כל שערו יגלח" (מצורע ס' לח)

או שאם הייתי דן איזה תנאי מן הסברה – נכפל הפעל לומר שיעשה בכל אופן, כמו שדרשו שנכפל "וזרקו" אצל בן צאן אף על פי שאין בשר (ויקרא ס' מב)

וכן בכל מקום שאמר פעל בתנאי ואחר כך נזכר שנית בלא תנאי – אין התנאי מעכב בדיעבד. (ויקרא ס' קמז) וכן תמצא עוד. (שמיני ס' עט. אחרי ס' טו, אחרי ס' סד. בהר ס' צח. בחוקותי ס' סג)

## כלל קנז

ולפעמים נכפל הפעל מפני שהוראת הפעל השני משונה מן הראשון.

כמו במה שכתוב "כל האוכל **יטמא** וכל משקה **יטמא**" שכל אחד טומאתו משונה. (שמיני ס' קלח).

וכפל פעל **ונעלם** על העלם קודש והעלם מקדש. (ויקרא ס' שג)

וכפל "**וצוה הכהן**" ללמד שציוי השנית יהיה לכהן דוקא. (מצורע ס' טו)

## כלל קנח

ולפעמים כפל את הפעל לחלק את המאמר לשני משפטים.

כמו במה שכתב "על הכליות יסירנה", הוסיף פעל 'יסירנה' לבל נמשיך את המאמר אל פעל 'והקריב', רק נחלק אתו לשנים. (ויקרא ס' קעג),

וכפל פעל 'ילבש על בשרו' לחלק המאמר. (צו ס' ח),

והוסיף "או מכל אשר ישבע" לחלק בין קרן וחומש ואשם. (ויקרא ס' שפד), וכן עוד. (אחרי ס' עט, אחרי ס' פב),

וכן כדי שנקרא אותו לעניין בפני עצמו. (אחרי ס' צ. אמור ס' קפא)

והוא הדין משפט הבא כפול בא בדוקא. (שמיני ס' צז). וכן אזהרה שנכפלה או נשתלשה – כל אחד מורה ענין מיוחד. (שמיני ס' קסא, וסימן קסב, וסימן קסד)

## כלל קנט

ולפעמים **כפל הפעל** שני פעמים בשני משפטים, והיה די בפעל אחד, כדי להקיש שני המשפטים זה לזה. כמו שכתוב "אשר ישכב עליו הזב יטמא...ואשר ישב עליו יטמא" להקיש שכיבה וישיבה (מצורע ס' קכט) וכבר התבאר שכן בא **השם כפול** לצורך היקש (למעלה כלל קמד).

וכן בא **המתואר כפול** כדי להקיש

כמ"ש "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים" מקיש בגדים שפושט לבגדים שלובש (צו ס' יד)

"וחלצו אבנים...והביאו אבנים אחרות" (מצורע ס' צט)

וכן "ושלושים יום ושלושת ימים", "מאת שנה ועשרים שנה" – כפל שם הנמנה להקיש (תזריע ס' יד)

"גורל אחד...וגורל אחד" (אחרי ס' כג)

וכן **שם הנושא** הבא כפול "ולקח הכהן...ונתן הכהן" – מה נתינה בגופו וכולי (מצורע ס' מט)

גם נכתב פעל מיותר בכלל כדי להקיש עמו פעל אחר הנכתב שם.

ששחיטה מיותר בבן בקר להקיש סמיכה לשחיטה (ויקרא ס' לד),

ונכתב מלת "תמים" בכל הקרבנות להקיש אליו מה תמים מעכב אף יתר הדברים שנכתבו בעניין הקרבנות מעכבים (ויקרא ס' כג). וכן כיוצא בזה.

## כלל קס

וזה אחד מיסודות ההיקש, ששני דברים שחבר הכתוב באזהרה אחת, יש להם דימוי זה לזה. והבלתי דומים לא יחבר הכתוב כאחד.

כמ"ש "כל חלב וכל דם לא תאכלו" – מקיש דם לחלב. (ויקרא ס' קצ)

"כסף או כלים" – מה כלים שנים... (ויקרא ס' שנא)

"וקרבו ופרשו". (ויקרא ס' רלג)

"וחלב נבלה וחלב טרפה". (צו ס' קלח)

"זאת התורה לעולה ולמנחה". (צו ס' קסא)

"או בגד או עור או שק" – הוקשו לשק. (שמיני ס' קטז)

"שער לבן ומחית". (תזריע ס' עג)
"ציד חיה או עוף". (אחרי ס' קיב)
"באזרח ובגר". (אחרי ס' קכב).
"והפדה...או חופשה". (קדושים ס' נג)
"והיה הוא ותמורתו". (בחוקותי ס' עה)
"כל שאור וכל דבש" – מקיש שאור ודבש. (ויקרא ס' קלה. ושם הבאתי עוד רבות כאלה) ועיין עוד. (צו ס' מד. אחרי ס' עב, אחרי ס' פט)

## כלל קסא

הכתוב ידבר לפעמים אל הרבים ולפעמים אל היחיד. וגם בענין אחד יערב לפעמים לשון רבים בלשון יחיד. ודברים כאלה לא נפלו במקרה. וחז"ל צרפו ובחנו הדברים והעמידו תמיד הלשון על מכונו. וכל המצוות והאזהרות שבאו בלשון רבים – דקדקו שבא האזהרה אל הרבים.
ומצוות שבאו לרבים בנוכח – פרשו לרוב על הציבור,
כמו "לא תעלו עליו קטורת זרה" (ויקרא ס' צד),
"המנחה אשר תקריבו" (ויקרא ס' קלג)
"קרבן ראשית תקריבו" (ויקרא ס' קמ)
"זבחי שלמיכם" (צו ס' קמו)
– כל אלה פרשו על הציבור מפני שתפס לשון רבים.
ומה שכתוב "יהיה לכם לעושה בשגגה", לשון יחיד ורבים, פירשוהו שכולל יחיד וציבור (ויקרא ס' רפג). וכן מה שכתוב "אבן שלמה יהיה לכם" ובמקום אחר אומר "אבן שלמה יהיה לך" (קדושים ס' פז).
וכן הוא במצות שדיבר אל היחידים ופתח אל הכלל – היה האזהרה לב"ד (אמור ס' פב)

## כלל קסב

בכל עבודות הקרבנות כתוב לשון רבים – **והקריבו וזרקו** – כי היו הכהנים רבים.
אבל במה ששינה ואמר בפרשת ויקרא "וערכו עצים" ובפרשת צו "וערך הכהן" – דייקו שבעולת בין הערביים (שבה מדבר בויקרא) צריך שתי גזירי עצים בב' כהנים, ובעולת השחר (שבה מדבר בפרשת צו) די בכהן אחד. (ויקרא ס' נא).
וכן במה שכתוב בעולת בקר "וערכו הנתחים" ובעולת הצאן "וערך" דרשו "וערכו" שנים וכולי. (ויקרא ס' נב)

וכן במ"ש בשלמי בקר וצאן "והקטירו" ובשלמי עז "והקטירם" – דרשו "והקטירו" כל אחד בפני עצמו, "והקטירם" כאחד. (ויקרא ס' קעד)
וכן בפרשת נגעי בתים, כל הפעלים שבאו בלשון יחיד מוטל על הבעל הבית לבדו, ושבאו בלשון רבים מוטל גם על השכנים. (מצורע ס' צג, מצורע ס' קב)
ותמיד כתיב "ושחט" ובפרשת צו אמר "ישחטו את האשם" – מכאן ששנים שוחטים. (צו ס' פ)
ושם "ישחטו את העולה" – מכאן לעולת ציבור ששחיטתה בצפון. (צו ס' פב)
וכן דרשו מה שכתב פעם "באבן" ופעם "באבנים". (קדושים ס' צב)
ועיין עוד (קדושים ס' קג. אמור ס' קט, אמור ס' קלב)

## כלל קסג

וכן בכל מקום שבא לשון יחיד על רבים או לשון רבים על יחיד – דייקו בו ודרשוהו.
כמו שדרשו על מה שכתוב "אל בני אהרון וקמץ". (ויקרא ס' קב)
"על הכליות יסירנה". (ויקרא ס' קעג)
ועל "זה לכם הטמא". (שמיני ס' קז) ועיין בזה באורך. (ויקרא ס' רנ. שמיני ס' קנב. אחרי ס' י, אחרי ס' נ)
וכן מה שדייקו על שם הרבים. (שמיני ס' עט, וסימן קא. תזריע סימן ל, וסימן סא. מצורע ס' מה, וסימן קמ, וסימן קמז. אחרי ס' יד. קדושים ס' כג, וסימן סא, וסימן סד, וסימן עג. אמור ס' כח, וסימן רלב)
וכן בלשון רבים על יחיד – "**בערי גלעד**" (קדושים ס' קיב), "**בקירות הבית**" באחד הקירות (מצורע ס' פח)

## כלל קסד

ולפעמים יכתב פעל מיותר לגלות שהשם שנאמר בתחילה בלשון רבים אינו דוקא.
כמו שכתב "והקריבו" מיותר לגלות שדי בפרידה אחת (ויקרא ס' עז, תזריע ס' כז).
וכן כתוב "שרץ טמא" מיותר ללמד שעליו מוסב פעל 'ונעלם' שהוא לשון זכר (ויקרא ס' שג)

## כלל קסה

ודרך הלשון, בשם־הכללות יבוא השם המורה על הכללות והשם הסמוך לו בלשון יחיד, והפעל בא בלשון רבים. "**כי מכרו מצרים איש שדהו. לקטו ממנו איש לפי אכלו**",

וכדומה. וזה האות שהוא שם הכללות. וכשהשם הכללות הוא שם **איש** אינו ממעט אשה (ויקרא ס' יט. שמיני ס' כד. אחרי ס' קלו. קדושים ס' ג) ובכל זאת, בכל מקום שתפס הכתוב לשון זה ע"כ שיפול הדבר על הרבים ביחד וגם על כל אחד בפני עצמו (ויקרא ס' יט באורך)

## כלל קסו

פעל הבא על שני נושאים – יבוא לפעמים בלשון יחיד ולפעמים בלשון רבים. "**ויצא** נח ובניו ואשתו". "**ויבוא** משה ואהרן". "**ויקברו** אותו יצחק וישמעאל בניו". "**ויקחו** שמעון ולוי איש חרבו".
ויש בזה כלל. שכל מקום ששני הנושאים שוים במעלה ובהפעולה – בא הפעל בלשון רבים. וכל מקום שהאחד עיקר במעלה או שהוא המתחיל או העיקר בפעולה – יבוא הפעל בלשון יחיד (ויקרא ס' רנ באורך. צו ס' לט, צו ס' קעח, צו ס' קפד)

## כלל קסז

ודעת רבנן שמטעם זה יבוא לפעמים מלת "**או**" לחלק הנושאים, אף שבא הפעל בלשון יחיד כמו "ונפל שמה שור או חמור", "כי יצוד ציד חיה או עוף ושפך את דמו". כי אף שבא פעל 'ונפל' וכינוי 'דמו' בלשון יחיד, נוכל לטעות שמוסב על שני הנושאים יחד וצריך שיפול שור וחמור כאחד ויצוד ציד חיה ועוף, באשר כבר נמצא פעל יחיד על רבים.
ור' יהודה חולק בזה וסבירא ליה שבזה אין צורך מילת "או" לחלק, כי על ידי מה שהפעל בלשון יחיד נדע שהם מחולקים, ומלת "או" בא לדרשה. (אחרי ס' קיד)

## כלל קסח

ושם הרבים הבא על שני נושאים או שני נשואים יתפרש לפעמים אחד על כל אחד ולפעמים יתפרש שנים על כל אחד. כמו "ולבני אהרן תעשה כתנות" – יש לפרש לכל אחד תעשה שני כתנות, ויש לפרש "תעשה כתנות" דהיינו כתונת אחת לכל אחד. ופליגי בזה ר' יוסי ורבנן בירושלמי ור' יהודה ור"ש בגמרא בכמה מקומות (אחרי ס' כג)

## כלל קסט

וכשמזכיר דין אחד על כמה דברים – יבוא הפעל בלשון רבים. ואם בא בלשון יחיד מורה שהם מצטרפין זה בזה.

כמו שדרשו על "אך מעין ובור יהיה טהור" (שמיני ס' קמה).
"והיה בעור בשרו לנגע" – מלמד שכולם מצטרפין (תזריע ס' לט)

## כלל קע

וכל האיסורין שנאמרו בלאוין בפני עצמם אין מצטרפין, כמו חלב ודם נותר ופיגול. אבל אם חשב כמה איסורים וחזר וכלל כולם באזהרה אחת – מצטרפין. כמו שחזר וכלל מינים הטמאים במה שכתב "טמאים הם לכם" ללמד שמצטרפין (שמיני ס' עה, שמיני ס' קא)

## כלל קעא

ולפעמים חלק הכתוב דברים השוים בדיניהם שהיה יכול לכוללם במאמר אחד לשני פרשיות ללמד שכל אחד ענין בפני עצמו ואין מצטרפין. כמו שחלק שחין ומכוה מטעם זה. (תזריע ס' קיא)

## כלל קעב

וכן חלק הכתוב ופרט "וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת וכולי" והאריך בכל פרט [ולא אמר בקוצר דרך כלל: "וכל המנחות לכל בני אהרן יהיו"] כדי ללמד שאין חולקין מנחה כנגד מנחה. ועל ידי יתור הדברים וכפלתם למדינן בדרכי הלימודים שאין חולקים שום זבח ממין אחד נגד מין אחר. (צו ס' צג)

## כלל קעג

ואין דרך הכתוב לעזוב את הציור שדיבר בו עד הנה ולתפוס ציור אחר. ומה שבזב עזב משכב שדבר בו ותפס מושב יש בו דרוש. (מצורע ס' קלה)

## כלל קעד

חז"ל דייקו תמיד ההבדל שבין לשון זכר לנקבה.
שממה שכתוב "פחתת היא" בלשון נקבה הכריע שאינו מוסב על הנגע (תזריע ס' קעב, תזריע ס' קעג).
ושינה לאמר "ולא ישאו עליו חטא", והיה לו לכתוב "עליה" (שמוסב על שם 'משמרת'), בל נטעה שמוסב על נבלה וטרפה הקודם לו. וגם בא לשון נקבה לצורך דרוש (אמור ס' רכב, אמור ס' רלג, בהר ס' ה)

ועיין עוד (ויקרא ס' קכט, בחקותי ס' סז, בחקותי ס' ק)

## כלל קעה

מקום שהתחיל בשם "**נפש**" – יבוא הפעל או שני פעלים (הבאים רצופים אחריו) בלשון נקבה. והפעלים הבאים אחר כך דרך מסובב או תולדות התנאי יבואו בלשון זכר. אם לא בפעל שרגיל לדבר עליהם בשם נפש [כגון פעל **אכילה**. **חטא**. **טומאה**. **כרת**] שיבואו גם אחר כך בלשון נקבה. (צו ס' קלא)

## כלל קעו

וכשפעל אחד מסופר משני פועלים או פעולים זכר ונקבה – כשהאחד עיקר – יבוא במין ומספר השם שהוא עיקר, אף שהוא נקבה. כמו "ותכתב אסתר המלכה ומרדכי", "ותשר דבורה וברק". ולרוב בא בלשון זכר על שהזכרים הם העיקר לרוב. (אחרי ס' קיד, אמור ס' קעד)

## כלל קעז

ויש בזה הבדל. בין דבר התלוי במעשים ובפעולות – שאז בא לרוב בלשון יחיד זכר, כי הזכר עיקר בפעולה על פי הרוב. ובין קנין הנמצא בנושא, שבזה הזכר והנקבה שוים, ויתפוס הפעל בלשון רבים כמו "ואיש או אישה כי יהיו בעור בשרם בהרות". (תזריע ס' קיח)

## כלל קעח

וכשיזכיר שם **פר פרה**, **עגל עגלה** וכדומה שסימן המין מחובר בו – אין צורך לבאר שיהיה זכר או נקבה (רק אם מזכיר שם **בקר**, **צאן** שאין בו סימן במין). ואם באר שיהיה זכר או נקבה יש בו דרוש. (ויקרא ס' כב, וסימן עא, וסימן קנט, וסימן קעז, וסימן רסז, וסימן שכב)

## כלל קעט

במאמרים התנאים לא תבוא ה"א הידיעה על הנושא שיסופר עליו תנאי אפשרי במלת "כי" – "**וכהן** כי יקנה נפש", "אשר **נשיא** יחטא". (אם לא כשבא על הנושא מלת הצירוף "**אשר**" – "**האיש אשר** יעשה בזדון").

והטעם לזה כי גם אם הנושא הוא שם ידוע, בכל זאת אחר שידובר עליו בדרך אפשריות בזמן אפשרי, לא יתכן ליחד אותו. למשל, הגם שהנשיא הוא שם ידוע, לא יתכן לומר "אם **הנשיא** יחטא", כי בזמנים העתידים יהיו נשיאים רבים ולא נוכל ליחד מי החוטא. ומה שכתוב "אם **הכהן המשיח** יחטא" יש בו דרוש.
אולם כל מה שיספר אחר כך על הנושא בדרך החלטה – יבוא בה"א הידיעה כדינו. (ויקרא רב. תזריע קנט)

## כלל קפ

ויש הבדל בין תואר **משיח** ובין תואר **נשיא**. שתואר 'נשיא' הוא שם שמצטרף, ולא יקרא בו כאשר עבר מנשיאותו. מה שאין כך בתואר 'משיח' יקרא אף אחר שעבר. (ויקרא ס' רו)

## כלל קפא

מכללי המליצה שלא ימצא עוות וסירוס בלשון, כי גם בלשון המשנה מקפידינן שלא יהיה הלשון מסורס כמ"ש בסוטה (דף יד:) מעלהו ומקטירו בכלי שרת. בכלי שרת מקטיר להו?! אימא מעלהו בכלי שרת להקטירו. וכן בכמה מקומות. ועל כן בכל מקום שפירשוהו המפרשים שהכתוב מסורס פירשוהו חז"ל באופן שיהיו הדברים מסודרים. וזה אם שפירשוהו בדרך הפשט כפי הסדר הכתוב. כמו במה שנאמר "אשר צוה לתת להם ביום משחו", שלהרמב"ן הכתוב מסורס ולפירוש חז"ל היה הציוי שלא ינתן להם עד יום המשיחה (צו ס' קס. וכן עוד אחרי ס' עז, אמור ס' סד)
או שבארו בדרך הדרוש כוונה שניה שלפיה הכתוב מסודר. כמו במלה שבאה שלא במקומה יבארו הדבר כמו שכתוב בלא סירוס. כגון במלה השייכה אל נושא המאמר וראויה לבוא סמוכה לו ונעתקה ונכתבה אחר הנשוא – יבארוה כאילו היא מן נשוא המאמר.
כמ"ש (ויקרא ס' ב'), וכן במ"ש אדם כי יקריב מכם. שראוי אדם מכם כי יקריב. פי' אדם המקריב יהי' מכם לא מומר. (ויקרא ס' י"א) ושם בתורה אור הבאתי כאלה רבות.
וכן במ"ש וזבחו זבחי שלמים לה' אותם. שחשבו הרד"ק במכלול עם הסריסים, דרשוהו חז"ל (אחרי ס' צ"ח).
או שיחלקו המאמר לשנים. כמו במה שכתוב "אל פתח אוהל מועד יקריב אותו לפני השם" (ויקרא ס' כז. וכן שם סימן קו).

וגם בדרכים אחרים חקרו ודרשו והשיבו הכתוב כמשפטו (ויקרא ס' פא, וסימן רח, וסימן שכ. וצו ס' עז. מצורע ס' כ. ובכמה מקומות)

## כלל קפב

וכן בשינוי הסדר כשבא פסוק שלא במקומו הראוי – השיבוהו על ידי דרושיהם אל סדרו ומכונו. (צו ס' עא, צו ס' קל. שמיני ס' יד. אמור ס' עג. בהר ס' קב)
וכן במה שנאמר "ורחץ את בשרו" שבא שלא במקומו מפני שמוסב לפניו ולאחריו. (אחרי סימן ס)
וכן סדר הכתוב עצמו המהופך. (צו ס' קנא, ויקרא ס' שנז)
וכן בפסוק "ובא אהרן אל אוהל מועד" הוכיחו שלא בא על הסדר ויש טעם לזה. (אחרי סימן ס)

## כלל קפג

וכן אם חשב כמה דברים ולא חשבם לפי הסדר והקדימה.
כמו מה שכתוב "זאת התורה לעולה ולמנחה וכולי" (צו ס' קסא).
ושינוי סדר לבישת הבגדים. (צו ס' קסו) וכן תמצא עוד (שמיני ס' קעא. תזריע ס' קפ. מצורע ס' קטז)
וכן מה שחשב פעם אחת "שני תולעת ואזוב", ופעם אחת "אזוב ושני תולעת". (מצורע ס' כא). וכן כל כיוצא בזה.

## כלל קפד

וכל המלות הנמצאים במשפטים יש להם סדר. ויש בזה כללים וחוקים איזה תקדים לחברתה. למשל מתי יקדים השם אל הפעל ומתי יקדים הפעל אל השם, שביארנו כלליהם (בפרק י"ב). ומתי יקדים שם הצדדי ומתי בהפך. וכן כל מלה ומלה שבאה במשפט.
ואחר הדיוק הכל מיוסד על חוק אחד, שדרך בעל הלשון להקדים את המלה שהוא עיקר כוונתו ולאחר את הטפל אליו; בין שיהיה שם או פעל או מלה, בין שהוא נושא או נשוא או מלת היחוס וכדומה. ומה שכתבנו עד הנה בזה – כמו בקדימת התואר והמתואר (כלל נט, כלל ס), בשמות הסמוכים (כלל סא), בקדימת המספר (כלל עח), וכן (כלל צב, כלל קט, כלל קיט, כלל קכ, כלל קכא) – הכל מיוסד על כלל הזה. ועוד בו פרטים רבים כמו שנבאר.

וכן בפרשיות, ראוי להקדים הקודם במעלה ובלימוד. והפרשה שפרשיות שאחריו נלמדים ממנה – לה משפט הקדימה. ומה שהקדימה פרשת המשיח לפרשת העדה יש בו דרוש (ויקרא ס' רמ)

## כלל קפה

כשיזכיר שני שמות או ענינים – יקדים את השם שהוא עיקר בכוונת מאמרו.
שלכן אמר בקרבן עולה ויורד "אחד לחטאת ואחד לעולה" ובקרבן יולדת הקדים עולה לחטאת. (ויקרא ס' שכט. תזריע ס' לה)
וכן במקום אחד אמר "בהקריבם אש זרה לפני השם" ובמקום אחד אמר "בהקריבם לפני ה' אש זרה". (אחרי ס' ב) (ועמ"ש בהר ס' עד)

## כלל קפו

שם העצם יקדים תמיד לשם התואר והמצטרף עמו – **שרי אשת אברהם**, **לוט בן אחיו**.
ולא יקדים שם התואר לשם העצם רק באחד מג' פנים

א אם בא השם בדרך נשוא המאמר. "ושם אשת אברם שרי".

ב במקום שהתואר אינו אמיתי. "כה אמר אחיך ישראל" (במדבר כ, יד). "אחיך בן הדד" (מ"א כ, לג) – רצה לומר דומה כאחיו.

ג במקום שרצה לדייק את התואר ביחוד. "ועיני אחי בנימין" – רוצה לומר הוא אחי האמיתי. (שמיני ס' כד)

## כלל קפז

במקום שנזכר הפעל ושם הפועל ומלה הרומזת על גוף הפעל [כמו **אותי**, **עליו**, **לא**, **אליו**, וכדומה] – לפעמים יקדים שם הפועל ולפעמים יקדים את המלה. **והקטיר אותו הכהן – והקטיר הכהן אותו**; **וכפר עליו הכהן – וכפר הכהן עליו**.
וכל זה אינו תלוי במקרה. רק בכל מקום שמקדים את המלה רוצה לדייק את המלה לאיזה דיוק, כמו "עליו" ולא על חברו וכדומה (ויקרא ס' רעו. מצורע ס' קלא). וכן במה שכתוב "אשר יפול מהם אל תוכו", "והזה עליו מן הדם", שהקדים את המלה אל השם – יש בו דיוק (שמיני ס' קכו, אחרי ס' מח)

## כלל קפח

במקום שנזכר הפעל ושם הפועל ומלה הרומזת על גוף הפעל [כמו **אותי**, **עליו**, **לא**, **אליו**, וכדומה] – לפעמים יקדים שם הפועל ולפעמים יקדים את המלה. **והקטיר אותו הכהן – והקטיר הכהן אותו**; **וכפר עליו הכהן – וכפר הכהן עליו**.
ומה שנאמר "ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה **והוא עד**" יוצא מן הכלל, שהיה לו לכתוב "והוא עד ושמע קול אלה", ויש בו דרוש (ויקרא ס' רצז)

## כלל קפט

ולפעמים יקדים שם הנושא שאליו ושבשבילו יעשו את הפעל לפני שם הפעל. ולפעמים יבא אחריו. **ותלד ליעקב בן – ותלד בן ליעקב**.
וגם זה תלוי לפי כוונת המדבר; מה שהוא עיקר חידוש אצלו יקדים. (ויקרא ס' יד. אמור ס' קב)

## כלל קצ

ובמקום ששם הפעל נודע מן הפעל ולא בא רק לבאר את הפעל – יבוא מאוחר תמיד כיון שאין בו חידוש. "וינגע ה' את פרעה נגעים"; "לא תשיך לאחיך נשך". לבד במקום שמיחס הפעולה אל ה' – יקדים תמיד שם הפעל לפני שם ה'. והטעם לזה בארו חז"ל שלא להזכיר שם שמים לבטלה. (ויקרא סימן קב)

## כלל קצא

אחר מלת "אם" הבא על החלוקה – יסמוך תמיד את המלה שהוא יסוד החלוקה, בין אם הוא שם או פעל או מלה.
למשל
בחמשת מיני החטאת הקדים את השם – "אם הכהן המשיח יחטא...אם כל עדת ישראל ישגו...אשר נשיא יחטא...ואם נפש אחת תחטא" – כי עיקר החלוקה הוא בין החוטאים.
ובמה שכתוב "ואם תחתיה תעמוד הבהרת", "אם לא מצאה ידו די השיב" – הקדים המלה שבה תלוי החלוקה.
"ואם פרוח תפרח הצרעת", "ואם העלם יעלימו עם הארץ" – הקדים הפעל. (ויקרא ס' קמח)

## כלל קצב

ואם יש חלוקה סוגית ותחתיה חלוקה מיניית – אז בחלוקת הסוג יקדים הסוג אל המין: "אם עולה קרבנו מן הבקר", "ואם זבח שלמים קרבנו אם מן הבקר".
ובחלוקת המינים יקדים המין: "ואם מן הצאן קרבנו לעולה". (ויקרא ס' כא)

## כלל קצג

ובזה דרך הלשון ששם הסוג יבוא באחרונה והפעל (או השם שבא במקום הפעל) יקדים – **קרבנו לעולה**. **קרבנו לזבח שלמים**. ומה שכתב "ואם מן העוף עולה" יצא מן הכלל ויש בו דרוש (ויקרא סימן ע)

## כלל קצד

וכן הפעל שכבר נזכר במאמר ונשנה שנית – בא באחרונה. ואם הקדימו – יש בו דרוש. כמו במה שכתב "זכר תמים **יקריבנו** אל פתח אוהל מועד **יקריב אותו** לרצונו לפני השם" – היה לו לכתוב "לרצונו לפני ה' יקריב אותו". מזה הוציאו שיש חידוש בפעל 'יקריב', ורצונו לומר בעל כרחו (ויקרא ס' כו)

## כלל קצה

[חסר]

## כלל קצו

וכן במאמרי התנאים. בתולדות התנאי יקדים את המלה שהיא עיקר. ועל כן אם הפעל הבא בתולדה בא כבר בהתנאי – יבוא מאוחר. "אדם כי **יקריב** קרבן...מן הבהמה **תקריבו**...אם עולה קרבנו זכר תמים **יקריבנו**".
ומה שנאמר "ואם מן העוף קרבנו...**והקריב** מן התורים" הוא נגד חוקי הלשון, שהיה לו לכתוב "מן התורים יקריב", ויש בו דרוש. (ויקרא עג)

## כלל קצז

ומדרך הלשון שהפועל יקדם אל יתר חלקי המאמר.
ומה שכתוב "ואם האכל יאכל המקריב אותו" – היה לו לכתוב "ואם המקריב אותו יאכל", ויש בו דרוש. (צו ס' קיט)

וכן במה שכתב "וכלי חרס אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו", היה ראוי בהפך – "אותו תשבורו וכל אשר בתוכו יטמא"; שתחילה יקדים דין הכלי עצמו ואחר כך דין אשר בתוכו. ומזה הוכיחו ש'אותו תשבורו' רשות, והקדים "כל אשר בתוכו" שהוא חיוב אל השבירה שהוא רשות. (שמיני ס' קלב)

## כלל קצח

וכן ראוי שיציין המקום ואחר כך תנאי המקום או ההוראה באיזה צד מן המקום.
לכן במה שכתב "**מחוץ לפרוכת העדות באהל מועד**" אינו כראוי. והיה לו לכתוב כמה שנאמר בפרשת תצוה "**באהל מועד מחוץ לפרוכת**". ודרשו שמה שכתוב "באהל מועד" נמשך על "העדות", ורצונו לומר שמעיד באהל מועד. (אמור ס' ריד).
וכן במה שכתוב "אל מקום טהור אל שפך הדשן" בא שלא כסדרו, והיה ראוי בהפך, ונדרש. (ויקרא ס' רלה)

## כלל קצט

דרך הכתוב לדבר תמיד בדרך לא זו אף זו. דהיינו שהדבר שיש בו חידוש על חברו יאמר לבסוף, בענין שיוסיף במאוחר על הקודם; ולא בהפך.
ובזה פלס ומאזני משפט לחז"ל לדרושים גדולים (**ויקרא** סימן שיב באורך. ועוד שם סימן סו, וסימן עד, וסימן שדמ, וסימן שעג. **צו** ס' נד, וסימן קנו. **תזריע** ס' טז, וסימן כה, וסימן קיג. **מצורע** ס' קיא. **אחרי** ס' ז (עיין סימן כא), וסימן פט, וסימן קכט. **אמור** ס' לד, אמור פט. **בחוקותי** ס' כד)

## כלל ר

אולם אם נמצאו בכתוב שני דברים שהאחד מיותר, כי נשמע מכלל חברו בק"ו, רק שבא ללמד פירושו של חברו – אז יבוא השם המלמד באחרונה, הגם שהראשון יש בו חידוש יותר, ואז ידבר בדרך זו ואין צורך לומר זו.
כמו "תושב ושכיר", שבא שכיר ללמד על תושב. וכן "אל הקדש פנימה", "אל הקדש מבית לפרוכת". (שמיני ס' נו, אחרי ס' ז, אמור ס' פט)

## כלל רא

ולפעמים הפך הסדר לפי הסבות ומסובביהם.

כמו "לא תגנבו" שעל ידי כך "לא תכחשו" ועל ידי כך "לא תשקרו". (קדושים ס' ח, קדושים ס' כו. בחקותי ס' יח)

## כלל רב

דרך הכתוב להזכיר תחילה את הדין ואחר כך את הטעם.
כמו שבכל דיני קדשים יאמר תמיד את הטעם לבסוף: **עולה היא**, **מנחה היא**, **חטאת היא**, **ק"ק היא**.
וכן בדיני הצרעת יזכיר תמיד את הדין תחילה ואחר כך את הטעם: **וטהרו הכהן מספחת היא**, **וטמאו הכהן נגע צרעת היא**.
ובמקום שיצא מן הכלל והקדים את הטעם אל הדין דרשוהו חז"ל. ולרוב פירשו שאינו טעם רק תנאי. כמו שתראה דרושים על שנוים כאלה. (**צו** ס' עט. **תזריע** ס' נג, וסימן קמ, וסימן קמז, וסימן קסב. **אחרי** ס' יג. **אמור** ס' נה)

## כלל רג

וכל מקום שידבר על הנושאים דרך כלל ופרט - יבואו הנושאים המפורטים בסוף המאמר.
"כי אם לפני ה' אלוקיך תאכלנו, במקום אשר יבחר ה' אתה ובניך וכולי".
"אתם ניצבים היום כולכם וכולי ראשיכם שבטיכם וכולי"
ועל פי זה מבואר שמה שכתב "יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבואכם אל אוהל מועד" הוא שלא כחוק הלשון; שהפרטים 'אתה ובינך אתך' ראוי שיבואו בסוף המאמר. ומזה למדו חז"ל לחלק המאמר לשנים; שמה שכתוב "אתה ובניך אתך" הוא מאמר פוסק, ומה שכתב "בבואם אל אוהל מועד" הוא מאמר מיוחד. (שמיני ס' לז)

## כלל רד

ומסגולת הלשון שכל מקום שיזכיר טוב ורע ויכוין על טוב ורע החלטי - יקדים את הטוב אל הרע. וממה שכתוב "להרע או להיטיב" למדו שמדבר מטוב ורע יחוסיי. (ויקרא ס' שיב)
ומנהג הלשון בהזכירו שני תנאים להקדים הן ללאו, ולהקדים התנאי הנרצה בעיניו שיהיה כן. (בחוקותי ס' א)

## כלל רה

השמות המורים על זמן יבואו תמיד בסוף המאמר - "לשרת לפני הארון **תמיד**". "לא ידון רוחי באדם **לעולם**".
ומה שכתוב "**אש תמיד** תוקד", ראוי שיבוא מלת 'תמיד' מאוחר, ויש בו דרוש. (צו ס' ו)

## כלל רו

שם הנסמך לסומכים רבים,
לפעמים יבוא השם עם כל סומך: "בפרי בטנך ובפרי אדמתך", "בכור שור בכור כשב בכור עז".
ולפעמים לא יבוא בכל פעם כמו: "מעשר דגנך תירושך ויצהרך".
והיה לחז"ל כלל בזה שכל מקום שהענינים מחולקים - יבוא שם עם הסומך בכל פעם. (ויקרא ס' קטו. צו ס' קנח. בחוקותי ס' ??)

## כלל רז

וכן מלת "**כל**" יבוא לפעמים כפול עם כל שם ולפעמים לא. ותלוי גם כן בכלל הנ"ל. שכל מקום שהשמות מחולקים זה מזה - יכפול מלת "כל" עם כל אחד ואחד. ואם הם טפלים זה לזה - יבוא מלת "כל" רק על הראשון. (ויקרא ס' קלה)

## כלל רח

וכן מדרך הלשון שאות־היחוס הבא על השמות הבאים ביחוס אחד - יבוא כפול עם כל שם ושם. "וישע ה' **אל** הבל **ואל** מנחתו", "**את** שם **ואת** חם **ואת** יפת", "בבקר ובצאן וביין ובשכר".
ובכל זאת מצאנו פעמים רבות שנשמט אות היחוס באחד מן השמות: "ויעשו בני ישראל ככל אשר ציוה ה' **את משה ואהרן**", "בפר בן בקר לחטאת ואיל אחד לעולה".
וחז"ל היה להם כלל.
שכל מקום שכפל אות היחוס - מורה שכל אחד ענין בפני עצמו. ובכל מקום שלא נמצא אות היחוס על אחד מהם - מורה שהוא טפל. (אחרי ס' יא באורך),
או הוכיחו מזה שלא באו השמות ביחוס אחד. (שמיני ס' עא)
או הוכיחו שאינו אות היחוס רק יש לו הוראה אחרת. (שמיני ס' קטז, שמיני ס' קלד. בחוקותי ס' מט, בחוקותי ס' קט)

## כלל רט

כל מקום שבא מלת הגוף נוסף על סימן הגוף הנכלל בפעל – יש בו דרוש ודיוק.
כמו: **הוא מקריב**, **הם מקריבים**, **והוא לא ידע** – בכל אלה ממעט זולתו. (**ויקרא** סימן קנח, וסימן קפ, וסימן שסו. **צו** ס' ג. **אמור** ס' יג, וסימן כד, וסימן לב, וסימן פח, וסימן צא)
וכן במה שכתוב **ושמרתם אתם**, **אתם תירשו** – בא לדייק מלת "אתם". (אחרי ס' קמט. קדושים ס' קכו)
וכן מה שנאמר "יין ושכר אל תשת אתה ובניך", מלת 'אתה' מיותר ונדרש

## כלל רי

וכן בכל מקום שכפל הכינוי עם גוף הפעול – "ולאחותו...לה יטמא", "ובאחיכם...לא תרדה בו", "באש תשרפנו את אשר בו הנגע" – יש בו דרוש תמיד, ותמצאם בספר הזה. (ויקרא ס' רנג, ויקרא ס' רפג. צו ס' פט. שמיני ס' סט, שמיני ס' עט. תזריע ס' פח, וסימן צז, וסימן קיח, וסימן קעד. אמור ס' ט. בהר ס' צב. בחוקותי ס' קז)
וכן כפל היחוס **ממנו** – **מן**. כמו "והרים **ממנו**...**מכל** קרבן", "**ומאחיכם**...**מהם** תקנו". (צו ס' כז, צו ס' קט, בהר ס' פז)
וכן בכל מקום שבא מילת "**והוא**" מורה הפוך וסתירה (ויקרא ס' רצח, ויקרא ס' שג, ויקרא ס' שט, תזריע ס' עב),
ואם אין היחוס הכפול דומה כמו "ושחט אותה לחטאת", אין הלמ"ד כינוי הפעול רק פירושו לשם חטאת (ויקרא ס' רצ).
ובמקום שנזכר שם הפעול לפני הנפעל – לרוב לא יחזיר אות היחוס אחר הפעל; וכשיחזיר יש בו דיוק. "העיר אשר בחרת בה". "וכלי חרס אשר יגע בו הזב" (מצורע ס' קמד)

## כלל ריא

ושני שמות הבאים ביחוס שממנו זה אחרי זה, לפעמים שניהם נמשכים על הפעל כמו "שודד מבית מבוא", "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ". ועל כן גם במקום שאחד נמשך על חברו כמו "ועשה מאחת מהנה" פירשוהו חז"ל כוונה שני' דרושית – ועשה מאחת ועשה מהנה (ויקרא ס' קצח, ויקרא ס' שמג)

## כלל ריב

וכן בכל מקום שמשמעות הלשון סובל שני פירושים יפרשו גם כוונה השני' (בהר ס' מו). כי לא לחנם כתבה תורה לשון כזה, ועל כרחך שנבין אותו בכל ענין שנוכל להבין ממנו. למשל, הנה יש הבדל בין ערך היתרון שבא במ"ם ["אחיו הקטן יגדל **ממנו**"], ובין ערך ההפלגה שבא בה"א ["היפה **בנשים**"] (אם לא כשבא מ"ם על מלת "כל" – "גבוה מכל העם"). ועל כן במה שכתוב "הגדול מאחיו", היה לו לומר "הגדול באחיו", פירשו גם כוונה שניה גדלהו משל אחיו (אמור ס' כה). וכבר תראה דרושים רבים נכונים על המבצר הזה (עיין למעלה כלל מא, כלל ס, כלל עג, כלל צה, כלל קט).

וכל שכן במקום שנמצא איזה סירוס ועיוות או נטיה מחוקי הלשון יפרשו בו גם כוונה שניה דרושיית כפי משמעות הכתוב כמ"ש למעלה כמה פעמים. ותמצא כזה (**צו** ס' יג, וסימן נא, וסימן עז, וסימן קטז. **שמיני** ס' מב, וסימן סז, וסימן קלה, וסימן קמג, וסימן קנד. **מצורע** ס' סב, וסימן קכד, וסימן קלו. **אחרי** ס' כו, וסימן פג. **אמור** ס' צד, וסימן קכב. **בהר** ס' לג) ועיין עוד (מצורע ס' קמב)

## כלל ריג

מתנאי החלוקה שתהיה שלמה ושתהיה מקפת על כל הצדדים. למשל, אם נרצה לחלק מין האדם לפי צבע עורו נאמר: "מין האדם לפי צבעו. יש לבנים ביותר, לבנים אדמדמים, אדום בוהק, שחורים כגחל, שקערורים אדמדמים, שקערורים ירקרוקים, וכדומה". אמנם יש ביד המחלק לתפוס רק המינים היותר נבדלים לבד. למשל, "יש אנשים שחורים ואנשים לבנים", ויתר המינים יכנסו תחת שני הסוגים הראשיים האלה.

וכן נהגה התורה בחלוקותיה. למשל, בפרשת צו מחלק (לענין בלוע מחטאת) בין כלי חרס וכלי נחושת; ויתר הכלים נכנסים תחת שני אלה. ובחילוק שמחלק בין קדשים הנאכלים ליום אחד ובין הנאכלים לשני ימים תפס תודה ושלמים; ויתר המינים נכנסים תחתם. וכן תמיד. והסימן שנכיר שכוונת התורה לעשות חלוקה כוללת כל המינים הוא מה שתפס שם הסוג עם שם המין – כלי חרס, כלי נחושת, כלי עץ, זבח תודה, זבח שלמים. (צו ס' סז, צו ס' קיב)

## כלל ריד

וכן מלת "**או**" מציין החלוקה המינית. וכשאמר "או בגד או עור" וכן "או עור או פסח" וכדומה – בא לעשות חלוקה כוללת, וכל הדומה לבגד ועור וכיוצא נכלל בשם 'בגד

ועור'. (**שמיני** ס' קיז, וסימן קיח, וסימן קכ, וסימן קכד. **מצורע** ס' קמג. **אמור** ס' יז, וסימן יח, וסימן מט, וסימן נ, וסימן נא, וסימן עד, וסימן עה)

## כלל רטו

והכתוב לא ידבר במאמרים תנאים מחולקים רק במקום שכל חלוקה שוללת את חברתה. אבל במקום שיצויר שיעשו כולם כאחד, והכתוב רוצה להודיע דין כל אחד ואחד – לא יחלקם דרך חלוקה על ידי מלת "אם", רק יודיע דיניהם בצורת מאמר החלטי, לא דרך תנאי.
למשל "מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה ומן הבהמה אשר לא טהורה וכולי" (צו ס' סט)

## כלל רטז

וראוי שהחלוקות יהיו זו כנגד זו, לא שיתפוס דברים שאינם יסוד בחלוקה ולא תנאים לה.
ועל כן במה שכתוב "ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת" אינו מדויק, אחר שגם זה פר החטאת, ויש בו דרוש. (ויקרא ס' רנג)
וכן במה שנאמר "ואם נפש אחת תחטא". (ויקרא ס' רעח),
וכן במה שנאמר "וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ" – מכלל שיש שרץ המים. (שמיני ס' קט)

## כלל ריז

ולפעמים יתפוס חלוקה בעלת שתי איברים (ר"ל שבכל חלוקה תפס שני דברים), ואז גם החלוקה שנמצא בה רק שם אחד ע"כ נכלל בשם הזה שני דברים. (צו ס' צ)

## כלל ריח

אם הזכיר שם הסוג ואחר כך ההבדלים שבין מיניו – נוכל לדייק שביתר הדברים שלא נזכרו בכתוב הם שווים. (צו ס' צז)

## כלל ריט

ומאמר שבאו בו כמה מינים, ובכל מין יש פרטים מובדלים ופרטים מתדמים, ונמצא פרט אחד מפורש במין אחד וסתום ביתר המינים ולא באר הפוכו - למדינן שכמו שמתדמה במין המפורש כן הוא הדין שמתדמה במין הבלתי מפורש. (צו ס' קג)

## כלל רכ

בכל מקום שאין החלוקה תלויה בפעולות האדם רק בדבר שבמציאות - יתפוס דבור המציאות "**הוא**". "אם בן הוא ואם בת היא".
ומה שכתב "ואם נקבה תלד" בא ללמד שאין צורך שידע מהות הדבר בבירור; ואפילו טומטום ואנדרוגנוס. (תזריע ס' יח)

## כלל רכא

וציון מלת החלוקה היא מילת "**אם**". אבל במה שכתוב "נגע צרעת כי תהיה באדם", ולא אמר "**ואם שאת**" - מבואר שאינו חלוקה מן הקודם רק מאמר בפני עצמו. (תזריע ס' סט)

## כלל רכב

וכל חלוקה שהחילוק מיוסד בין הגופים הפועלים או הפעולים, לא בין הפעולות עצמם - ידבר בדרך הפעל, לא בדרך השם. כמו "ואם משדה אחוזתו יקדיש", "ואם בית אישה נדרה".
ועל כן מה שכתב "ואם מן הצאן קרבנו" "ואם זבח שלמים קרבנו", ראוי לומר "ואם מן הצאן מקריב". וזה השורש שמלת "קרבנו" נדרש תמיד כמו שהבאתי כל הדרושים האלה. (ויקרא ס' סא)

## כלל רכג

במקום שנזכר שני שמות, ולכל שם יש ציווי ופעל מיוחד, מצאנו לפעמים שנותנים של זה בזה ושל זה בזה.
כמו "לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך", שהוא הדין שהשור אסור בגיזה והצאן בעבודה, ותפס הרגיל שעובדים בשור וגוזזים הצאן.

וכן במה שנאמר "לגר אשר בשעריך תתננו או מכור לנכרי", סבירא ליה לר' מאיר שתפס דרך הרגיל לתת לגר ולמכור לנכרי; וה"ה בהפך. וכו בכמה מקומות. (ויקרא ס' קיז, קדושים ס' פא).

וכן אם תפס בכל אחד רבותא כמו בנשך ומרבית (בהר ס' עד)

אמנם במקום שאין לומר שתפס דבר הרגיל, כמו במה שכתוב "בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבוא", אמרינן שבמקדש מותר נגיעה, שאם לא כן היה לו לכתוב "בכל קדש ובמקדש לא תגע" (תזריע ס' טז). וכן מצאנוהו בלשון זה פעמים רבות שבא בדוקא (ויקרא קיז)

ור' יהודה נתן כלל בזה. שכל מקום שחזר תנאי אחד בשני המשפטים – מבואר שהתנאים שנשנו בכל אחד בפני עצמו הם בדוקא, ואין נותנים של זה בזה. (ויקרא ס' קיט)

## כלל רכד

אם מזהיר על שני דברים שהאחד נשמע בקל וחומר מהשני על כרחנו שמזהיר עליו באזהרה חמורה יותר. כמו "יין ושכר אל תשת", "אל הקודש מבית לפרוכת", וכדומה. (שמיני ס' לה. אחרי ס' ז, אחרי ס' קכט)

## כלל רכה

בכל פרשת נגעים כשבאו שני תנאים בא אחד לתנאי ואחד לרבותא. (תזריע ס' סד, וסימן סו, וסימן עג, וסימן קכא. ועיין מצורע ס' קעז)

## כלל רכו

שני משפטים המקושרים ביחוס הסבה והמסובב על ידי מלת "**כי**", שמשפט האחד הוא טעם לחברו – בהכרח הם שוים, ואין מוזהר במשפט המסובב רק במה שהזהיר במשפט הסבה; אם לא שיש גילוי דעת בדבר. (ויקרא ס' קלה. צו ס' קמא)

## כלל רכז

מלת "**לא**" תתפרש פעמים שלילה ופעמים אזהרה. והיינו, במקום שהיה עולה על הדעת שהוא מצוה, יתפרש שהיא שלילה. כמו "לא יבדיל" פירושו אין צורך להבדיל, דהוה אמינא שמצוה להבדיל בחטאת העוף. וכמו שכתב הרמב"ם בשרשיו למניין המצוות. (ויקרא ס' צ, ויקרא ס' שלג).

וכן הציווי היא לפעמים רשות. ופליגי בזה ר' ישמעאל ורבי עקיבא (בסוטה דף ג) במה שכתוב "לה יטמא", "לעולם בהם תעבודו", "וקנא את אשתו".
ולכן שני מאמרים הבאים זה אחרי זה, שהאחד אזהרה והשני ציווי הסותר אל האזהרה – אינו מצוה רק רשות. כמו "שלש שנים יהיה לכם ערלים...ובשנה החמישית תאכלו את פריו". (ויקרא ס' קלח)

## כלל רכח

וכן בכל מקום שהיה עולה על הדעת שאסור לעשות המעשה ההוא ובא הציווי – יש לפרש שהוא רשות. ולכן בהאי גוונא במקום שרוצה ללמד שהוא מצוה יכפול הציווי (צו ס' ל, צו ס' לו) או יכפול המקור לפני הפעל ללמד שהוא חיוב, כמו "אכול תאכלו אותה בקדש" (שמיני ס' נז)

## כלל רכט

וכל מקום שבא להטיל תנאי בשלילה הקודמת, יציין התנאי במלת "**כי אם**" ["לא אשלחך כי אם ברכתני"]. ובזה אין דרך להזכיר את הפעל שנית. וכשחזר את הפעל בא ללמד בל נטעה שהוא רשות (הפך האזהרה שקדמה לה), רק שהוא חובה (אמור ס' ח, אמור ס' לו). או נכפל לציווי מיוחדת (אחרי ס' י)

## כלל רל

ויש הבדל בין מלת "**כי**" (כשמשמש בלשון אלא) למלת "**כי אם**".
שבכל מקום שבא להטיל תנאי בשלילה הקודמת – שלא יהיה הדבר בשום אופן רק באופן זה – בא מילות "כי אם". [שמלת "אם" משמש על התנאי ולרוב יפורש לא יהיה הדבר רק אם יהיה בו תנאי זה, כמו לא "יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים (יאכל)". וגם במקום שלא נזכר בבירור הוא בכח המאמר: "לא ירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך" – רוצה לומר לא יצויר ירושה באופן אחר].
אבל מלת "**כי**" אינו מקושר עם הקודם (אחרי ס' לה)

## כלל רלא

כל מקום שמדמה דבר לדבר בהכרח אין הדין מפורש במקומו. וכשהדין מפורש במקומו הוא מותר, ויש בו דרוש. (צו ס' פה).

ואין מדרך הכתוב להקיש את הקודם אל המאוחר; רק את המאוחר אל הקודם. (צו ס' לה)

## כלל רלב

והדרכים שעל פיהם למדנו הכתוב שנקיש ונלמד דבר מחברו הם רבים. ורובם על ידי יתור לשון או שינוי לשון ודומיהם. וימצא רובם בכללים שכתבנו (ועיין תזריע סימן סו). גם ילמדו על ידי י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן.

וענין הגזירה שוה והבנין אב אין מכריחים כל כך כמו הכללים הנזכרים כאן שהם מיוסדים בלשון הכתוב עצמו, ולכן קראם הרמב"ם 'דברי סופרים'. ובכל זה יגענו תמיד לקרב גם הגז"ש והבנין אב אל השכל כפי היכולת.

וכן ענין כלל ופרט אינו רחוק מן הפשט, ועיין בזה (ויקרא ס' קמג. אחרי ס' קכ, אחרי ס' קמה)

ובכלל המוסף על הפרט (שמיני ס' קיט)

ושני כללות הסמוכים זה לזה (שמיני ס' עז).

ואם הפרטים נודעים מן הכלל לבדו הוא מותר לדרשה. כמו מה שכתוב "מן הצאן מן הכבשים ומן העזים" (ויקרא ס' סב, ויקרא ס' שכד).

וכן אחר שזכר הפרטים – הכלל מיותר ונדרש (ויקרא ס' שכג).

ופרט שאחר הכלל אין דרכו לבוא בוי"ו החיבור (מצורע ס' קפ, מצורע ס' קב).

וכן דבר הלמד מענינו הוא מיוסד בשכל שנלמד הסתום מן המפורש בסמוך לו. כמו שלמד שלא תגנובו שבעשרת הדברות מדבר בגונב נפשות כמו לא תרצח, ושבפרשת קדושים מדבר בגונב ממון וכדומה (קדושים ס' כג, קדושים ס' כט. ויקרא ס' שח)

## כלל רלג

וכן שני כתובים המכחישים זה את זה

אם יש פסוק מכריע אזלינן בתריה. (ויקרא ס' ה, ויקרא ס' שסט)

ואם לאו ישימו חז"ל פשר דבר בענין ששניהם יתכנו יחדיו. (ויקרא סימן סו. צו ס' קכב. אמור ס' קנא, אמור ס' קסד. וכן עוד מצורע ס' פח, אמור ס' קכד)

ולפעמים פליגי איזהו עיקר. (ויקרא ס' קכב, צו ס' קעב, אחרי ס' ב, קדושים ס' יט, אמור ס' קעג)

## כלל רלד

ויש בדרכי המדות כללים רבים ועצומים, ואין מקומם פה. כי כאן לא באתי רק לבאר הכללים המיוסדים בדרכי תהלוכות הלשון וההגיון, שהדברים שהוציאו חז"ל על פי הכללים האלה דומים כדברים הנכתבים בפירוש והם דברי תורה ממש כי הם מוכרחים בפשט הכתוב. וגם במקום שהוציאו חז"ל דברים שלא נזכרו בכתוב כלל, כמו השלושה הסגרים של בית המנוגע וכל הלכותיהם שהם מדרכי הקבלה – הראינו ת"ל תהילה לאל יסודותם בלשון הכתוב עצמו. (מצורע ס' קה. ועיין עוד תזריע ס' קעה)

## כלל רלה

וגם בכל מקום שידומה שנטו מן הפשט ואמרו דבריהם בדרך אסמכתא, בררנו כי לא נטו ימין ושמאל מן הפשט הפשוט. כמו במה שלמדו שאין אונאה לקרקעות שכתב הרמב"ן שהוא נגד הכתוב (בהר סימן ל). וכן באיסור מלאכה בחולו של מועד (אמור ס' קפז), וכדומה.

## כלל רלו

אמנם מה שנאמר כמה פעמים "מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא" הוא בדרוש הבלתי מוכרח מצד הלשון וכלליה, וחכמים סמכו עליו בדרך רחוק. והתבאר אצלנו שהיה זה בעבור שאין כח לחז"ל לגזור ולתקן דבר נגד מה שבא בתורה בפירוש, וכמו שאמרו גם הפוסקים, ועל כן כשרצו לגזור גזרתם, הוכרחו להראות שאין בתורה מפורש נגד גזרתם, ושהכתובים סובלים פירוש אחר שיסכים עם גזרתם. ותמצא הדברים מבוארים בחיבור (**שמיני** סימן קמג וסימן קמד. **תזריע** ס' קנו (עיין **מצורע** ס' קמב). **אמור** ס' קעז, אמור ס' רל. **בהר** ס' ג, וסימן ח. **בחוקותי** ס' קיב)

## כלל רלז

ומה שאמרו שריבוי אחר ריבוי בא למעט ומיעוט אחר מיעוט בא לרבות הוא מיוסד בחכמת ההגיון, ויש בזה כמה כללים. אולם כל המקומות שמצאתי כלל זה בספרא בנוים על יסוד אחד, והוא הנודע בהגיון ששני שמות הבאים זה אחרי זה, השם השני מגביל את הראשון, ואם היקף שם השני כולל יותר מן הראשון בא לרבות; ובהפך בא למעט (כמו שכתבנו ויקרא ס' לח בהבדל בין "בני אהרן הכהנים" ובין "הכהנים בני אהרן").

ואם בא אחריו שם שלישי – בא להגביל שם השני. ואם השני ממעט – בא להגבילו, שלא ימעט כל דבר. ואם בא לרבות – בא השלישי להגבילו, שלא ירבה כל דבר. ותמצא זה בספר (**ויקרא** נב, וסימן צח, וסימן קטז, וסימן קיח. **צו** קב. **שמיני** פה, וסימן קסד. **מצורע** מג. **אחרי** צג. **קדושים** יב, וסימן יג, וסימן סג)

## כלל רלח

תורת ה' תמימה. כשם שאין בה חסרון כך לא יתכן שיהיה בה יתרת. וכל מקום שנראה שהלשון ארוך ויש בו דברי מותר – תקנוהו חז"ל בחכמתם ובארו לאיזה צורך האריך. והוא או ללמד שהדין נוהג גם ביתר מקומות, או להשמר מטעות, או להורות איזה כוונה שנייה, או להמשיך המאמר ולפרשו כפי דעת הקבלה.

ויש בזה דרכים רבים שונים. וכבר בארנו בזה למעלה כמה כללים ביתורים מוגבלים.

כמו בשם הפעל הנוסף על הפעל. והמקור הנוסף (למעלה פרק ד)

שם המספר המיותר (פרק ח) (ועוד פרק ט כלל עז כלל פ)

ושם הסוג הנוסף (כלל צה)

ושם תואר הנוסף (פרק יד)

והשם הכפול (פרק טו)

והפעל הנשנה (פרק יז)

וזולת אלה, כל מקום שיש יתור לשון – יש בו דרוש. והם יסודות הקבלה ואדניה.

ותמצא דרושים כאלה:

**ויקרא** סימנים: (סג, סז, ע, קעט, רסו, רלא, שמז, שנ, שנב, שנח, שעו, שפב, שפד)

**צו** סימנים: (ב, יא, טו, כא, כח, כט, לה, לט, נ, נא, סמ"ך, עו, פח, צח, קל, קמט, קנב)

**שמיני** סימנים: (יג, מח, סז, עג, פד, צג, צה, צח, קב, קג, קט, קמג, קמז)

**תזריע** סימנים: (ג, יב, יז, כז, מד, נז, סו, סז, עז, פב, פו, צא, צב, צה, קל, קלב, קלח, קמ, קנב, קנז, קסה)

**מצורע** סימנים: (ד, כא, כד, לו, מג, מו, מח, נט, עב, עד, עו, פה, צז, קכה, קכז, קמא, קמה, קמז, קמח, קנה, קנז, קעג, קעד, קפ, קפא, קצ, קצא)

**אחרי** סימנים: (כו, לט, פז, צו, צט, קג, קכה)

**קדושים** סימנים: (לג, נב, נו, נז, פא, צב, צה, קז, קיד)

**אמור** סימנים: (נה, נח, פד, פט, צט, קג, קה, קו, קטז, קלא, קלז, קמד, קסז, קעח, קפג, רב, רח, רכד, רמח, רנא)

**בהר** סימנים: (ג, ד, ט, יז, כג, כו, כח, לד, מז, מח, נא, נו, סג, סז, פג, פז, פט, צ, צג, ק)

**בחוקותי**: (סימן נט)
וכל שכן אם מוסיף דברים שסותרים אל הלשון. כמו במה שכתוב "מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש" והם לא אכלו כלל. (שמיני ס' נד. וכדומה לזה שמיני ס' נט, מצורע ס' ק)
וכן כל כפל לשון כמו "ישוב...ונהפך" (תזריע ס' צד), וכדומה.

## כלל רלט

וכמה פעמים הוסיף מאמר מיוחד ללמד שהוא ענין כולל בכל מקום.
כמו מה שהוסיף "כל חלב להשם" (ויקרא ס' קפח),
"והקריב את אשר לחטאת ראשונה" (ויקרא ס' שלא),
וכן בפרשת נגעים האריך וכפל והוסיף מאמרים שלמים מיותרים ללמד שהדין נוהג בכל מיני נגעים והסגרים (תזריע ס' פו, וסימן צא, וסימן צה, וסימן קנא, וסימן קנה)

## כלל רמ

וכל מקום שאמר "**יכבס בגדיו**" והוסיף "**וטמא עד הערב**" יש בו דרוש. כמו שדרש בפרשת שמיני ד' דרושים על ד' פעמים (תזריע ס' צט) ובפרשת מצורע ששה דרושים על ששה פעמים (סימן קלג)
וכן כשאמר "וטמא עד הערב **וטהר**", מלת "וטהר" מיותר לדרשה. (אחרי ס' קכד).
ובכל מקום אמר "**ימול**" סתם ובפרשת תזריע אמר "**ימול בשר ערלתו**" לדרשה. (תזריע ס' יג).
ובכל מקום אמר "**ורחץ במים**" ובח' מקומות אמר "**ורחץ במים את בשרו**" וכלהו לדרשה. (מצורע ס' קנא)
ולא נזכר בשום מקום שאחר כך יבוא אל המחנה; רק במשלח לעזאזל ובפרה ובפרים הנשרפים. ויש בו טעם. (אחרי ס' סו)

## כלל רמא

וכמה מצוות פרטה התורה שנוהגים בגר ובמצוות רבות לא באר זה. ויש בזה כלל (ויקרא ס' קצא באורך).
וכן במצוות רבות כתוב "**לדורותיכם**" שינהג לדורות, ובמצוות רבות סתם ולא באר. והארכתי בזה (אמור ס' סו)

# כלל רמב

פרשיות כפולות – דרשו חז"ל כל המלות שבפרשה השניה כאילו הם כפולות בפרשה הראשונה.
כמו פרשת עולת הצאן, שהיה יכול לכללה בפרשת עולת בקר, דרשו כל מ"ש בעולת הצאן בפרשה הראשונה, רוצה לומר כאילו כתוב בכפל "**זכר זכר**", "**תמים תמים**", וכו' וכן כל השנויים שבין פרשת עולת בקר לפרשת עולת הצאן נדרשים. (ויקרא ס' כב, וסימן כג, וסימן לד, וסימן מב, וסימן מג, וסימן נה. ועיין ויקרא ס' נט)
וזה שורש גדול לתורה שבעל פה ועצה עמוקה. שעי"ז כלל הלכות רבות, אין ספורות למו, בתורת הכתוב.
וכן בחמשת מיני חטאת, דרש מה שכתוב שם ד' פעמים "מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה" לד' דרשות (ויקרא ס' קצה).
ומ"ש בחטאת הפנימית ב' פעמים 'קרנות' (ויקרא ס' רכד)
ומ"ש בחטאת החיצונית ג' פעמים 'יסוד מזבח העולה' (ויקרא ס' רכט)
ומ"ש בפר כהן משיח ופר העדה ובפרשת צו ג"פ "מחוץ למחנה" דרש לג' מחנות (ויקרא ס' רלד)
ומ"ש בג' חטאת חיצונית ובאשם מצורע, ד' פעמים שישחט במקום העולה במקום העולה, למד ד' דברים (ויקרא ס' ער).
ומ"ש ג' פעמים "וכפר עליו הכהן" וג' פעמים "וכפר ונסלח" ג' דרשות (ויקרא ס' רעו, ויקרא ס' רצב)
וכן לשון שנזכר בענין או בתורה כמה פעמים,
כמו ד' פעמים "על העצים אשר על האש" ד' דרשות (ויקרא ס' נד)
ג' פעמים "ירחץ במים" (ויקרא ס' נו)
ג' פעמים "מסלתה ומשמנה" (ויקרא ס' קו)
ה' פעמים 'אזכרתה' בתורה (סימן קח, סימן קט)
ג' פעמים "והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו" (סימנים: קי, קיא, קיב, קיג)
ג' פעמים שכפלה התורה "בשמן...בשמן" (סימן קיח)
ה' פעמים מיותר "את כל החלב" (סימן קסו)
ג' פעמים מיותר שתי הכליות (סימן קסז)
מה שנאמר בעולה ויורד ג' פעמים "לאחת מאלה" ותשע פעמים מיותר "חטאתו אשר חטא". ז' דרושים וט' דרושים (סימן שטז).

מה שנמצא אצל בגדי כהונה ז' פעמים שם 'בד' (צו ס' ח),
ג' פעמים שכתוב "כל זכר בכהנים יאכל" (צו ס' לו).
ומה שכפל אזהרת מינים טמאים בפרשת שמיני ובפרשת ראה (שמיני ס' סז, וסימן סט, וסימן ע)
ומ"ש שם ששה פעמים "טמא הוא", ששה דרושים (שמיני ס' עא)
ומ"ש ג' פעמים "הנוגע בנבלתה" (שמיני ס' צו)
וד' פעמים "יכבס בגדיו" (כלל צט)
י"א פעמים כתוב 'בנבלתה', י"א דרושים (כלל קנט)
ג' פעמים "אל מים חיים" (מצורע ס' יט)
ב' פעמים 'בבית' גבי ראיה (מצורע ס' פב)
וד' פעמים 'בבית' גבי פישיון (מצורע ס' צב)
ד' פעמים מיותר שם 'הזב' (מצורע ס' קל)
ג' פעמים "את פר החטאת אשר לו" (אחרי ס' יט)
ג' פעמים 'המדברה' (אחרי ס' נט)
שש עינוים ביוה"כ (אחרי ס' עב)
ה' פעמים איסור מלאכה ביום הכיפורים (אחרי ס' עג)
ג' כריתות בדם וה' לאוין (אחרי ס' קז)
ה' פעמים "אשר בו מום" (אמור ס' מה)
ג' פעמים "בסוכות" חסר (אמור ס' רג)

וכבר הזכרתי עוד הרבה כאלה בתוך הכללים הנזכרים בפרקים הקודמים, ובתוכם מה שבפרשת נגעי בגדים כתוב שמונה פעמים 'בגד', וז' פעמים 'עור', וז' פעמים 'שתי וערב'. ובכל אלה שחשבתי באו דרושי הספרא מכוונים תמיד כמספר הכפולים, בלא עודף ומגרעת.

ודרך הספרא לדרוש תמיד כל הדרושים על המלה הראשונה אשר פגע בה בתחלה. למשל, בפעם הראשון שכתוב "על העצים אשר על האש" דרש ד' דרשות. ובפעם הראשון שכתוב "ירחץ במים" דרש ב' דרשות. ומפרשי הספרא חשבו שדרש כל הדרושים מאותו מלה. למשל ממה שכתוב "על העצים אשר על האש" דרש ד' דרושים. ונדחקו מאוד להוציא הדרושים ולא יכולו. וסמכו רוב הדרושים על ה"א ועל וא"ו וכדומה. עד שידמה כי יסודי הקבלה בנוים על קורי עכביש. והאמת שהספרא לא דרש בשום מקום רק דרוש אחד, וכשיש הרבה דרושים על מלה אחת ידענו בטח שהמלה

הזאת נכפלה בענין או בספר או בתורה כ"כ פעמים כמספר הדרושים הנמצאים. והספרא קבצם וסדרם תמיד בפעם הראשון להיות לאחדים בידו.

## כלל רמג

וכן ידרשו חז"ל השנויים הנמצאים בענין, ויסדרו גם כן מספר הדרושים כמספר השנוים. למשל, הנה בפרשת עולה ושלמים, בא תשעה פעמים לשון 'הקרבה' תחת 'הבאה', והם ששה פעמים בכינוי ושלושה פעמים בלא כינוי. ודרשו לתשעה מיני תערובות, ששה אין קרבים ושלשה קרבים (ויקרא ס' כה)

וכן בא שם ג' פעמים מלת 'דם' וג' פעמים מלת 'דמו' בכינוי. ודרש שג' מיני תערובות קרבים וג' אינם קרבים (ויקרא ס' לט) [כי הכינוי ממעט תערובות כמש"ש (ויקרא ס' רפט, וצו ס' כט)]

ובכל הסמיכות שבתורה כתוב "וסמך את ידו", לבד ג' פעמים כתוב "וסמך ידו" לג' דרשות (ויקרא ס' כח)

וג' פעמים כתוב "על ראש" בטפחה במלת 'על' לג' דרשות (ויקרא ס' כט).

וכן ששה מקומות שחשב חטאת ועולת העוף, ויש שנוים בכל אחד ואחד לששה דרשות (ויקרא ס' שכט) וכיוצא בו עוד בגוף הספר (ויקרא ס' קצז, וסימן רפו. תזריע ס' קפא. מצורע ס' כב, וסימן ע. אמור ס' מג, וסימן עח)

וגם בזה נהגו כן שדרשו כל הדרשות בפעם אחת במלה הראשונה שפגעו, ובאו הדרשות מכוונים וספורים כמספר השנוים בכוון.

## כלל רמד

והנה בסנהדרין (דף ג:), גבי מה שלמד דבעינן ג' ממה דכתיב ג' פעמים 'אלהים' דברי ר' יאשיה. ור' יונתן אומר ראשון תחילה נאמר ואין דורשין תחילות. ואומר נימא בדורשין תחילות קמפלגי. לא. דכולי עלמא אין דורשין תחלות. אמר לך ר' יאשיה אם כן נימא "ונקרב בעל הבית אל השופט". מאי "אל האלהים". שמע מינה למנינא.

וכאשר דקדקנו בכל דרושי הספרא הנזכרים ראינו שאזלי בזה בשיטת הגמרא. שבכל מקום שהראשון צריך לגופיה – אינו דורש תחילות (רק את הבאים אחריו), וכל מקום שיש איזה שינוי – גם בראשון. למשל שכתוב 'הקרבה' תחת 'הבאה' וכדומה, דרש גם את הראשון. וכשתעיין על פירושנו בכל המקומות הנזכרים בשני סימנים הקודמים תמצא כי כן הוא:

## כלל רמה

וידוע דסתמא דספרא הוא ר' יהודה, והוא לא דרש סמוכים בכל התורה רק היכא דמוכח או מופנה (כמ"ש בברכות (דף כא.) וביבמות (דף ד.)). וכן לא תמצא דרושים כאלה בספרא.
רק על מה שהפסיק בשבת בין המועדות (אמור ס' קמד),
ועל שהפסיק בפאה שלא בעניין (אמור ס' קעה)
ועל פרשת שפחה חרופה שבאה שלא במקומה (קדושים ס' נז)
והדרוש הנשען על סמוכים בקדושים (סימן מא) הוא דברי ר' נחמיה.
וענין מקרא נדרש לפניו (עיין בהר ס' קב). וענין גורעים ומוסיפים ודורשים (ויקרא ס' ריד, ויקרא ס' רמד, ויקרא ס' שלד), והוא כפי דרכי הדקדוק והלשון:

## כלל רמו

חז"ל שמרו והשתמשו בכל הדרכים שהשתמשו בהם חכמי הלשון והמליצה.
כמו מאמר מוסגר (ויקרא ס' רלג), צלעות מקבילות (צו ס' ב, שמיני ס' קעא, ס' נא), מושך עצמו ואחר עמו (צו ס' קג, וסימן ס' קטז. שמיני ס' לב. תזריע ס' יד)
ושלפעמים ישנה הדקדוק בעבור זווג המלות, כמו שכתב הראב"ע (צו ס' קלא), וכדומה.

## כלל רמז

וכן כיוונו דבריהם תמיד עם בעל הטעמים (צו ס' קטז. אחרי ס' ז, וסימן יג, וסימן עט. תזריע ס' עג, תזריע ס' קמא. מצורע סימן סז, וסימן קג)
ובמקום שבא קמץ שלא באס"ף יש בו קצת הפסק לפי פירושיהם (ויקרא ס' שפא, אחרי ס' צ).
ותראה עומק חכמתם בזה במה שדרשו על "ורחץ במים" (שגבי בעלי קרי) במי מקוה, ולא דרשו כן על עשרה פעמים שכתוב "ורחץ במים" קודם לו. משום דבכולהו (לבד מבעל קרי) יש טעם מפסיק במלת "במים" (מצורע ס' קסא).
וכל מקום שיש קרי וכתיב דרשו שניהם.
כמו שדרשו "אשר לו חומה" – 'לא' באל"ף (בהר ס' נח),
ונסכה – ונסכו (אמור ס' קנט)
ידו – ידיו (אחרי ס' נב),

ותמיד הקרי הוא כפי הפשט והכתיב עולה כפי הדרוש (אחרי ש"מ). ועל "**שערה**" דרש ר"ש הכתיב וחכמים הקרי (תזריע ס' נז)
וכן דרשו מלא וחסר – "**לוא** יגיד" (ויקרא ס' רצה. ועיין קדושים ס' יוד)

## כלל רמח

וכל **המלות המושאלות** השתדלו חז"ל להשיבם אל הוראתם העצמי.
כמו **על פי**, **על דבר** – פירשו מענין דיבור. (אחרי ס' פח)
"והקמות את המשכן **כמשפטו**" – מעניין משפט ודין וכדומה. (קדושים ס' פד)
וכן **בשמות המשותפים** הראו חבורם. כמו שם "**פרד**" בעבור שנפרד. וכן "**ערב**" על עירוב הצורות, וכדומה. (ויקרא ס' רנז).

## כלל רמט

**הקדמה אל שס"ה כללים הבאיסוהשמות הנרדפים** יש לכל אחד גדר מיוחד, אשר על גדרים אלה נבנו המון דרושים אין ספורות למו. וכן **הלשונות השוות** יש בהם הבדל אחרי העיון מתי ישמש בלשון זה ומתי בלשון אחר. וכבר החילונו וגילינו בזה נעלמות רבות בפירוש תנ"ך. ובהקדמת ספר ישעיהו אשר יצא לאור העמדנו מגדול עוז בו ירוץ צדיק ונשגב במליצות הכתובים, לראות שכל מלה ומלה יש לה גדר מיוחד, ולהשכיל ברוח ה' מליצות החוזים על שרשם ומקורם.
והנה חקרתי ודרשתי וספרתי את הכללים הנמצאים בספרא על זאת, ומצאתם שס"ה כללים רחבי ידים (חוץ מהכללים אשר אתי אשר הוצאתים מדברי חז"ל שאין ענינם בחיבור הנוכחי. כי פה לא אדבר רק מן הכללים הנצרכים להבנת דברי הספרא, ואשר מדברי חז"ל בספרא הוצאתים). והנני לסדר לך הכללים האלה המבארים גדרי הלשונות השוות והבדליהם, והבדלי השמות והפועלים והמלות הנרדפים. ועם הרמ"ח כללים אשר בארנו עד הנה בשימוש הלשון, יעלו לתרי"ג כללים. והם תרי"ג אורות בהירות מזהירות ומבריקות ומתנוצצות על אופק הלשון. להאיר כל מחשך, ולפקח עינים, אשר לא תמצא דבר קטן ודבר גדול מכל המון הדרושים המבוארים בתורת כהנים אשר לא נבנה על הכללים האלה, ועל חכמת הלשון ויסודותיה:
(**אדם** – **איש**): כפי מה שכתבו המדקדקים דבשם העצם לא נגזר לשון נקבה מלשון זכר, ועל פי זה נכיר בשמות בעלי חיים איזהו שם העצם ואיזהו שם התואר (כמו שיתבאר בכלל רעו) – א"כ שם **אדם** שלא נמצא ממנו שם 'אדמה' הוא שם העצם, ושם **איש** שנגזר

ממנו שם 'אשה' הוא שם התואר. ועל פי זה יעמדו כמה הבדלים בין שני השמות האלה. (ויקרא ס' י).

## כלל רנ

שם **אדם** כולל זכר ונקבה, ושם **איש** ממעט אשה; אם לא בשיש איזה ריבוי. (ויקרא ס' י ובכמה מקומות)

## כלל רנא

שם **אדם** נקרא בו תכף בהולדו, ושם **איש** ממעט קטן. (ויקרא ס' י. קדושים ס' קה, ובכל הפרשה שם. אמור ס' מא, אמור ס' ק, ובכמה מקומות)

## כלל רנב

שם **אדם** מיוחד אל האדם לבדו, ושם **איש** כולל במובנו הרחב גם יתר נמצאים בעלי חיים ומלאכים וכדומה. (ויקרא ס' י)

## כלל רנג

שם **איש** בא לחבר התואר אל המתואר ["איש צדיק", "איש תם"] ולייחס הקנין אל הקונה ["עבד איש", "עולת איש"]. לא כן שם **אדם**. ובמקום שאמר "אדם בליעל" יש בו גדר מיוחד (ויקרא ס' י)

## כלל רנד

שם **איש** בא לציין נושא סתמי – "וישאלו איש לרעהו" שפירושו אחד לרעהו. וכן בא על הכללות – "איש מבית ישראל". לא כן שם **אדם**. ומה שכתוב "אדם מכם" יש בו דרוש. (ויקרא ס' י)

## כלל רנה

שם **אדם** בא לפעמים על שם מין האדם כולו, וחז"ל דרשוהו על אדם הראשון. (ויקרא ס' י)

## כלל רנו

שם **אדם** במובנו המדויק בא רק על ישראל שומרי התורה ומצוות (ויקרא ס' י). וכן מורה על מעשהו מצד שהוא אדם בבחירה והשכל. (ויקרא ס' שיד)

## כלל רנז

ולכן, במקום שבא שם **איש** לחבר התואר אל המתואר אינו ממעט אשה (מצורע ס' מג).
וכן במקום שבא על יחוס הקנין (צו ס' פז)
וכן במקום שמציין נושא סתמי (צו צג. קדושים ס' כה, קדושים ס' נא. בהר ס' לב, בהר ס' צא).
וכן במקום שבא לציין הכללות – אינו ממעט אשה.
וזה ניכר ע"י הענין, כמו איש מכם.
או ע"י שבא הפעל אחריו בלשון רבים (תזריע ס' קנ. אחרי ס' קל"ו. קדושים ס' ג'. בהר ס' כ"א כ"ב).
או ע"י שבא בכפל איש איש (מצורע ס' ק"ך וס' קנ"ח קדושים ס' צ"ח אמור ס' רמ"ב).
ובזה מרבה גם קטן. והטעם לזה כי בכל מקום שכתוב שם 'איש' יש לומר שבא במובנו המדויק סימן המין, איש ולא אשה (בפרט במקום שיש ראיה ממה שלא בא שם 'אדם').
אבל בכל אלה הנזכר לא יכול לכתוב שם אדם (כנזכר בכלל רנג כלל רנד), ובזה יש לומר שלא בא השם לסימן המין רק לציין חיבור התואר להמתואר או לציין הכללות וכדומה, ועל כן לא ממעטינן אשה.
אולם על קטן משמע שגם בשם שבא על יחוס הקנין ממעטין אותו (צו ס' צד):

## כלל רנח

במקום שבא שם **אדם** מגביל נגד שם **בהמה** בא במובנו הרחב וגם עכו"ם בכלל. (ויקרא ס' י, בחוקתי ס' קט).
וכן במקום שבא על כלל המין. כגון אם כתוב "**האדם**", שהה"א מורה על סימן המין. (אחרי ס' קמג)

## כלל רנט

שם **נפש** כולל גדולים וקטנים זכרים ונקבות. (כ"ה בכל מקום)
ובא שם 'נפש' מגביל נגד הגוף. (בחוקתי ס' נח)

ובא על המת, והיינו על הדם. (אמור ס' ?)
אבל לא יבוא שם "**נפשות**" בלשון רבים על המתים. (בחוקתי ס' נח)

## כלל רס

כל מקום שכתוב "**דבר אל בני ישראל**" בא למעט עכו"ם; אם לא שיש איזה ריבוי לרבותם. (**ויקרא** ס' ז, וסימן קצא. **צו** ס' קלה, וסימן קמד. **תזריע** ס' א, וסימן מ. **מצורע** ס' קיח. **אחרי** ס' פו. **קדושים** ס' פח. **אמור** ס' קעו. **בחוקתי** ס' נה)

## כלל רסא

וכשבא על צד הדיוק – "בני" דוקא, ולא בנות (ויקרא ס' ח) ולא גרים.
וכל מקום שכתוב "**בני ישראל**" צריך ריבוי על נשים וגרים. או שהתורה בארה שם בפירוש שהדין נוהג גם בגר. (**ויקרא** ס' קצא באורך. ועוד **צו** ס' כה, וסימן קמד. **שמיני** ס' מז, וסימן נו. **תזריע** ס' א. **מצורע** ס' קיט, וסימן קפג. **אחרי** ס' פו. **אמור** ס' א, וסימן קעו)

## כלל רסב

וכן בכל מקום שבא שם **בן ובנים**, דייקו תמיד שבא על הקטן; אם לא במקום שהסברה נותנת שבא על צד ההרחבה. (אמור ס' ב).
ושם **בן ובת** בבואם סמוך אל שם אחר יורו לפעמים הוראה אחרת. כמו 'בן חיל', 'בת חיל', 'בת בליעל'. ועל כן הוצרך לכתוב "בת איש כהן". כי אם יכתוב "בת כהן" נוכל לטעות שהיא עצמה יש לה חלק בכהונה להוציא אם נתחללה. (אמור ס' כב)

## כלל רסג

ויש הבדל בין שם "**בן**" ושם "**זרע**".
שם 'זרע' כולל גם בני הבנים. ושם 'בן' בדיוק הוא רק הבנים לבד.
ושם 'זרע' כשבא בדיוק הוא רק זרע הכשר. (קדושים ס' צג, אמור ס' צו)
ובבעלי חיים לא יחס שם 'בן' רק אל האם. (אמור ס' קלא)

## כלל רסד

כל מקום שאומר "**אהרן ובניו**", והוא מצוה נהוגה לדורות, רצונו לומר הכהן גדול העומד במקום אהרן והכהן הדיוט שעומדים במקום בניו. (צו ס' לט, ויקרא ס' קיב, תזריע ס' מג). אם לא במצוה שהיתה רק במדבר ונצטוה אהרן לבד. (ויקרא ס' קיב)

## כלל רסה

וכל מקום שאומר "**אהרן הכהן**" והוא מצוה נהוגה לדורות – יכוין על הכהן הדיוט. כי תואר "הכהן" מיותר ובא לומר שנוהג באהרן מצד שהוא כהן, לא מצד שהוא אהרן דהיינו מעלתו ביחוד. (תזריע ס' מג) אבל כשאמר "**בני אהרן הכהן**" יכוין על מעלת כהונתו הגדולה. (ויקרא ס' מט)

## כלל רסו

והנה יתפוס לפעמים שם "**בני אהרן**", ולפעמים שם "**כהנים**", ולפעמים "**בני אהרן הכהנים**", ולפעמים "**הכהנים בני אהרן**". ובארנו שכל מקום שאומר 'בני אהרן הכהנים' בא למעט בעל מום. כי בכלל 'בני אהרן' הם חללים ובעלי מום. ובשם 'הכהנים' בדרך הדיוק אין בעל מום בכלל ובהרחבה גם בעל מום בכלל. וכשבא לבאר שם 'בני אהרן' בא בדיוק, אבל כשאמר 'הכהנים בני אהרן', בא שם 'בני אהרן' לבאר ששם 'כהנים' בא בהרחבה וגם בעל מום בכלל. (ויקרא ס' לח, אמור ס' ב)

## כלל רסז

יש הבדל בין שם "**קהל**" ושם "**עדה**" כמו שיש הבדל בין 'מקהיל' ובין 'מיעד'.
המקהיל אוסף אנשים על ידי קול וחצוצרות (וזה ההבדל בינו לבין **אסף קבץ** שכולל גם האוסף דברים שאין בם דעת), אבל המיעד הוא בהזמנה לזמן ובסדר מיוחד.
וכן הקהל היא אסיפת ההמון, והעדה הם אסיפת העם כשזקניהם בראשיהם.
וכן יבוא שם **עדה** מטעם זה על הסנהדרין לבד. ובפרט כשנרדפו יחד שאז יפורש תמיד שם עדה על הסנהדרין. (ויקרא ס' רמא, ויקרא ס' רמג. צו ס' קסז. אחרי ס' טז. קדושים ס' א, קדושים ס' צא) וגם הסנהדרין הם מכלל הקהל כשאין מורים בעת ההוא. (ויקרא ס' רמג)

## כלל רסח

ויש הבדל בין שם "**עדה**" ובין שם "**עדת ישראל**" שנופל רק על הסנהדרין גדולה. ושם 'עדה' סתם כולל גם סנהדרין קטנה. (ויקרא ס' רמא, ויקרא ס' רמח)

## כלל רסט

ויש פלוגתא בשם "**קהל**" אם נקרא בו גם שבט אחד או דוקא רוב ישראל. (ויקרא ס' רמח)

## כלל רע

שם "**עם**" כשבא בהרחבה כולל כל אישי האומה, וכשבא בדיוק אין כהנים ולוים בכלל.
כגון כשאומר "**עם הקהל**", שבא שם 'עם' לתאר שם 'קהל' שכולל הכל – בזה בא בדיוק ומוציא כהנים ולויים (אחרי ס' פג). אבל כשבא בסתם יבא לפעמים בהרחבה וכולם בכלל (ויקרא ס' רפ, שמיני ס' ח).
וכשרוצה לחלק בין הנכבדים ובין ההמון יקרא את ההמון בשם "**עם הארץ**" (ויקרא ס' רפ)

## כלל רעא

וכל זה כשבא שם "**עם**" סתם, שאז בא גם על קיבוץ פרטי. אבל כשאמר "**עם ה'**", וכן "**עמך**" בכינוי אל ה' – כולל העם כולו עם כהניהם.
וכן שם "**ישראל**" מוגבל לפעמים נגד שם "**בני אהרן**". אבל כשאמר "**עמך בית ישראל**" – גם הכהנים בכלל (אחרי ס' נד).
וכינוי "**עמיו**" בלשון רבים בא לכבוד, ככינוי "אדוניו". והריבוי הוא "**בעממיך**" בכפל המ"ם (אמור ס' ד)

## כלל רעב

ושם "**מחנה**" הונח בעצם על העם החונים בשדה, ובא על ישראל כל עוד שחנו במדבר.
ויש מחנה כוללת ומחנה חלקיית. שכל שבט קרוי מחנה. ואחר שהוקם המשכן היו ג' מחנות – כהונה לויה ישראל. ובכל מקום שאמר "**מחוץ למחנה**" נפרש לפי עניין הכתוב (ויקרא ס' רלד, אחרי ס' סח, אחרי ס' פט)
ויש הבדל בין "**מחוץ לעיר**" ובין "**מחוץ למחנה**". ש'חוץ למחנה' הוא דוקא במקום שיש לו דין מחנה כגון בירושלים או בערי חומה (מצורע ס' צה)

## כלל רעג

שם "**גר**", עיקר הנחתו מצד שגר בארץ לא לו, אם מרחוק אם מקרוב. והכנענים שקיבלו ז' מצוות היו "**גר תושב**". והבא מרחוק ונתגייר הוא "**גר צדק**". ושניהם נקראים בשם 'גר' סתם.
ונלמד תמיד מענינו,
או על ידי שכפל שם 'גר' ב' פעמים, אחד לגר צדק ואחד לגר תושב,

או על ידי היקש וכדומה. (אחרי ס' עה, אחרי ס' קכב. קדושים ס' כא. ועיין עוד אמור ס' פו, בהר ס' יד, וסימן עב, וסימן צד)

## כלל רעד

ויש הבדל בין "**הגר בתוככם**" ובין "**הגר אתכם**". שלשון "הגר אתכם" בא על מי שנתגייר מקרוב, ולשון "הגר בתוככם" מורה שנתגייר זה ימים רבים. וכן לשון "**גר בישראל**" מורה שגר מכבר. (אחרי ס' עה. קדושים ס' פא, קדושים ס' פג)

## כלל רעה

שם **זקן** יבוא לפעמים על מלא ימים ולפעמים יבוא על נשיאי העם וחכמיהם. ויש בזה כלל. שכל מקום שבא שם 'זקן' בלא סמיכות ובלא כינוי ובלא ה"א הידיעה – מובנו לרוב זקן בימים (אם לא במקום שיש הוכחה שבא על החכמה, כמו בשכפל את הלשון "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" כמו שבארנו (קדושים ס' פ)). אבל בכל מקום שבא בכינוי או בסמיכות או בה"א הידיעה – יכוין על זקן נשוא פנים מופלג בחכמה. חוץ כשמדבר מזקני עכו"ם ורשעי ישראל שאז יהיו הזקנים לפי העם (ויקרא ס' רמט)

## כלל רעו

בשמות בעלי חיים נוכל להבדיל בין השם שנקרא בו מיום הולדו – שלא נגזר ממנו לשון נקבה מלשון זכר [כמו **גמל שפן חזיר שור ושה**. וכן **ארנבת יונה חסידה**, שיאמר לזכר ולנקבה], ובין שם התואר שנקרא בו על שם שניו וגדולו שנמצא ממנו לשון נקבה [כמו **פר פרה**, **כשב כשבה**, **לביא לביאה**] (ויקרא ס' י, אמור ס' קלא).

כי שם "**כבש**" הוא בן שנה, ואחר שנתו נקרא בשם "**איל**" (ויקרא ס' רפג). ומה שאמרו חז"ל דגם בן יומו קרוי 'איל' – היינו בלשון בני אדם; אבל בלשון התורה הוא שם התואר על הכח והגידול (ויקרא ס' ש). וכן שם "**שעיר**".

אבל "**צאן**" הוא שם המין ולכן הוסיף "ואם מן הצאן...כשבה או שעירה" ללמד שגם חרשת וננסת כשרים. (ויקרא ס' שכג, ויקרא ס' שכד. ועיין עוד ויקרא ס' קעח)

## כלל רעז

וכן השמות "**עגל – פר**" נקראו על שם גדולם; תחילה הוא עגל ואחר כך נכנס לכלל פר. והוא בשנה שניה לר' אליעזר ובשנה ג' לחכמים. (ויקרא ס' רח)

## כלל רעח

ויש פלוגתא ב"**עגל בן בקר**" וכן ב"**פר בן בקר**".
שיש אומרים שפירוש 'עגל בן בקר' – מלת 'בן' כמו 'בן חיל'; עגל שהוא בקר, דהיינו גדול בשנה ב' לחכמים. ו'פר בן בקר' – מלת 'בן' מציין הצעירות כמו 'בני יונה' 'בני נשר', והוא בשנה ג'.
ויש אומרים 'בן בקר' – עגל ממין הבקר; כי נמצא עגל במינים אחרים כמו שהוא בשם **גדי**, **עיר**, **כפיר עופר**, ובתורה לא נמצא אצל קרבנות 'פר' סתם רק 'פר בן בקר'. (ויקרא רח באורך)

## כלל רעט

וכל אורייתא **כבש כבשים**, בר מן ארביסר בלישנא דקדם שי"ן לבי"ת. ובארתי ד"**כשב וכשבים**" נוטה יותר על שם המין ותמיד בא מין אחר סמוך לו, כמו "בקר בכשבים ובעיזים". ובמקום שלא בא על כוונה זו בא כן מצד חוזק גופו ואלייתו ובא לרבות את האליה. (ויקרא ס' קעח, ויקרא ס' רצא)

## כלל רפ

"**וכבשים ועזים**", וכן "**תורים ובני יונה**" – לא בא שם המין בלשון יחיד מפני שהוא שם התואר כנ"ל. מה שאין כן בשם העצם, נאמר "ויהי לי שור וחמור צאן". (ויקרא ס' עז)

## כלל רפא

**תורים ובני יונה** הם שני משפחות נפרדות ממין הזה. היונה נוחה להיכנע, לא כן התור. התור הוא מעופות הנוסעים ולא היונה.
ובני יונה הם הצעירים מן המין. כמו "בן ראמים, בני צאן, בני נשר". וממה שכתב תמיד "תורים ובני יונה" ולא בהפך – מבואר שתורים גדולים ובני יונה קטנים (ויקרא ס' עד)

## כלל רפב

לדעת חכמי הגמרא יש הבדל בין "**עוף**" ובין "**צפור**". שעוף הוא שם הסוג וכולל טהורים וטמאים, וצפור מיוחד רק לטהורים (אם לא כשאמר "**צפור שמים**" או "**צפור כנף**"). ויש בזה פלוגתא בספרי ובירושלמי. ודעת הספרא שגם 'צפור' הוא שם הסוג (מצורע ס' יא)

## כלל רפג

שם **חיה** ושם **בהמה** ישמשו לפעמים לשם הסוג ולפעמים לשם המין.
דהיינו שם 'חיה' תכלול לפעמים כל בעלי חיים אשר בארץ, אף העוף;
ולפעמים תכלול חיה ובהמה לבד;
ולפעמים הוא שם מיוחד על חיות המדבר.
וכן שם 'בהמה' בהבנה הסוגיית תכלול גם החיה. ולפעמים הוא שם מיוחד לבהמת היישוב לבד. וכל מקום שיגביל שם 'בהמה' נגד שם 'אדם' הוא שם הסוג. והכל לפי ענין הכתוב. שמן הענין נבין אם הוא שם הסוג או שם המין. (שמיני ס' סו. ועיין שם שמיני ס' צה ואמור ס' קכט)

## כלל רפד

האדם אף שנאמר בו "**נפש חיה**", לא נקרא בשם 'חיה' (ולא כפי הנראה משטחות דברי הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות). (שמיני ס' עב).
וחיית הים נקראים בשם "**חיה אשר במים**". ובלשון "**נפש חיה אשר במים**" נכלל גם חיית הים שיש לה צורת אדם. (שמיני ס' פ)
וגם בלשון 'בהמה' נכלל גם ברואי הים, עד שהוצרך לומר "מכל הבהמה אשר על הארץ". (שמיני ס' סה)

## כלל רפה

בשם **בהמה** וכן בשם **חיה** נכלל גם הכלאים (צו ס' קלו, שמיני ס' סד) ואם באו בהבנה הסוגיית נכלל גם כלאים מחיה ובהמה יחד (שמיני ס' סד)

## כלל רפו

שם בהמה בהבנה המדויקת הוא אחר שיצא לאויר העולם, ובהבנה המורחבת כולל גם העובר במעי אמו. כגון כשאמר "כל הבהמה" מרבה גם העובר. (שמיני ס' ק. ועיין עוד בזה בחקותי ס' עד)

## כלל רפז

שם "**אהל מועד**" בא לפעמים בדוקא על אהל מועד שבמדבר, ולפעמים בא לדוגמא והוא הדין המקדש שנבנה אחר כך. והכלל בזה שבמקום שבא רק לציין המקום – בא

לדוגמא. אבל אם בא משום קדושת המקום יש לטעות שאהל מועד דוקא, שקדושתו משונה מקדושת המקדש, ואז צריך ריבוי לרבות המקדש. (צו ס' עד)

## כלל רפח

"**חצר אהל מועד**" במובנו המדויק אינו כולל הלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקדש. (צו ס' לב)

## כלל רפט

יש הבדל בין שם "**משכן**" ובין שם "**אהל מועד**". ששם 'משכן' הונח מצד צורתו, שעשוי להיטלטל ולשכן בעת החניה. ושם 'אהל מועד' הונח מצד תכליתו, שייעד שכינתו שמה. ולכן בכל מקום שדיבר מצד צורתו או מן המסעות קראו בשם 'משכן', ובכל מקום שדבר מן העבודות והקרבנות קראו בשם 'אהל מועד'. (אחרי ס' צד)

## כלל רצ

שם "**מזבח**" כולל גוף המזבח וגגו וקירותיו ויסודו. וגם הכבש בכלל 'מזבח' בדרך ההרחבה. אבל כשפורט את חלקיו כמו "קיר המזבח" וכדומה – אין הכבש בכלל מזבח. (ויקרא ס' פג, ויקרא ס' קמב)

אולם כשאמר "**אל המזבח**" (ולא "**על המזבח**") – גם הכבש בכלל. וכן מורה אף שקרב אליו ואינו על גביו. (ויקרא ס' קמב, ויקרא ס' רעד)

## כלל רצא

(**ירך המזבח**) – השמות **פנים**, **אחור**, **כתף**, **שכם**, **צד**, **ירך** הושאלו מן גוף האדם אל עצמיים בלתי בעלי איברים.

ובבית יש הבדל בין בית שארכו יתר על רחבו ולפניו חצר; שאז נקרא החצר בשם "פנים", ושני צדדיו הם "כתפי הבית", וחלקי הבית הקרובים למערב הם "ירכתי הבית", וצד מערב נקרא "אחור".

ובבניין מרובע נקרא צד מערב בשם "ירך".

והמזבח שהכבש שלו היה בדרום, צד דרום היה "פני המזבח" וצד צפון הוא "הירך". (ויקרא ס' סה)

## כלל רצב

יש הבדל בין שם "**קדם**" ושם "**מזרח**". ששם 'מזרח' מציין זריחת השמש ושם 'קדם' מציין הצד הקודם במעלה או במקום. ויען שהשמש יוקדם לזרוח במזרח נקרא צד מזרח 'קדם'. וכן צד המזרחי של הבתים והערים נקרא בשם 'קדם', כי בימי קדם היו פתחיהם למזרח. ולכן במקום שצריך לבאר שצד מזרח יוקדם יאמר "**קדמה מזרחה**". וכן בבית שאין פתחו במזרח לא יצדק על מזרח שם 'קדם'. (ויקרא ס' פו)

## כלל רצג

יש הבדל בין השמות **עבר**. **צד**. **צלע**. **קצה**. **סוף**. **פאה**. **שפה**.
שם "**צלע**" הונח על גשם שיש לו ארך ורוחב וגובה. ועיקר שם 'צלע' על צלעות הצדדים.
שם "**קצה**" בא על דבר שטחיי, ובמרובע יהיו הקצוות בארבע הזויות.
שם "**פאה**" בא לציין הרוח של איזה דבר.
שם "**צד**" בא על דבר שהוא בצד דבר אחר.
ושם "**עבר**" בא על דבר הנמשך באורך ועוברים אותו מקצה לקצה.
ושם "**סוף**" מגביל לשם 'ראשית' והונח לשני צדדי האורך.
ושם "**שפה**" על חוט המקיף הדבר סביב סביב. (קדושים ס' טו, קדושים ס' עד)

## כלל רצד

יש הבדל בין "**פתח**" ובין "**דלת**". שהחלל שבו נכנסים נקרא 'פתח', והסותם והנועל את החלל נקרא 'דלת'. ואם יריעה פרושה שם יאמר "**מסך פתח** המשכן".
ולכן במה שכתוב "ושחטו פתח אהל מועד" פירשו שצריך שיהיה הפתח פתוח. דאין לפרש נגד הפתח דהא כתוב גם כן "לפני אהל מועד". (ויקרא ס' קסד)

## כלל רצה

יש הבדל בין "**חצרים**" לבין "**ערי הפרזי**". 'החצרים' הם כפרים שעל פני השדה שישבו בהם עובדי האדמה. וערי הפרזי הם ערים שאין להם חומה, ולכל הפחות צריך שיהיו בעיר ג' חצרות של ב' ב' בתים. (בהר ס' סא, בהר ס' סב).
ולשון "**עיר חומה**" לא נמצא בשום מקום בתנ"ך. רק "**עיר מוקף חומה**". ועל כן במה שכתוב "בית מושב עיר חומה" פירשו שנתקדשה בקדושת ערי חומה. (בהר ס' נג)

## כלל רצו

דרך הלשון לציין קישור הזמן על ידי ב' הנלוה אל המקור – "**בבואם** אל אהל מועד או **בגשתם**". ולפעמים יציינהו על ידי מילת "**בעת**".
אולם אם יציינהו על ידי מילת "**ביום**" – יהיה באחד משני פנים.
או שרצה לומר שהוא דוקא ביום ההוא, לא ביום אחר;
או שבא במובנו המדויק – יום דוקא, ובא למעט את הלילה (**צו ס' מ** באורך. ועוד **ויקרא** ס' שפט, **וצו** ס' קיד, וסימן קטז, וסימן קנט, וסימן קסב. **תזריע** ס' ח, וסימן ט, וסימן יא, וסימן ס, וסימן פז, וסימן קכט. **מצורע** ס' ג, וסימן ה, וסימן לה, וסימן צא, וסימן קיז, וסימן קנג)
וכן במקום שנזכר מילת "יום" עם המספר – יום הראשון, יום השביעי – ממעט לילה. (שם, אמור ס' קצה)

## כלל רצז

ויש הבדל בין **עת** ובין **יום**. שמלת 'עת' נאמר על כל חלק מחלקי הזמן, בין על עתי השנה בין על הזמן הכולל. ומלת 'יום' מציין היום לבד. (אחרי סימן ו. ועיין אמור ס' קסו)

## כלל רצח

ויש הבדל בין מלת "**עת**" ובין מלת "**כל ימי**", "**כל הימים**". כשרוצה לציין המשך הזמני של איזה דבר יציינו במלת "כל ימי", "כל הימים". וכשירצה לציין מתי חל איזה דבר בנקודה מיוחדת מן הזמן יציינו במלת "עת". (מצורע ס' קפז)

## כלל רצט

ויש הבדל בין **עת** ובין **מועד**. מלת "עת" מציין נקודה הזמניות המחויבת לאיזה דבר מצד הסדר הטבעי, ומלת "מועד" מציין נקודה זמנית נגבלת על ידי הדת או ההסכמה. (אחרי ס' נז)

## כלל ש

ויש הבדל בין **יום** ובין **בקר**. ששם 'יום' נאמר על היום כולו, ושם 'בקר' על ההשכמה. (צו ס' מ, תזריע ס' י)

ו"**בין הערבים**" הוא לפעמים משש שעות ולמעלה, ופעמים סמוך לערב. ויש הבדל בין "**ערב**" ובין "**בין הערבים**" בשימוש הלשון. כי שם 'ערב' כשמגביל אל 'בוקר' יחלק היום לשני חצאים, אבל שם 'ערב' המגביל אל שם 'יום' הוא לילה ממש, ובזה צריך לומר 'בין הערבים' שמציין אחר חצות יום. אבל כשבא שם 'בין הערבים' מגביל אל 'בוקר' הוא סמוך לחשכה; כי על אחר חצות היה לו לציינו במלת 'ערב'. (אמור ס' קמט)

## כלל שא

וכל מקום שבא שם הזמן כפול להוראת הכללות – יבוא בלא אות היחוס או יבוא אות היחוס על שם הראשון בלבד, לא על השני.
ולכן במה שכתוב [**בבקר בבקר**. **יום ביום**. **חדש בחדש**. **שנה בשנה**] לא פירשוהו חז"ל על הוראות הכללות. ויש בזה כללים. (צו סימן טז)

## כלל שב

כשאמר "**יום ביום**" פירושו – לפי ענין היום, היינו מעניינא דיומא, והוא קרוב עם "דבר יום ביומו". רק כשאמר "**ביומו**" פירושו דוקא באותו יום ולא ידחה ליום אחר. וכן "**שבת בשבתו**". (צו סימן טז)

## כלל שג

וכשאמר "**שנה בשנה**" פירושו שיכול לכנס משנה לחברתה. וזה מבדיל בינו ובין "**שנה שנה**", בלא אות היחוס שבא להוראת הכללות ופירושו בכל שנה. (צו סימן טז):

## כלל שד

וכשאמר "**בבקר בבקר**" פירשו חז"ל ששם 'בוקר' השני מבאר את הראשון. כי שם 'בוקר' בהרחבה יהיה עד חצות (שמשם ואילך מתחיל הערב ובין הערביים), ובדיוק הוא בהשכמה ממש, ומפרש ש'בוקר' זה הוא בבוקר – פירוש: בהשכמה. (צו סימן טז)

## כלל שה

וכן כשאמר "**ביום ביום**" פירושו שיום זה יהיה ביום, לא בבוקר. כי שם 'יום' בהרחבה כולל כל היום, ובדיוק הוא מגביל אל בוקר ומתחיל אחר חצות. וזה שכתב "ביום ביום" רוצה לומר שיהיה ביום, לא בבקר (צו סימן טז)

ומ"ש ביום השבת ביום השבת יערכנו, פי' שמ"ש ביום השבת יערכנו הוא מאמר פוסק בפ"ע (אמור סימן רכ"ט):

## כלל שו

ויש הבדל בין "**ביום אחד**" ובין "**ביום ההוא**". "ביום ההוא" היינו היום עם הלילה שאחריו, ו"ביום אחד" הוא דוקא יום ולילה שלפניו כמו במעשה בראשית. (אמור ס' קלד).
וכל מקום שאמר "**ממחרת**" הוא דוקא היום שלאחריו ואין הלילה בכלל. (צו ס' קטז)

## כלל שז

וכשאמר "**כל הלילה**" – לפעמים יפורש כל הלילה ממש ולפעמים פירושו מקצת הלילה (עד שלכן הוכרח בכל מקום להוסיף "כל הלילה עד הבוקר"). והכלל בזה שאם כוונת המאמר וחדושו על קצהו הראשון או על שלא הפסיק בינתיים – יתכן שיפורש על קצהו הראשון והוצרך לבאר "עד הבקר". (צו ס' ה)

## כלל שח

וכן פעל '**לון**' יפורש לפעמים על מקצת הלילה, והוצרך להוסיף "עד הבקר". ובמקום שאין לטעות הוסיף "עד הבקר" שלא נפרש על לינות הרבה, כי מצאנו פעל 'לון' על ההתמדה לילות הרבה (קדושים ס' לא)

## כלל שט

מילת "**תמיד**" מציין שיהיה הדבר בלא הפסק. ויש תמידות החלטי שאינו נפסק רגע, ויש תמידות סדורי שחל בכל פעם בנקודה מיוחדת מן הזמן ולא תשתנה, כמו בכל בוקר או בכל שבת.
וזה ההבדל בין **תמיד** ובין **כל הימים**. ש'כל הימים' מציין שלא יופסק הדבר באיזה זמן ואינו מציין התמידות, לא ההחלטי ולא הסדורי. ו'תמיד' מציין התמידות ואינו מציין שלא יופסק התמידות באיזה זמן. (צו ס' כ)

## כלל שי

יש הבדל בין **שנה** סתם שחשבינן תמיד לשנות עולם ובין כשאמר **בן שנתו** שחשבינן לשנה שלו מיום אל יום. (תזריע ס' כד)

## כלל שיא

"**מלאת הימים**" מורה שהזמן המוגבל לאיזה דבר נשלם עד קיצו. (תזריע ס' כא)
וכל מקום שבא שם '**ימים**' על שנה יכוין על שנת המחזור מיום ליום. (בהר ס' נד)

## כלל שיב

יש הבדל בפעל **טמא** בין כשבא על טומאת הגויה – שאז לא בא שום שימוש אחריו, ובין כשבא על טומאת הנפש – שאז בא אחריו שימוש הב', והוא טומאה שהיא הפך הקדושה, כמו שבא בעריות ובמעשים מגועלים כמו "ויטמאו במעשיהם". או מעניין שיקוץ וגיעול כמו באיסורי מאכלות בפרשת שמיני.
וכל מקום שבא שימוש הב' על טומאת הגויה יש בו דרוש (ויקרא ס' שו. שמיני ס' קו, וסימן קסו. מצורע ס' קצז. אחרי ס' מב, אחרי ס' קנא)
ולפעמים בא שימוש הלמ"ד על טומאת הגויה, ואז רוצה לומר שיטמא לצורך אותו דבר, כמו "לאביו ולאמו וכו' יטמא" (שמיני סימן צ)

## כלל שיג

בלשון **טומאה ושקץ** הנאמר במינים הטמאים נכלל לאסר גם צירן ורוטבן היוצא מהם. (שמיני עה, שמיני פא, שמיני פו)

## כלל שיד

ולא נמצא שייחס אל כלל הכנסיה טומאת הגויה; רק טומאה שהיא הפך הקדושה או טומאת הקדש עצמו, ר"ל שיטמאו את הקדש והמקדש. וכשנבקר הענינים בתנ"ך שבעבורם ייחס טומאה להכלל הם רק עכו"ם וג"ע וש"ד (אחרי ס' מב)
ולשון 'זנות' שבא על הכניסיה הוא עבודת כו"ם (אחרי ס' ק, קדושים ס' צז)

## כלל שטו

השמות הבאים ביחוס [כמו **קודש**, **חול**, **טמא**, **טהור** וכדומה] – יש בהם כמה מדרגות. למשל קדשי הקדשים הם קודש נגד קדשים קלים, וקדשים קלים קודש נגד תרומה, ותרומה נגד מעשר, והמדרגה הנמוכה היא חול בערך שלפניה. וכן הטומאה החמורה נגד הקלה, והקלה טהור בערכה. וצריך להשקיף תמיד על ענין הכתוב מאיזה מדרגה הוא מדבר (תזריע ס' טז)

וכן שם "**זר**" – שם מצטרף ונאמר ביחוס (אמור ס' פה, אמור ס' צב)

## כלל שטז

ויש בזה איזה גדרים גם בלשון עצמו.
בטומאה היוצאת מגופו ידבר על האדם הטמא בדרך השם, לא בדרך הפועל. כמה שנאמר בזב ובזבה "טמא הוא, טמאה היא". וכן במצורע (במקום שלא ייחס לפעולת הכהן בבנין הכבד "וטִמאו הכהן") אמר "טמא הוא".
רק אם מדבר מדברים הנוגעים בזב ובזבה או מדין שישארו טמאים אחרי טבילתם ידבר בדרך הפעל (תזריע ס' ה, תזריע ס' צא. ועיין ויקרא ס' שה)

## כלל שיז

עצם הטומאה שאינו מקבל טהרה יזכיר תמיד בשמו ולא יסמיך לו תואר או שם 'טומאה' [כמו "**מי הנדה**, **שכבת זרע**, **ותהי נדתה עליו**, **כי יגע באדם**"]. וכשנסמך לו שם טומאה [כמו "**בטומאת אדם**"] – הוא הנטמא ממת, או יש בו איזה מיעוט (ויקרא ס' שד, צו ס' קלג)

## כלל שיח

כל מקום שבא פעל 'טמא' בלשון ציוי עתיד בפעל [כמו "**יטמא**" או "**וטמא עד הערב**"] – הוא מטמא לזולתו. אבל כשבא בדרך השם – "**טמא הוא**" – יבוא לפעמים על הטמא לזולתו ולפעמים יבוא על הפסול שאינו מטמא, ועל טומאה שפתרונה מענין שיקוץ וגיעול או הפך הקדושה (כנ"ל ס' שיב) וכלל זה חידש ר' עקיבא (שמיני ס' קלא, שמיני ס' קלח)

## כלל שיט

ובכל זה כשאומר "**יטמא**" בפעל הוא לרוב ראשון לטומאה, לא אב הטומאה. אם לא כשבאר טומאתו בפירוש כמו "יכבס בגדיו, יטמא שבעת ימים", או הודעה אחרת (מצורע ס' קפ)

## כלל שכ

וכן לענין הטהרה.
יש טהור לחולין, ויש טהור לתרומה, ויש טהור לקודש (כמו שלמד אמור סימן עא),

ויש טהור מלטמא משכב ומושב ומטמא בגדים (מצורע ס' ל),
ויש טהור מלטמא כלי חרס או כדומה (שמיני ס' קכג. תזריע ס' סה. מצורע ס' קנב)
ונלמד תמיד מהכתובים ומדרכי הלשון.

## כלל שכא

וכן שם **קדש** הוא שם הדרגיי כנ"ל ונלמד מענינו.
וכמו שלמדו שמה שכתוב "ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים" מדבר במעשר ומה שכתוב "ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים" מדבר בתרומה. (אמור סימן עא, וסימן עב).
ומה שכתוב "וכל זר לא יאכל קדש" היינו קדשי הגבול. (אמור סימן פה)
כשאמר "אל הקדש מבית לפרכת" הוא ההיכל, וכשאמר "את הקדש את אהל מועד" הוא לפני ולפנים. (אחרי סימן נ)
ובשם "**קדש**" לבד פליגי ר"י ורבנן אם כל ההיכל כולו אקרי קדש. (שמיני ס' נו)
וכן מה שכתוב "ואכלתם אותם במקום קדוש" מפרש אצל המזבח. (שמיני ס' מו)
ואמר "וחטאה בשגגה מקדש השם" – קדשים המיוחדים להשם. (ויקרא ס' שמט)
ובמה שכתוב "במקום קדוש במקום טהור" פליגי אביי ורבא (עיין צו ס' לב, ושמיני סימן מט). והוא הדין כל כיוצא בזה.

## כלל שכב

ומצאנו **קדש קדשים** שפירושו קדש ככל הקדשים וכולל קדשים קלים. (צו ס' עא)
והלשון תמיד **קדשי השם**, ומה שכתב "קדשי בני ישראל" בא למעט עכו"ם. (אמור ס' סג)

## כלל שכג

ומצאנו טהרה על הפסק הלכלוך. (מצורע סימן קמו)

## כלל שכד

וכן "**לפני השם**" האמור בכל מקום אין מקומו שוה. לפעמים יפורש על קדש הקדשים, ולפעמים על ההיכל. והוא לפעמים על כלל ההיכל, ולפעמים על צד מזרח המזבח, ולפעמים על צד צפונו, ולפעמים על צד מערבו, ולפעמים על שער מזרחי של עזרה, ולפעמים על כלל ירושלים.

ובארתי כי בקדושה מדרגות מדרגות יש, וכל מקום נקרא "לפני השם" בערך המדרגה שאחריו, ומפרשים בכל מקום לפי ענינו. ומבואר בתורה אור באורך (צו ס' כו).
וכל מקום שאומר "לפני השם" ממעט במה. (צו סימן כג, וסימן נה. מצורע סימן א, וסימן ד)

## כלל שכה

ויש הבדל בין לשון "**טמא**" ובין לשון "**וטומאתו עליו**". שלשון "טומאתו עליו" לא יצדק על טומאת בשר שאין לו תקנה בטבילה. (צו ס' קלא)
ולשון **טמא נפש וטומאת נפש** – עיקרו על הדם. (אמור ס' ג)

## כלל שכו

נגיעה שגבי טומאה יתפוס תמיד שנגע הטהור בטמא, כי על הטהור מוטל החיוב להתרחק מן הטמא, לא בהפך.
ובמה ששינה ואמר "וכל אשר יגע בו הזב" פירשו חז"ל דהיינו היסט, שמצאנו פעל 'נגע' על העתקת הדבר ממקומו.
וכן גבי קודש ראוי לתפוס שנגע הקדש בחול כי הקדש הוא הצריך להזהר מן החול.
ובמה ששינה ואמר "וכל אשר יגע בבשרה" הוכרחו לפרש שהוא כניסה אל תוכו שמצאנו נגיעה על דיבוק דבר בדבר. (צו ס' לח. מצורע ס' קמא)

## כלל שכז

יש כמה הבדלים בין **דיבור ואמירה**.
האמירה אינה מבלי סמיכה אל אחר, ר"ל בכל מקום שבא פעל 'אמר' פירושו אמור לפלוני. והדיבור יהיה גם מבלי סמיכה אל אחר. (ויקרא ס' ג')
ולכן פירשו חז"ל מלת "לאמר" -- לאמר לזולת (ויקרא ס' ו), ועוד כמה דרכים על מלת "לאמר" (שם, ומצורע -- סימן עט)

## כלל שכח

**הדיבור** הוא כמו סוג וכולל כלל הדיבור. ותחתיו כמה מינים – **אמירה**, **עניה**, **שאלה**, **ציוי**, **הגדה**. (ויקרא ס' ג)

## כלל שכט

ולכן כשאמר "**דבר ואמרת**" יציין במלת 'דבר' שעסק עמו בעסק הדיבור סתם, ובמלת 'ואמרת' מציין מה שיאמר לו בפרטות, ר"ל כזה וכזה תאמר. (ויקרא סימן ג, וסימן ט. אחרי סימן ב, וסימן ד', וסימן ט, וסימן קלח)
ומטעם זה סבירא ליה לר' יהודה דכל מקום שאמר דבר לאמר לאו הבא מכלל עשה עשה. (אמור סימן קיט)

## כלל של

אבל כשאומר "**אמור ואמרת**" הוא כפל לשון ויש בו דרוש (ויקרא ס' ג). ולחז"ל יציין הלכה למשה מסיני שאין לו יסוד בהכתוב (אמור ס' ג').

## כלל שלא

**והדיבור** יבא גם על מלה אחת יחידית אבל **אמירה** הוא רק על מאמר שיש בו הבנה (ויקרא ס' ג')

## כלל שלב

במלת **דבר** מציין הרחבת הדברים כדרך הדורש ומאריך ומרחיב דבריו. ועל כן יציין בזה מה שדבר השם עם משה פה אל פה ולמדו תורה שבעל פה ופרטי ההלכות באורך.
**ובאמירה** מציין תורת הכתב כפי הלשון שנאמר לו. (ויקרא ס' ג, וסימן ד, וסימן ט. אמור סימן רח, ובכמה מקומות)
ועל פי זה ריבה גרים מן "ואמרת אליהם" על פי מה שבארתי באורך. (מצורע ס' קיט)

## כלל שלג

ועל כן לא נמצא "וידבר ה' לאמר" רק אצל משה שהיה נביא תורה, לא בשאר נביאים (ויקרא סימן ד, וסימן ו).
וכל מקום שאמר "וידבר...לאמר" – הוא מצוה לדורות (אמור סימן רמא)

## כלל שלד

במקום שבאו **דיבור ואמירה** שלא אל הזולת תהיה האמירה בלב ולא כן הדיבור. רק בשמפרש "ודברתי אני עם לבי" (ויקרא סימן ג)

## כלל שלה

וכל הפעלים הבאים על הדיבור ישאלו גם על הלב (ויקרא ס' שיא).
ונמצא דיבור ואמירה על ידי אמצעי (ויקרא סימן ד)

## כלל שלו

מלת "**דבר**" יורה לפעמים כמלת ענין או עצם מה, כמו "על דבר שרי". וחז"ל השיבוהו תמיד אל עיקר הוראתו מענין דיבור מבטאיי שמשם הושאל (אחרי ס' פח באורך). כמו שכן דרכם בכל המלות המושאלים (כנ"ל סימן רמח).

## כלל שלז

מלת **דָּבָר** יורה לפעמים על דבר שלם ולפעמים על דבר קצתיי. ויש בזה הבדל בין אם בא במשפט מחייב ובין אם בא במשפט שולל. התבאר באורך (ויקרא סימן רמד). ומצד זה מלת 'דבר' דינו כריבוי (שם סימן שא).

## כלל שלח

לשון "**זה הדבר**" לא בא בשום מקום על מצוה נהוגה לדורות. ומה שבא כן בשחוטי חוץ וראשי המטות בא לגזירה שוה (אחרי סימן פח).

## כלל שלט

**הדיבור** כשיסמך אל הזולת יתקשר עם מלת **עם**, **את**, **אל**, ועם **למ"ד השימוש**. אבל **האמירה** לא תתקשר רק עם מלת 'אל' ועם למ"ד השימוש. והטעם בזה כי הדיבור כשיתקשר עם מלת 'עם' או 'את' הוא הדיבור המשותף ששני המדברים מחליפים הדיבור זה עם זה. וזה לא יצדק באמירה על פי מה שנתבאר (בסימן שכז).

## כלל שמ

ויש הבדל בין **דיבר אתו** ובין **דיבר עמו**. ש"דיבר אתו" אחד מתחיל והוא העיקר, ו"דיבר עמו" המדובר משיב ומנצח. כמ"ש במ"ד על "בדברי עמך" (ויקרא סימן ג). ועל פי ההבדל בין 'אתו' ובין 'עמו' (לקמן סימן תקעט).

## כלל שמא

דיבור שאחריו ב' – הוא דיבור של תלונה ושלא לכבוד (שמיני ס' נח). ומזה אמרו שדיבור קשה (ויקרא סימן ד).

## כלל שמב

כל **לי ולו** הסמוכים אצל 'דיבור' פירושם בשבילו כדעת רש"י (ויקרא סימן ד).

## כלל שמג

יש הבדל בפעל 'אמר' בין אם בא אחריו מלת "אל" או למ"ד השימוש. וכדעת הרש"פ (שמיני סימן כח, וסימן ל).

## כלל שמד

יש הבדל בין **מגיד** ובין **אומר ומספר**.
המגיד מודיע דבר שלא ידע השומע ושרוצה לדעתו כי הדבר נוגע אליו
מה שאין כן האומר יהיה גם בדבר בלתי חדש
והמספר יהיה גם בדבר שאין תועלת להשומע בידיעתם (ויקרא סימן ש, מצורע סימן עט)

## כלל שמה

פעל **בטח** בא על הדיבור הקשה שתדבר הנפש בעת התפעלותה להרע או להטיב בנדר או בשבועה (ויקרא סימן ש)

## כלל שמו

פעל **פלא** מורה על דיבור מפורש בענין שצריך שפיטת הרעיון והמחשבה (אמור סימן קי)

## כלל שמז

יש הבדל בין **הציוי** ובין **הדיבור והאמירה**. שה'ציוי' היא רק על דבר שלטן ושהמצטוה יש לו איזה הכרח לעשות הציוי (צו סימן אלף), עד שלא יצדק ציוי על דבר שיעשה מעצמו מפני תועלתו (אחרי סימן פה).

## כלל שמח

בכל זה מצאנו על הציויים גם לשון 'דיבור ואמירה'. ולכן בכל מקום שהשתמש בלשון 'ציוי' יהיה באחד משלשה פנים.
או שיציין הזריזות
או התכיפות
או המצוה לדורות
אבל הפרשיות שבתורה שמתחילים בלשון "צו את בני ישראל" צריך שימצאו ג' התנאים האלה ביחד. (צו סימן א)

## כלל שמט

יש הבדל בין 'צוה' שאחריו מלת "את" ובין 'צוה' שאחריו למ"ד, שזה מורה שיעשה בשבילו (ויקרא סימן ד). ולא יצדק 'ציוי' אל עצמו, רק לאחרים (תזריע סימן קסח. מצורע ס' ח, וסימן טו, וסימן פג, וסימן צג)

## כלל שנ

סתם **כפרה** הוא בדם הנזרק. ובכל מקום שהמכפר אינו דם - פרט בו "לכפר על נפשותיכם". (ויקרא סימן לב, מצורע ס' סו).
ומצאנו גם כן כפרת דברים שהיא הוידוי. (אחרי ס' כף, וסימן כז, וסימן כט).

## כלל שנא

פעל **כפר** לר' אברהם בן עזרא גזירתו משם 'כופר' המורה פדיון. ולחז"ל הוא מענין נקיות. (ויקרא סימן לב).

## כלל שנב

הכפרה בעד אחרים כתוב אחריו שימוש מלת "**עליו**", והכפרה בעד עצמו כתוב אחריו שימוש מלת "**בעד**" - "וכפר בעדו". (ויקרא סימן לג)

## כלל שנג

לא נמצא 'כפרה' אצל עולה, רק אצל חטאת ואשם (מצורע סימן נח, וסימן סב) ומה שכתוב בעולה "לכפר עליו" - יש בו דרוש (ויקרא סימן לג)

## כלל שנד

יש הבדל לפי הפשט בין "**וכפר עליו על חטאתו**" ובין "**וכפר עליו מחטאתו**". כשאומר "על חטאתו" – מציין שמסלק החטא עצמו, וכשאומר "וכפר מחטאתו" – מציין שמסלק יחוס החטא מן החוטא.
ולכן במקום שבא הכפרה שלא על חטא ראוי לבוא בשימוש המ"ם. (ויקרא סימן שכה)

## כלל שנה

בכל זה דרשו חז"ל תמיד כשאומר "**מחטאתו**" "**מזובו**", שהמ"ם מורה הקצתית לפי גדרו תמיד (כמו שכתבנו (בסימן תר"ו), ור"ל שיכפר רק על מקצת הענין. (אחרי סימן מב)

## כלל שנו

מחילת העון ידובר בלשונות הרבה. ויש הבדל בין לשון "**סליחה**" ליתר הלשונות.
שלשון 'סליחה' מורה שמעביר החטא כאילו לא היה במציאות כלל.
מה שאין כן בלשונות "**מעביר עון**" – עדיין ישנו במקום אחר; וכן "**נושא עון**" – ה' נושאו; "**תם עונך**" – היה לו מציאות בזמן עבר.
אבל העון הנסלח דומה כאילו לא היה לו מציאות כלל.
ולכן לא תמצא לשון 'סליחה' מאדם לאדם, כי אין האדם יכול ע"ז לעשות דבר שהיה כאילו לא היה. (ויקרא ס' רעז)

## כלל שנז

**הכפרה** נקשרת עם הכופר שנותניה, אבל **הסליחה** נקשרת עם הסולח עצמו. ובכל זה, במקום שבא סליחה בנפעל ואחריו מלת "לו" "לכם" – "**ונסלח לו**" – הוא תמיד על ידי כפרה ומחיר קודם לו. (ויקרא ס' רעז)

## כלל שנח

כל מקום שאומר "**וכפר ונסלח**" (ונזכר מתן דם בפרשה עד שאין צריך לומר "וכפר" על זריקת הדם) – אז פעל "וכפר" מיותר, כי 'כפרה' בכלל 'סליחה', ובא תמיד לדרשה.
ודרשוהו שמלמד שמתכפר אף שחסר איזה פרט מן הזריקה (ויקרא ס' רנד, וסימן רצב).
מה שאין כן במקום שלא פורש מתן דם צריך לגופיה שיכפר בדם (ויקרא סימן שנח)

## כלל שנט

אין דרך הכתוב להזכיר אצל כפרה שם הקרבן שבו מתכפר. ומה שכתב "וכפר באיל האשם" נדרש. (ויקרא סימן שנז, וסימן שנח)

## כלל שס

**הרצון** יבוא על שני כוונות: (א) מענין פיוס, כמו "כי נרצה עונה"; (ב) מענין חפץ.
ויש הבדל בין **חפץ** ובין **רצון**. החפץ הוא על ידי נטיה נפשיית. מה שאין כן הרצון הוא מבחירת השכל ונקי מכל נטיה נפשיית. ויצויר שירצה אדם דבר מה ולא יחפץ בו, וכן בהפך. (ויקרא סימן כו)

## כלל שסא

ועל כן נוכל לצוות על הרצון ולא על החפץ. ולא נמצא ציוי או בקשה מן על 'חפץ' בשום מקום, רק מפעל 'רצה'.
ובכל זה אי אפשר לצוות את האדם רק על רצונו, לא על רצון אחרים (ויקרא ס' כו)
ולא נמצא "**נרצה**" בנפעל (על הוראת החפץ) על הרוצה, רק על הדבר הרצוי. (ויקרא ס' לא)

## כלל שסב

ויש הבדל בין אם בא שם "**רצון**" או פעל "**רצה**" סתם, ובין אם בא אחריו מלת "**לו – לכם**". שכל מקום שיאמר "לא ירצה" סתם – הקרבן פסול לגמרי. וכל מקום שאומר "לא ירצה לכם" "ונרצה לו" – מדבר שירצה הקרבן לעלות לבעלים לשם חובה, שיש זבחים הרצוים וכשרים ואין עולים לבעלים לשם חובה. (ויקרא ס' לא, וסימן לב).
ולשון "לא ירצה" אין נופל רק בקדשי מזבח, לא בקדשי בדק הבית. (אמור סימן קיח)

## כלל שסג

[**חטא עון פשע**] פעל **חטא** נאמר על הנטיה מדרך הראוי וכולל בין שוגג בין המזיד, כל שלא היה בסבת כפירה ומינות. ועל כן הוצרך לומר "כי תחטא בשגגה". (ויקרא ס' קצב, וסימן שמח)

אבל אם באו השמות בדיוק, וכל שכן כשנרדפים יחד, יציין בשם **חטא** את השוגג, ובשם **עון** את המעוה מצד השכל שהוא המזיד, ובשם **פשע** יציין את המורד בשאט נפש. (ויקרא ס' קצב. אחרי ס' כא, וסימן נה)
ולפי זה המעוה הוא הפך השוגג, והפשע הוא הפך האונס, והחוטא הוא הפך הספק. (אחרי סימן נה)

## כלל שסד

פעל 'חטא' יבוא אחריו **שימוש הלמ"ד ושימוש הב'** ו**שימוש המ"ם**.
חטא **שאחריו למ"ד** מורה העצם שאליו חטא
**ושאחריו ב'** יורה העצם שבו חטא. (ויקרא ס' קצד, וסימן רמז, וסימן רסד)
**ושאחריו מ"ם** מורה שחטא במקצת הדבר. (ויקרא ס' שמט, וסימן שנג)
וחטא **שאחריו מלת "על"** מציין הסבה שבסבתה חטא. (ויקרא ס' רמז, וסימן שכ)

## כלל שסה

פעל '**אשם**' מציין העונש שמגיע על החטא. ויבוא לעפמים על העונש עצמו ולפעמים יבוא על החטא בבחינה שהוא מכיר שמחויב עונש. (ויקרא ס' שסט. ועוד ויקרא ס' רמו, וסימן שפט, וסימן שצב)
ועל כן לא בא רק על חמשה דברים – גזילות, מעילות, שפחה חרופה, נזיר, מצורע – כמו שבאר הרמב"ן ז"ל הטעם בזה. (ויקרא ס' שסט). ומה שקרא לחטאת עולה ויורד שני פעמים בשם 'אשם' – בא לדרוש שדינו כאשם. (ויקרא ס' שכא)

## כלל שסו

יש הבדל בין '**שגה**' (מנחי ל"ה) ובין '**שגג**' מן הכפולים. 'שגה' היא טעות עיוני שטעה על ידי העיון או החושים וכדומה. ו'שגג' הוא שגגה מעשיית. וזה יהיה
אם על ידי טעות עיוני קודם לו, כמו אכל חלב שנדמה לו שמותר לאכלו.
או בלא עיון כגון שנתחלף לו חלב בשומן. (ויקרא ס' רמג, וסימן קצב)
**השגיאה** מיוחסת להסנהדרין **והשגגה** אל ההמון (שם)

## כלל שסז

פעל '**שגה**' (מנחי ל"ה) בא אחריו שימוש הב' או שימוש המ"ם.

והוא, שאם יציין הפעול שעשו אותו על ידי שגיאה – בא שימוש הב'. כמו "למה תשגה בני בזרה".
ואם יציין הפעול שלא עשו אותו על ידו שגיאה – בא שימוש המ"ם, כמו (תהילים קיט, קיח) "סלית כל שוגים מחוקיך". (ויקרא סימן רמד)

## כלל שסח

יש הבדל בין לשון "**בשגגה**" או "**בבלי דעת**", ובין לשון "**ולא ידע**". שהשוגג בעת מעשהו יצוין במלת "בשגגה" או "בבלי דעת", אבל במלות "ולא ידע" מציין שלא ידע מעשה שעשה זולתו או מעשה שעשה כבר או מציין שאינו יודע איך יפעול. (ויקרא סימן שסא)

## כלל שסט

יש הבדל בין לשון '**שגיאה**' (מנחי ל"ה), ובין לשון '**הפלאה**', ובין לשון '**העלמה**'.
שבעת ידרוש ויחקור לדעת את הדבר ואינו יכול לדעתו ישמש בלשון **הפלאה**
ובעת שעיין בדבר ועלה בעיונו משפט כוזב הפך האמת ישמש בלשון **שגיאה**
ועל ההעלמה בכלל ישמש בלשון **העלמה**, שהעלמה כוללת כל שאינו יודע איזה דבר, יהיה מאיזה סבה שיהיה. (ויקרא סימן רמג)

## כלל שע

ובכל מקום שסמך ההעלמה אל העינים [כמו "**ונעלם מעיני** אשה"] ירמוז שהיה לו עינים לראות את הדבר.
וכשיאמר על הכלל "ונעלם מעיני הקהל" – ירמוז על הסנהדרין שהם עיני הכלל(ויקרא ס' רמג, קדושים ס' צד)

## כלל שעא

לשון '**הקרבה**' יבוא על ההולכה [כמו "והקריב את הכל"] והוא מענין '**קרב**' הנרדף עם '**נגש**'. ובא גם על הזריקה. וחז"ל יפרשו אותו גם על ההקדש מענין קרבן. (ויקרא ס' לז. ועיין מצורע סימן מה. צו סי' קיח, סי' קיט. אמור ס' קח, וסימן קטו)
ובמה שכתוב "והקריבו הכהנים" פירשו על הקבלה מענין קרב ותוך. (ויקרא סימן לז)

## כלל שעב

לא מצאנו לשון 'הקרבה' על דבר שאינו קרב בפני עצמו ולא בא רק לתקן הקרבן.

ומה שכתב "תקריב מלח" בא ללמד שדינו כקרבן לדחות שבת וטומאה. (ויקרא סימן קמז)
ותפס "וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב", הגם שלא דיבר מדיני הקרבה כלל, ללמד שדין הלחם כדין הקרבן. (צו סימן צח)

## כלל שעג

על מביאי הקרבן ישמש בלשון **הקרבה** או **לקיחה** או **הבאה** על שמקדישים ולוקחים ומביאים.
ועל המקריבים כשציין שיעשה הקרבן בידו ישמש בלשון **עשיה** (צו סימן לט). וכן כשידבר על כל פרטי עשיותיו יפול לשון 'עשיה' (ויקרא ס' רה, וסימן רמח. ועיין אמור ס' קעב)
ועל מה שתפס בעומר לשון 'הבאה' ובכבש שעמו לשון 'עשיה' – יש דרוש. (אמור סימן קסא)

## כלל שעד

ויש הבדל בין כשבא לשון 'עשיה' על הבעל חי – שאז פירושו שיקדישהו או יקראהו בשם, ובין כשבא לשון 'עשיה' על הקרבן כמו "ועשה את החטאת" שפירושו שיעשה כל מעשיו ופרטיו לשם חטאת. (מצורע סימן נז)

## כלל שעה

כל מקום שידבר על הבאת הקרבן מביתו ישמש בלשון **הבאה** ולא ישמש בלשון **הקרבה**, רק כשידבר על הגשת הקרבן שהוא בעזרה אל המזבח או על העלאת דמו ואיבריו. וכל מקום שבא לשון 'הקרבה' על הבאת הקרבן – יש בו דרוש. (ויקרא סימן כה, וסימן רה)

## כלל שעו

ולא מצאנו בספר התורה שישמש על הקרבת עולה בפעל '**העלאה**' רק במעלה בבמה או על מזבח חדש. אבל במזבח שבמקדש ישמש בלשון 'עשיה' או 'הקרבה' או 'הקטרה'.
ומה שכתוב במצורע "והעלה את העולה" יש בו דרוש. (מצורע סימן סא, אחרי ס' קד)
ויש הבדל בין **נדר** ובין **נדבה**. שנדר הוא "הרי עלי" ונדבה "הרי זו". וגם נדבה פורט קרבן הבא על ידי נדבת הלב (אמור ס' קה). ושניהם נופלים בין על קרבנות מזבח בין על הקדש בדק הבית (אמור ס' קיח)

## כלל שעז

יש הבדל בין **שחט**, **טבח**, **זבח**.
**טבח וזבח** יציינו מעמד הבעל חי אחר השחיטה; רק 'זבח' מציין לצורך מיוחד כגון לצורך שמחה וקראים או קרבן, ו'טבח' לא יציין רק שהוכן לאכילה. ונבדל מיתר שמות המורים על המתת החי במה ש'טבח' הוא לצורך כללי אבל 'זבח' הוא לצורך פרטי.
**ושחט** מציין איכות השחיטה באופן ידוע מן הצואר וכדומה מהלכות שחיטה (צו סימן פא. ועיין שמיני סימן יג)

## כלל שעח

יש הבדל בין **זריקה**, **שפיכה**, **נתינה**, **הזיה** (הנזכרים במתן דם הקרבנות).
ה'זריקה' וה'שפיכה' הם מתוך הכלי, הרבה בפעם אחד; השפיכה הוא מלמעלה למטה במקומו והזריקה היא אל הצד או מלמטה למעלה
וה'הזיה' וה'נתינה' הם ביד ומעט. רק 'הזיה' היא מרחוק שמזה טיפים בידו או על ידי אגודת איזוב, וה'נתינה' היא באצבע בנחת (ויקרא ס' מ, וסימן מב, וסימן רכ, וסימן רעד)

## כלל שעט

**יציקה** נרדף עם **שפיכה** רק שמורה שיוצק בצמצום על מרכז מיוחד. (ויקרא ס' רכח)

## כלל שפ

ויש **הזיה** גם מגוף העוף. ויש הבדל בינו ובין **מצה**. שהמזה אוחז בגוף העוף ומעלה ומוריד והדם ניתז מעצמו, והמוצה סוחט בין אצבעותיו. (ויקרא סימן שלד)

## כלל שפא

אחר פעל **הזה** בא תמיד שימוש המ"ם – "והזה מן". לבד בפר' אחרי כתוב "והזה אותו על הכפורת" שמציין בזה שלא יזה למעלה רק הזיה אחת. כי ההזיה החלקיית טיפים טיפים מציין במ"ם והזיה יחידית מצוין במלת "את". (אחרי ס' מא). ועיין דקדוק פעל **יזה**. (צו ס' סא)

## כלל שפב

ויש הבדל בין **מצץ**, **מצה**, **מיץ**.
**מצץ** מוצץ בפיו דבר שיש בו לחלוחית

**מיץ** סוחט המשקה הבלוע באיזה דבר
**ומצה** מורה על תמצית המקשה שבשולי הכלי. (ויקרא סימן פב)

## כלל שפג

פעל **חִטֵּא** בכבד מורה שמסיר החטא והחסרון ובא על זריקת הדם. וכן בא על הזיית אפר פרה על שמסיר חסרון הטומאה (צו ס' נח)
וכל מקום שנמצא פעל 'חטא' בכינוי – שב הכינוי אל דבר המקבל ההזיה והטהרה. וכן בא על המתטהר בבנין התפעל.
ובג' מקומות בא הכינוי על החטאת עצמו ופירושו שעשה בהדם כמשפט חטאת (צו סימן נט, שמיני סימן ט)
ומצאנו שחז"ל פירשו מה שכתוב "וכל חטאת אשר יובא מדמה", וכן מה שכתוב "מדם חטאת הכפורים" שהוא שם נגזר מפעל 'חטא' בכבד ופי' דם הזיה. (צו סימן עב, אחרי סימן נ)

## כלל שפד

**המשליך** הוא מרחוק (מקושר בפעל זה גם מושג היאוש והעזיבה). שאם מניח בנחת על הארץ יאמר **מניח** או **משים** או **נותן**.
ומה שאמרו התוספות דסתם השלכה עשרים אמה היא שיעור במוראה לבד. (ויקרא ס' פו)

## כלל שפה

פעל "**יצק על**" מורה שיוצק על כולו. אבל פעל "**נתן על**" יהיה לפעמים על מקצתו. (ויקרא ס' צח)

## כלל שפו

יש הבדל בין "**ונתן**" ובין "**וישם**"; ש'נתינה' צריכה שיעור (ויקרא ס' צט).
עוד יש הבדל ביניהם שבפעל 'נתינה' משקיף על ההנחה עמה והושאל מן לשון 'נתינה' המגביל נגד לשון 'לקיחה'; אל כל דבר הניתן באיזה מקום שיונח שם. אבל בפעל 'שימה' ישקיף על איכות השימה אם היה איזה סדר וערך או יחוס אל המקום או בדבר המושם עצמו שיזהר בשימתו. (צו סימן יב. אמור ס' רכג)

## כלל שפז

על שיכין מכשול לפני חברו שלא בידיעתו ישמש בפעל **שימה**, ועל שיכין מכשול לפניו על ידי עצה רעה בידיעתו ישמש בפעל **נתינה**. (קדושים ס' לה)

## כלל שפח

כל מתנות כהונה שבמקדש מיחס נתניתם לה' או לכהן, ומתנות שבגבולים מיחס אל הבעלים. (צו ס' קנב)

## כלל שפט

ויש הבדל בין "**חלקם**" ובין "**נתתי לכם**". 'החלק' נקרא כל שיש לו בו חלק, אף שלא הגיע לידו. ובמה שכתב "נתתי אותה" שהגיע ליד הזוכה. (צו ס' לד)

## כלל שצ

על הדברים היוצאים מגזרת ה' לא יזכיר לשון 'נתינה' רק אם הם לטוב או לתכלית טוב. ואם ייחס לשון נתינה לה' בדברים הרעים יכוין על הוראת הקיום. וייחס נתינה אל ה' בדברים המסודרים מסדר הטבע הקבועה. (מצורע ס' עה)

## כלל שצא

ויש הבדל בין לשון '**נתינה**' שבא אחריו למ"ד הקנין – שמורה שמוסר או נותן דבר לחברו להיות שלו או ברשותו, ובין כשאין אחריו למ"ד וכל שכן כשבא במשפט שולל שאז הוא מענין שביקה. (קדושים ס' צ, וסימן קיד)

## כלל שצב

לשון '**לקיחה**' יהיה בכל מקום לפי ענינו. שלרוב יהיה בבלי אמצעי, ובדברים הנקחים ביד יש פלוגתא אם 'לקיחה' על ידי דבר אחר שמה לקיחה (ויקרא סימן ריב)
ולקיחה' הנאמר אצל בני אדם הוא משיכת לבו על ידי דברים טובים (צו סימן קסה)

## כלל שצג

לקיחה' שאחריו מ"ם – מציין המקום שלוקח ממנו, או החלק מן הכל.
ואם לוקח כל הדבר יבוא אחריו מלת "את". (ויקרא סימן ריד)

## כלל שצד

לקיחה מחברו יבוא בשני פנים – על לקיחה בחזקה ועל לקיחה מהנותן ברצון. ובשניהם יש הבדל בין אם בא אחריו מ"ם "**ממנו**" ובין אם בא אחריו מלת "**מאתו**".
שבלשון לקיחה בחזקה יציין במלת "מאתו" שלוקח דבר שהוא ברשות חברו, ובלשון לקיחה מן הנותן ברצון יציין במלת "מאתו" שנותן לו ברצון טוב. ולא יבוא מלת "מאתו" אם לוקח מבלתי בעל רצון. (צו סימן קנז. אמור ס' רלא)
ולשון '**הנחה**' ישמש לפעמים על עזיבה מוחלטת ולפעמים על עזיבה בלתי מוחלטת. (אחרי ס' סא)

## כלל שצה

פעל '**נתח**' יבוא על החלוקה הנעשה בבעל חי על איזה סדר מיוחד; אם חלוקה לאיבריו הגדולים כמו שיעשו הטבחים, או חלוקת האיברים הגדולים לקטנים כמו שיעשו המבשלות. (ויקרא סימן מז)

## כלל שצו

פעל '**ערך**' הוא הסדור הנעשה באיזה דבר בהשקפה מיוחדת לאיזה תכלית פרטי. כמו "עריכת מלחמה", "ערך השולחן" (ויקרא סי' נא, וסימן מב) ובזה משתתף עם ההוראה השנית שיש לפעל זה על הערך והשיוי. (שם).

## כלל שצז

במנחות של סולת ובמנחת חוטא וסוטה כתב "**וקמץ**", כי היה קומץ מלוא היד וכתוב בהם "**מלוא קומצו**". אבל במנחת מרחשת וכן בפר' צו כתוב "**והרים בקומצו**", כי במנחות האפויות לא היה קומץ רק מרים בג' אצבעותיו (ויקרא סי' קה. ועיי"ש סימן קלב)

## כלל שצח

יש הבדל בין שם '**זכר**' ובין שם '**אזכרתה**' ו'**זכרון**' שבא על כל דבר סימני, טוב או רע. ו"אזכרתה" שגבי מנחה כולל גם הלבונה וכלל המנחה (ויקרא סימן קט)

## כלל שצט

יש הבדל בין **נוצה**. **כנף**. **אבר**.
**הנוצה** כולל הנוצות שעל כל הגוף
**וכנף ואבר** הונח על האבר המעופף; הפרק העליון שבו מחוברים הנוצות נקרא 'אבר' והנוצות המחוברות בו שבם יעוף נקרא 'כנף' (ויקרא סימן פט)

## כלל ת

יש הבדל בין '**היקף**' ובין '**סביב**'. שפעל 'היקף' הונח ביחוד על הסבוב השלם אבל פעל 'סבוב' יבוא גם על הסבוב הבלתי שלם. עד שאם רוצה לציין שיהיה ההיקף שלם יכפול המלה – "סביב סביב", או ישמש בני הפעלים כמו "וסבותם את העיר הקף".
ויצדק מלת "סביב" אם יהיה מוקף בד' קרבנות או שתי־מתנות־שהן־ארבע (ויקרא סימן מ)

## כלל תא

הפעלים [**דלק**, **בער**, **יצת**] מציינים איכות ההדלקה וההבערה משיאחוז האור ומדליקו או מאחז האור בעצים ומבעירם. ובאו על זה כמה לשונות.
אבל פעל '**שרף**' מציין שריפת הדבר עצמו ובא גם על דברים שאין האור נאחז בהם עצמם רק נשרפים על ידי עצים ודומיהם.
ויש הבדל פרטי בין '**שרף**' ובין '**אכל**'. שפעל 'אכל' מציין פעולת האש עצמו שאוכל ומכלה את הגשם, ופעל 'שרף' מציין פעולת האדם המסבב שריפת העצים. (אחרי סימן ע)

## כלל תב

ופעל **שרף** כולל כל המתיך את הדבר וממיקו. כמו "משרפות מים" "משרפות סיד". וכן שריפת גוף המת על ידי בשמים. ועל כן אמר "ישרף באש" (ויקרא ס' רלח).

## כלל תג

פעל '**יקד**' מציין המדורה הגדולה. ומה שכתב "תוקד לא תכבה" – מלות "לא תכבה" מיותר, כי זה נודע מפעל 'תוקד' – ובא ללא תעשה (צו סימן טו)

ויש הבדל בין פעל 'דלק' ובין פעל 'העלה'. שפעל 'העלה' מציין עליית השלהבת למעלה, ו'דלק' מציין תחלת ההדלקה. (אמור ס' ריא)

## כלל תד

פעל **אפה** ושם **מאפה** כולל כל מיני אפיה, אף הנאפה במחבת ובמרחשת; אם לא בשהוסיף "אשר תאפה בתנור". (ויקרא סימן קטז)

## כלל תה

שם **תנור** במובנו המדויק הונח על כלי חרס העשוי בצורה ידוע שהאור מסיקו ואופין בו את הפת. ובמובן הרחב כולל גם הכופח וכל העשוי כדוגמתו להחזיק האור בתוכו (ויקרא סימן קטז)

## כלל תו

יש הבדל בין **תנור** ו**כירים**. שהכירה אין אופין בה רק מניחים בה את האש והקדרה שפותה עליו לבשל. ונקרא 'כיר' מלשון אש. ושם הזוגיי "כירים" על שיש בה מקום שפיתת שתי קדרות. ובשם "כירים" לא יקרא קודם היסק. אבל בשם "תנור" יקרא גם קודם היסק.
וכן שם "**כלי חרש**", לא יקרא עד יוסק באור על ידי היוצר. ולכן נקרא גם כן "**כלי יוצר**", וקודם לכן נקרא 'חומר' או 'טיט'. (שמיני סימן קמ)

## כלל תז

יש הבדל בין שם **לחם** ושם **חלה**. שם 'לחם' כולל כל דבר שהוא מזון לאדם, ושם 'חלה' מתאר צורת הלחם ותמונתו העגולה; ששורש **חל** מורה על הסבוב. ובכל מקום דכתיב "**חלת לחם**" פירושו לחם חלה (צו סימן קה).
ויש עוד הבדל. ששם 'חלה' יפול עליו גם קודם שנאפה אחר שנעשה בו צורתו העגוליית (ויקרא סימן קכב).
ובמה שכתב "על חלת לחם חמץ", שאי אפשר לפרש לחם חלה כי שם 'חלה' נסמך על 'חמץ' (וכנ"ל סימן נט) – בזה בהכרח ששם 'לחם' מתאר שם 'חלה, ורצונו לומר שצריך שהחלה תהיה לחם דהיינו אפויה בתנור. (צו סימן קה)

## כלל תח

שם 'לחם' שבא על הקרבן בדיוק בא על קרבן קבוע כמו שבא על סעודה קבועה. ובהרחבה בא גם על סעודה וקרבן שהוא לפרקים (אמור סימן מג)

## כלל תט

סתם "**לחם**" בדיוק הוא של חטים, ו"**קלוי**" הוא גם משעורים. וכשאמר "**לחם וקלוי**" נדע שגם שם 'לחם' בא בהרחבה וכולל אף של שעורים (אמור סימן ס)

## כלל תי

שם 'לחם' לא יתרבה (צו ס' קיא). אבל תואריו באו בלשון רבים (אחרי ס' יז).
ושם 'לחם' בא לפעמים בלשון זכר ולפעמים בלשון נקבה. ובמה שכתב "והיתה ללחם לאזכרה ואכלוהו" – כינוי 'והיתה' מוסב על המנחה, כי שם לחם בא שם בלשון זכר (אמור ס' רלב. ועיי"ש סי' רלג).

## כלל תיא

יש הבדל בין **פת** ובין **לחם**. "לחם" הוא השלם ונקרא בכמה שמות לויי לפי צורתו – **ככר לחם**, **חלה**, **רקיק**, **מצה**. אבל פת הוא הבלתי שלם (ויקרא ס' קכד).

## כלל תיב

יש הבדל בין **פתת** ובין **פרס**. הפרס הוא הנשבר מן הלחם ובלתי מחובר בו; והפתות הוא כששינה צורתו על ידי שקפלו לשנים, אף שהחלקים מחוברים (ויקרא ס' קכד)

## כלל תיג

ויש הבדל בין **פתת ופרס** ובין **פרר**. ש'פרר' הוא המפורר לחתיכות קטנות פחותים מזיתים (ויקרא ס' קכד).

## כלל תיד

יש הבדל בין **חמץ** ובין **שאור**. שה"שאור" מחמיצים בו את העסה, והעסה הנחמצת ממנו נקרא "חמץ".
ויש הבדל בין **חמץ** ובין **חומץ**. החומץ כולל כמו "חומץ יין ובוסר" אבל שם 'חמץ' ו'מחמצת' היא רק העסה שנתחמצה (ויקרא ס' קלה).

## כלל תטו

**קליות - נקודים**.
לדעת רבי מאיר שניהם באש רק הקליות הובהבו מעט והנקודים במוקד גדול.
ולדעת חכמים הקליות הוחרכו בכלי שנקרא 'קלל' ונקרא 'קליות' על שם הכלי (כמו "ברבורים אבוסים", "עוללי טפוחים"). ומה שכתב "קלוי באש" מפני שהיה הכלי מנוקב (ויקרא ס' קנ)
ופירוש שם **כרמל** - (ויקרא ס' קנב)
ושם **שלמים**, אם נגזר מן **שָׁלֵם** או **שָׁלוֹם** - (ויקרא ס' קנו)
ופירוש שם **כסלים** - (ויקרא ס' קעא)
ופירוש שם **דבש** - (ויקרא סימן קלה)

## כלל תטז

יש הבדל בין פעל '**קרא**' **שאחריו למ"ד השימוש** - שאז הקרוא רחוק מן הקורא, ובין פעל '**קרא**' **שאחריו מלת** "**אל**" - שהקרוא לפני הקורא ומזמינהו אל הדיבור (ויקרא סי' א. שמיני סי' ב).

## כלל תיז

'**קריאה**' - עיקר ענינו על הקירוב. ובמקום שבא על הריחוק הוא קריאת השם כמו "סורו טמא קראו למו", או מענין הכרזה (תזריע סימן קנה).

## כלל תיח

ויש הבדל בקריאת השם. ש'קרא' הבא על קריאת השם שאחריו מלת "את" - מציין קריאת השם העיקרי. וכשאחריו למ"ד השימוש - מציין קריאת שם טפל נוסף על העיקר (אמור ס' קמא)

## כלל תיט

גדר '**ההודאה**' הוא הפך הכפירה, והוא שמפרסם בפיו דבר שטבע בני אדם להעלימו.
וזה או שמודה שבח חברו
או שמודה תהלת ה' (כי דרך בני אדם לתלות הכל בטבע)
או שיודה גנות עצמו; ומזה המין הוידוי על חטאים. (ויקרא סימן שיט)

## כלל תכ

יש הבדל בין '**מכחיש**' ובין '**מכחד**'.
המכחד' מעלים הדבר מחברו, והוא לרוב בשוא"ת, ונקשר עם הדבר עצמו, ונמצא על דברים נעלמים בכלל
אבל 'המכחש' יאמר הדבר הפך האמת (ויקרא סימן שעא)

## כלל תכא

ויש הבדל בין '**כחש**' שבא אחריו שימוש הב' ובין אם בא אחריו שימוש הלמ"ד.
**המחכש בחברו** מגיד לחברו בפניו דבר שחברו טוען נגדו ואומר בהפך
**והמכחש לחברו** אומר דבר שקר שאין חברו מכחישו.
ועל כן הכחשה נגד ה' כשבא אצל ישראל בא אחריו שימוש הב', כי אותותיו ונפלאותיו יענו כחשם בפניהם; ואצל עכו"ם בא אחריו שימוש הלמ"ד.
**וכחש וכחד** שאין שום שימוש אחריהם מובדלים במה שהמכחד הוא בדבר שאין ידוע והמכחש הוא בדבר ידוע. (ויקרא סימן שעא)

## כלל תכב

ויש הבדל בין **כחש** ובין **שקר**. שהשקר יצויר גם בדבר שאי אפשר לדעתו כלל. (ויקרא ס' שעה. קדושים ס' כד)

## כלל תכג

ויש הבדל בין **נשבע לשקר** ובין **נשבע על שקר**. שעם שבועת שקר בא תמיד שימוש הלמ"ד, ולא בא אחריו מלת "על" רק כטעם בעבור לציין הדבר שבעבורו נשבע. (ויקרא ס' שעה, וסימן שפג)

## כלל תכד

יש הבדל בין '**עד**' ובין '**עונה**'. 'עונה' יקרא מצד ההגדה בבית דין ויבוא עמו שימוש הב'. ושם 'עד' נקרא מצד שהוא מיועד וכשר לעדות ומצד שהוא המתרה בו. ורק הכשר לעדות, ואף שלא יגיד לפני הבית דין. (ויקרא סימן רצו)

## כלל תכה

יש הבדל בין **מעל** ובין **בגד**. 'הבגידה' היא אשר ישקר בחברו בנסתר 'והמעילה' הוא השיקור והשינוי המפורסמת. וקרוב עם שתופס מעיל ובגד שהבגד מתכסה בו מלמטה והמעיל עוטף בו מלמעלה. (ויקרא סימן שמו)

## כלל תכו

יש הבדל בין "**לא תשיג**" ובין "**לא תגיע ידו**". כי יש הבדל בין השגה להגעה. **ההשגה** היא פעולה נעשית בעצם הפעול ונקשר עם מלת "את" שמשיג את הדבר, **וההגעה** היא בעצם הפועל ונקשר עם מלת "אל" שמגיע אל הדבר. ולכן יזכיר העדר המציאה תמיד בלשון 'השגה'. וכשמזכיר בלשון 'הגעה' מדבר שהשיג את הדבר ובכל זה אין ידו מגעת מצד עצמו כי העני וצריך למכרו.
וביולדת תפס "**לא תמצא ידה**" כי בעלה מביא עבורה והיא אינה לא משגת ולא מגעת רק מוצאת דרך מציאה על ידי בעלה.(ויקרא סימן שכה)

## כלל תכז

שם **מד** נבדל מן **בגד שמלה** במה שמורה על הבגד המכוין למידת הלובש (צו סימן ז). ושם 'בגד' בא תמיד בלשון זכר. ומה שכתב "על הבגד אשר יזה עליה" בא ללמד שלא בא על הבנה המדויקת רק על המורחבת שכולל כל בגדים, אף שאינם צמר ופשתים. (צו סימן סה)

## כלל תכח

יש הבדל בין **דשן** ובין **אפר**.
ששם 'דשן' לא בא בתנ"ך רק על דברים שמנים הנשרפים שהאש מסיר את הדשן והשומן. (ויש הבדל בין **דשן** ו**שמן**. 'דשן' מורה על הלחות הטבעי השרשי בחי, ודשן המזבח הם החלקים שהוסר מהם הלחלוחית הזה על ידי האש)
אבל שם **אפר** כולל כל הנשרף. וכשבא על דבר דשן שנשרף יקרא בשם 'דשן' תיכף כששלט בו האש. אבל בשם 'אפר' לא יקרא עד שנעשה כאבק (צו ס' יא)

## כלל תכט

**היציאה** היא תמיד מחוץ למחיצה, או על כל פנים מחיצה הגיונית (אחרי ס' מה, שמיני ס' כה), או היוצא מן הגוף לחוץ (מצורע ס' קנט)
וכשיאמר "**ויצא אל** פתח הבית" נפרש תחת המשקוף. אבל כשאמר "**ויצא מן** הבית" פירושו שיצא לגמרי (מצורע סימן צ)

## כלל תל

**ביאה** במקצת לאו שמיה ביאה (מצורע סימן קט). וכן מה שכתוב "במים יובא" למדו שפירושו בפעם אחד, לא חלק אחר חלק. (שמיני סימן קכב)

## כלל תלא

**יציאה וביאה**, וכן **הוצאה והובאה**, יהיה בבחינת כוונת המדבר. כשישקיף על התנועה ממה שממנו – ישמש בלשון 'יציאה'. וכשישקיף אל מה שאליו ישמש בלשון 'ביאה'. עד שלכן יתפס ברשות אחד לפעמים יציאה ולפעמים ביאה (צו סימן עג)

## כלל תלב

לשון **שיבה** מורה ששב אל המקום או אל הענין שהיה בו תחלה. ויש בזה בחינה בלשון ובכוונת המדבר (מצורע ס' קג. אמור ס' צז)

## כלל תלג

פעל **ישב** הועתק מענין הישיבה אל כל דבר המתעכב והנח על ענין אחד. (תזריע ס' טו, וסימן כ. אמור ס' רד, וסימן רה)

## כלל תלד

יש הבדל בין **קרב** ובין **נגש**. שהקריבה היא בשנים שוים, וההגשה היא בקטן לפני גדול ובכ"מ שיש בו טורח או מורא (שמיני ס' ה, וסימן ח)
**ומקריב ומגיש** שגבי קרבן מובדלים במה ש'מקריב' מורה על קרבן קבוע ו'מגיש' מורה על קרבן בלתי קבוע (אמור ס' מג)

## כלל תלה

יש הבדל בין **עמד** ובין **ניצב**. העמידה היא רק הפך הישיבה, וההתיצבות מורה שמתחזק לעמוד במקום ההוא. (שמיני סימן ה)

## כלל תלו

יש **הליכה** פעליית והליכה מוסריית או הגיונית. ובעל הלשון ישמש לרוב על הליכה הגיונית מוסריית מליצית בבנין הכבד - **אהלך**. ואם בא בבנין הקל על הליכת הנפש - ירצה שילך בדרך זה בקביעות.
ולשון **מתהלך** בהתפעל מורה הליכה הנה והנה כדי לטייל או להתהלך לפני או אצל נושא אחר. (אחרי סימן קמא)

## כלל תלז

**פנה** הוא ששם פניו לאיזה דבר. ויהיה לפעמים לעשות בו מעשה ולפעמים רק להסתכל בלבד. (קדושים סימן ו)
ואצל ה' - בפניה לטובה בא שימוש מלת "**אל**", "ופניתי אליכם"; ולרעה בא **שימוש הב'** - "ונתתי פני בכם". (אחרי סימן קח)

## כלל תלח

פעל **פנה** מהכבד יורה שמסיר דבר שמזיק אל המקום אשר הוא שם.
ויש הבדל בין **מפנה** ובין **מבער**. המפנה מסלק לצד אחר והמבער מבער מן העולם. (מצורע סימן פד)

## כלל תלט

יש הבדל שין **שלח** בקל ובין **שילח** בכבד. שכל שליחות שתכליתו החזרה יבוא בקל, וכל שאינו לחזרה יבוא בכבד; ומהם לויה ומהם גירושין. וכל שליחות בכבד שלא נזכר המקום שאליו משלח יהיה תיכף כשמוציא הדבר מרשותו. (אחרי סימן סה)

## כלל תמ

יש הבדל בין "**פרש ידיו**" ובין "**נשא כפיו**". פרישת כפים לתפלה, ונשיאת כפים היא לדוכן. (שמיני סימן טז)

## כלל תמא

יש הבדל בין **נזר** ובין **נסג**. שהנזר פורש מן הדבר מפני פרישות וקדושה; אם באמת, אם לפי דמיונו. (אמור ס' סב)

## כלל תמב

פעל **דמם** נבדל מן **מחריש שותק** שמורה שהפסיק מן הדיבור שהיה מדבר. (שמיני סימן יז)

## כלל תמג

יש שני מיני "**כיבוס**":

א להסיר הכתם; וזה על ידי שפשוף היטב במקום הכתם.

ב במקום שאין שם כתם דהיינו טבילה לטהרה. (תזריע סימן קלד, וסימן קעט)

והנה פעל '**כבס**' וכן פעל '**רחץ**' בא בתנ"ך תמיד על הדבר שמסירין ממנו הכתם, לא על הכתם המוסר (צו סימן סג). אמנם בפרשת נגעים פעם מיחס הכיבוס אל הנגע ופעם אל הבגד. והוא,

שבמקום שלא סר הנגע על ידי הכיבוס – ייחס הכיבוס אל הנגע, כי לא יוכל ליחסו אל הבגד כיון שהבגד לא נתכבס, לא מצד ההוראה על הסרת הכתם (דהא לא סר הנגע), ולא מצד ההוראה שבא במים (דהא אינו מכבס כל הבגד). ובזה בא תמיד פעל '**הִכַּבֵּס**' מורכב מן הפעל והתפעל, כי לא נתכבס באמת.

אבל במקום שסר הנגע ייחס הכיבוס אל הבגד כדינו. (תזריע ס' קסט, וסימן קעט. ועיין מצורע סימן קסג)

## כלל תמד

כל מקום שאומר "**רחץ במים**" הוא מי מקוה.

וכשאומר "**ירחצו מים**" (בלא ב') – היא מי כיור (צו ס' קסט). לבד מה שכתוב בפר' אחרי "ורחץ במים" מרמז על מי כיור מטעם שהתבאר שם (אחרי סימן ס).

## כלל תמה

פעל '**מרק**' ישמש על הצחצוח והליטוש.

ונבדל מן '**מרט**'. המורט לוטש מגוף הברזל, והמורק הוא להעביר החלודה שעל פניו, ודי במים צוננים.
ונבדל מן '**שוטף**'. שהשטיפה היא העברת המים מבחוץ ומריקה בפנים.
ולפעמים מריקה בחמים.(צו סימן ע)

## כלל תמו

יש הבדל בין **קריעה לפרימה**. שקריעה כולל בכל מקום ובכל אופן שיקרע, והפרימה היא הקריעה במקום השפה שקורע את האימרא (שמיני ס' ל).
ובכל זאת, במקום שנזכר שם הפעול או מלת "אותו" [כמו "**ויקרע את** בגדיו", "**וקרע אותו**"] הוא קריעה גמורה (תזריע ס' קעד. אמור ס' כז)
ויש הבדל בשמות הבאים על הקריעה והכריתה, בין אם באו סתם – שאז יכוין על קריעת וכריתת העצם, ובין אם בא אחריו שימוש המ"ם – "וקרע מן" – שפירושו שיקרענו ויחתכנו מדבר שהוא מחובר בו (תזריע ס' קעד. אמור ס' כז)

## כלל תמז

וכן יש הבדל בפעל '**סר**' הבא סתם – שיהיה לפעמים שסר מצד זה לצד זה, ובין כשאומר "**וסר מן**" שרצונו לומר שסר לגמרי (תזריע סימן קעח).
ופעל **מסיר** לא יצדק רק בשני דברים נפרדים שאין דבוקים רק דיבוק שכני, לא אם מחלק עצם אחד לשנים שעל זה ישמש בפעל "**כורת חותך**" וכדומה (ויקרא סימן קפג).

## כלל תמח

יש הבדל בין לשונות [**שבירה נפוץ נתץ הרס**] וכדומה.
פעל **שבר** יצדק רק בדבר תלוש ששוברו לשנים או כלי שנשברה עד שלא תצלח עוד למלאכתה. וכן על דבר שמחובר מחומר אחד.
ואם משבר הכלי לחלקים דקים ישמש בלשונות **נפוץ**, **הדק**, **כתית**.
אבל **נתץ והרס** הם רק בדבר מחובר על ידי בנין. 'ההורס' מקלקל צורת הבנין לבד, ו'הנותץ' משחית גם חמרו. ויצויר 'נותץ' גם אם החלקים הניתצים נשארים מונחים במקומם אבל ההורס מסיע החלקים ממקומם (שמיני ס' קלט, וסימן קמא)

## כלל תמט

יש הבדל בפעל **כלה** – בין אם נקשר אל השם ובין אם נקשר אל הפעל. כשנקשר עם השם מורה שנגמר כולו. וכשנקשר עם הפעל מורה שגמר מלפעול, הגם שהדבר לא נגמר. כמו "כאשר כלו להרוג" – אינו מציין שכלו העם הנהרגים רק שכלה פעולת ההריגה (קדושים ס' טו)

וכשנקשר עם הפעל נקשר לרוב עם למ"ד, ופעמים נקשר עם מ"ם. ויש הבדל ביניהם. כשנקשר עם למ"ד מציין תיכף בכלות הפועל (או בגמר הפעולה כשבא אחריו מלת "את"), וכשנקשר עם מ"ם אינו מציין תיכף בגמר רק בעת שיכלה הפועל ויגמר בדעתו לשבות מן העסק הזה. (אחרי ס' מט)

## כלל תנ

בכ"מ בא פעל '**כלה**' על כלל המעשה. ומה שכתוב "לא תכלה פאת שדך" בא ללמד על חלק מן החלק שדי בהניח פאה כל שהוא. (קדושים ס' טו)

## כלל תנא

יש הבדל בין **חלב** ובין **שומן**. שהחלב מובדל מן הבשר בין בטבעו בין בענינו. ולא יתערב עמו כי הוא תותב קרום ונקלף. וכבר יתקבץ גם בדפנות. והתורה מעטה אותו בפירוש מהקרבה ומאכילה (ויקרא סימן קסח)

ובהשאלה יקרא גם שומן האליה בשם 'חלב' מענין מיטב. וכל מקום שבא שם 'חלב' מענין מיטב בא בכינוי או בסמיכות. ונקרא האליה בשם 'חלב' לצורך דרוש (ויקרא ס' קפב). ולכן במיני החטאת כתוב "כחלב זבח השלמים" (ויקרא ס' רל. ועיין צו ס' קמז, וסימן קנ)

## כלל תנב

ובכל דבר החלב כבשר, כמו בטמאים מצטרף עם הבשר וכלול בשמו. לבד בטהורים שחלקם הכתוב (שמיני ס' עה)

ויש פלוגתא אם 'חלב' בכלל נבלה. (צו סימן קמ)

## כלל תנג

יש הבדל בשם **דם** בין אם בא בסמיכות או בכינוי אל החי [כמו: "דם האדם", "דם נקי", "דמך על ראשך"] שאז יכוין על הדם שהנפש תלויה בו. אבל כשאומר **דם** סתם – יכוין על כל דם שיהיה ואפילו דם התמצית ודם העור והבשר. (ויקרא סימן ריד)

## כלל תנד

שם **שרץ** בא על התנועה, ויקראו בשם זה הבעלי חיים הפחותים שאין מובדלים מן הצומח רק בתנועתם.
אולם הפעל "**שוֹרֵץ**" בא על ההולדה היתירה (שמיני סימן פ, וסימן קסה), ולכן הוסיף "השרץ השורץ על הארץ" – רוצה לומר הפרה ורבה שם (שמיני ס' קט). מה שאין כן במה שכתב "השרץ הרומש על הארץ", היינו אף על פי שאינו פרה ורבה (שמיני ס' קסט)

## כלל תנה

שם **נבלה** הוא מצד הניבול והמיאוס, ולא יפול על העצמות והחלקים הקשים הבלתי נמאסים (שמיני ס' קלח. אחרי ס' קכג). [ועיין שמיני סימן פג איך יצדק שם 'נבלה' בתולעים]
ויפול גם על אבר אחד הנופל מן החי (שמיני סימן צו, וסימן קלח). ודוקא אם דומה כמיתת החי כגון אבר שאין עושה חליפים או בשר גידין ועצמות (שמיני ס' צז). וכן יצדק 'מיתה' על אבר אחד (שמיני ס' קטו).

## כלל תנו

יש הבדל בין "**הבהמה הנאכלת**" ובין "**הבהמה אשר היא לאכלה**". שלשון "הבהמה הנאכלת" היא הגדר בין המותר והאסור, ולשון "אשר היא לאכלה" מובן על המוכן לאכל, לא על המותר לבד (שמיני ס' קכז).
ויש הבדל בין "**עוף טהור**" ובין "**עוף אשר יאכל**", שבזה מוסיף שלא יהיה טרפה וכדומה (אחרי ס' קטו)

## כלל תנז

יש הבדל בין **אכילה** ובין **טעימה**, שאכילה אינה בפחות מכזית. (צו ס' לא, וסימן קכד. אחרי ס' קכג. אמור ס' פה, וסימן ק)

## כלל תנח

ויש פלוגתא אם הנאה בכלל אכילה. (צו סימן קמ. שמיני ס' פה)
וכשכתוב "**יֵאָכֵל**" בנפעל משמע איסור הנאה לכולי עלמא (צו סימן קמ. שמיני ס' פה)

## כלל תנט

על היתר הנאה יתפוס לשון "**לכם**" או הכינוי "**קצירכם**" וכדומה. (שמיני ס' פב, וסימן פה, וסימן קלט. קדושים ס' סד)
ולשון "**יעשה למלאכה**" אינו כולל היתר הנאה (שמיני ס' קלט)

## כלל תס

שם **כף** שבא סתם היא כף היד שבא סתם תמיד (לבד מג' מקומות). אבל **כף רגל** בא תמיד בסמיכות. ועל כן פירשו חז"ל מה שכתוב "כל הולך על כפיו" זה הקוף (שמיני סימן קג).
ויש הבדל בין **רגל** ובין **כף רגל**. 'כף רגל' מציין תחתית הרגל ו'רגל' מציין את כולו. (תזריע ס' פא)

## כלל תסא

יש הבדל בין פעל **שבת** לבין הפעלים [**חשך**, **מנע**, **חדל**] הנרדפים עמו. שפעל 'שבת' מורה תמיד שמפסיק מן דבר שעסק בו עד עתה או שיתבטל עסק שהתמיד עד עתה במציאות. מה שאין כן פעלים האחרים יורו שמונע או חדל בעתיד. (ויקרא ס' קמה. בחוקתי סימן ח)

## כלל תסב

יש הבדל בין "**בו**" ובין "**בתוכו**". כשאומר ששם דבר **בדבר** – אין הכרח שיהיה להכלי תוך. אבל כשאומר שיושם **בתוך** דבר – אם בא על הכלי – הוא מוקף מג' רוחות, ואם בא על עצמיים מקובצים יחד יכוין במלת "תוך" על נקודה האמצעיית (שמיני ס' קכז. ועיין תזריע ס' עג, וסימן קכז)
וזה המבדיל בין **תוך** ובין **קֶרֶב**, שבמלת "קרב" אינו מקפיד שיהיה ממוצע או מוקף סביב (שם). ובא מלת "קרב" על המים מצד היותם קרב הבטן, או מצד שהמזון בחללם. ולא יצדק עליהם "תוך" כי אין זה לא מחיצה ולא נקודה אמצעיית. (ויקרא סימן קסח)

## כלל תסג

פעל '**כסה**' כשבא בדיוק הוא משתתף עם שמות [**בגד שלמה**] וכדומה. ובשלוח יכלול כל דבר העוטף על דבר אחר. (ויקרא ס' קסח).
ויש הבדל בין "**ויכס שק**" ובין "**מתכסים בשקים**", ש'כסה' שאחריו ב' מורה שמתכסה סביב סביב. (אחרי סימן קכ)

## כלל תסד

יש הבדל בין **ראשון** ובין **קדמון**. שהקדמון הוא בערך המתאחר, אף שאינו ראשון. ומצד זה הוא לפעמים בלתי־החלטי (שמיני סימן כג).

## כלל תסה

יש הבדל בין **פה** ובין **שפה**. שהשפה היא חצונית נגד הפה. ומציין במלת "פה" דברי חכמה, וב"שפה" מציין דברי דעת (שמיני סימן כז)

## כלל תסו

יש הבדל בין **נשאר** ובין **נותר**. 'נשאר' מציין שנשאר בכוונה. 'נותר' מציין שנותר מעצמו שלא בכוונה.
ומזה יעמוד עוד הבדל שה'נשאר' לא היה משותף עם הכלל וה'נותר' היה משותף עם הכלל (שמיני ס' מא)

## כלל תסז

שם **מים** כולל כל מימות שבעולם, אף שבכלים. אם לא כשבא שם 'מים' מגביל נגד 'ארץ' שאז מדבר רק ממים שבקרקע.
**וימים ונחלים** הם שמות פרטיים.
ובמובנם המדויק ה"ימים" הם החללים הגדולים שברא ה' ביום השלישי [ולדעת ר' יהודה הוא רק הים הגדול]. ו"נחלים" – גם מקומות העמוקים שמושכים ונובעים.
ובמובן הרחב כולל בשם "נחלים" גם המושכים ואינם נובעים. ובשם "ימים" גם הנובעים ואינם מושכים (שמיני סימן עז)

## כלל תסח

יש הבדל בין **עין** ובין **מעין**. ה'עין' הוא הנמצא בעמק קודם שיתפשטו המים חוצה, וה'מעיין' מציין נביעת המים לחוץ.
ויש הבדל בין **מעין** ובין **באר**. שה'באר' בעומק ולא המעיין.
ויש הבדל בין **באר** ובין **בור**. ה'בור' – מים מכונסים. וה'באר' מימיו נובעים. ובעל הלשון ישמש על הבור בלשון חציבה על שיחצבוהו בסלע או בקרקע קשה, ועל הבאר בלשון חפירה וכריה. (שמיני סימן קמד)

## כלל תסט

ויש הבדל בין **מקור** ובין **מבוע**. 'המקור' הוא המקום ששם יתחיל נביעת המים המתפשטים בעומק האדמה, 'והמבוע' מציין זרימת המקור לחוץ. (תזריע סימן כט)

## כלל תע

לשון **הבדלה** נופל בעצם על דברים השוים ונבדלים בהבדל דק, ולא יפול על דברים נפרדים בהחלט (שמיני ס' קעג)
ויש הבדל בין "**להבדיל**" ובין "**להורות**". שההבדלה היא מצד החושים, וההוראה היא עיונית. (שמיני סי' קעב)

## כלל תעא

ויש הבדל בין **הוראה** ובין **לימוד**.
המלמד מרגיל את תלמידיו – אם בהנהגה או באיזה חכמה, והמורה מראה לו הדבר פעם אחד.
הלימוד יהיה לפעמים בדברים היוצאים מתבונת לב המלמד ודעתו, והמורה הוא רק בדבר נמצא במציאות או במה שקבל מרבותיו או מספרים (מצורע ס' קיז)

## כלל תעב

'**לידה**' במובן הרחב כולל אף יוצא דופן, אבל כשאמר "תזריע וילדה" מציין שיצא הולד כדרכו. (תזריע סימן ג)

## כלל תעג

העברי יציין החלוקה שבין הזכר והנקבה (כל עוד שידבר בבחינת מולידיהם) בשם **בן ובת**. ובשם **זכר ונקבה** לא מציין רק אם מדבר מאנשים גדולים, או שלא בבחינת אבות המולידים, או ביתר בעלי חיים. (תזריע סימן ד)

## כלל תעד

ושם "**בן**" מציין הילד החי שכלו לו חדשיו, אבל שם "**זכר**" כולל אף הנפל (תזריע סימן ד)

## כלל תעה

בפרשת נגעים תפס לפעמים "**בעור בשרו**" ולפעמים "**בעור**" סתם. והיינו ש"עור בשרו" כולל מקום בלתי ראוי לשער. ובכל מקום שידבר משער לבן תפס "בעור בשרו" ללמד שאף במקום שאין מגדל שער טמא. (תזריע ס' לז)

## כלל תעו

**בהרת** הוא המראה המבריק וכולל כל הגוונים. ולכן מפרש: "בהרת לבנה".
**והשאת** גבוה כי אינו מבריק.
**והספחת** טפלה (תזריע ס' לח, וסימן נב, וסימן נו)

## כלל תעז

השמות **שאת ובהרת** מציינים שינוי המראה, ושם **נגע** מציין המכאוב (סימן מא). ושמות "שאת ובהרת" אין מציינים עדיין את הטומאה, רק כשיאמר שם "נגע" או "צרעת" (סימן סד, וסימן קמז)

## כלל תעח

לפעמים מזכיר שם **נגע**, ופעמים שם **צרעת**, ופעמים **נגע צרעת**. ויש כלל בזה.
ששם "נגע" מציין החולי המוליד שער לבן ולכן נזכר שם זה בפרשת שער לבן ושם "צרעת" מציין החולי המוליד מחיה ונזכר בפר' מחיה. (תזריע ס' מב, וסימן נג, וסימן עג, וסימן עו, וסימן קמז. מצורע סימן ז)
ולכן נופל שם "נגע" על הבהרת שדרכו להוליד שער לבן ושם "צרעת" על השאת שדרכו להוליד מחיה (תזריע סימן סט)

וכל מקום ששינה והזכיר שם "צרעת" תחת שם "נגע" – בא ללמד שדינו כמחיה שהיא כשיעור גריס (תזריע ס' מב, וסימן עה, וסימן קיז, וסימן קמט, וסימן קסג)

## כלל תעט

מה שכתוב "**מספחת היא**" פירושו כמו ספחת. ודלא כמפ' (שם סימן סד, וסימן סח).
ופירוש "**בשר חי**" – (ובסימן צ)
פירוש "**צרבת**" – (סימן קט)
פירוש "**צהוב**" – (ס' קכב)
פירוש "**דק**" – (סימן קכג)

## כלל תפ

יש הבדל בין '**עין**' המורה על הצבע ובין '**מראה**'. "עין" מציין רק הצבע לבד, ו"מראה" מציין כל הפרטים הנראים בו. (שם סימן סא, וסימן קמט)
"**מראה הנגע**" אינו אמיתת הדבר כמו שהוא, רק שכן נראה לעין. (שם סימן נ)

## כלל תפא

פעל '**הפך**' לא בא רק על השינוי; שינוי מקום ומצב, תכונה ואיכות. ומצאנוה עומד ויוצא. וכשהוא עומד נפרשהו יוצא בגוף הפועל, שהפך את עצמו. ולא בא רק בבעל בחירה. (סימן מז)

## כלל תפב

וכשבא פעל 'הפך' על שינוי איכות בא אחריו שימוש הלמ"ד – "**נהפך ללבן**". וכשבא בלא שימוש הלמ"ד – "**נהפך לבן**" – מורה שלא נהפך כולו רק מקצתו. (שם סימן מח)

## כלל תפג

מלת "**כהה**" בא על דבר שנחלש כחו. ובנגעים בא על כהיות המראה. ויצויר שנחלש המראה לגמרי או שנחלש קצת ממראה עזה לכהה (סימן סד).
ובמה שכתב "והנה כֵּהָה הנגע" – בפעל, לא בשם "כֵּהֶה" – מורה שנחלש קצת (סימן קעג)

## כלל תפד

ויש הבדל בין "**הפך הנגע את עינו**" ובין "**כהה הנגע**". כי "כהה" נחלש ממראה חזק לחלוש, ו"הפך עינו" הוא למראה אחרת כמו מאדמדם לירקרק. (סימן קעא, וסימן קעג)

## כלל תפה

[**עמוק**, **שפל**, **פחתת**]
**העמוק** הוא מכל הצדדים
**ושפל** הוא מצד אחד (סימן קב)
**ופחתת** היינו שהנגע שוקע בעומק הבגד (ס' קעג)
וכן מה שכתוב בנגעי בית **שקערורות** היא מענין שקיעה בעומק האבנים (מצורע סימן פט, וסימן קד)

## כלל תפו

[**תחת**, **מטה**] : "תחת" הוא שם מצטרף נגד העליון אשר עליו, אבל "מטה" יאמר בבחינת עצמו.
וכשבא שם "תחת" על המקום מציין המקום המונח תחת המתקומם. (תזריק סימן קח)

## כלל תפז

ויש הבדל בין '**תחתיו**' ובין '**במקומו**'. ש'המקום' כולל גבול גדול המיוחד לאיזה דבר אבל 'תחתיו' היא רק המקום שתחת גופו (תזריע ס' קח).
ומלת 'תחתיו' יבוא על דבר שהוא בצד דבר בהיותו נמוך ממנו. (מצורע סימן קלט)

## כלל תפח

ויש הבדל בין "**על דם האשם**" ובין "**על מקום דם האשם**". ש"על מקום" היינו מקום שהיה בו תחלה אף שאיננו עתה (מצורע ס' נד). ויקרא "על מקום" עד שלא היה שם רק שמוכן להיות שם. (מצורע ס' נד, ותזריע סימן ק)

## כלל תפט

שם ופעל '**פרח**' הונח בעצם על הפרח הזרעיי. ומובדל מן '**ציץ**' שמציין צמיחת הבד נושא הפרי והתגלותיו שהוא לפעמים לפני הפרח ופעמים אחריו (תזריע ס' עח). והושאל

משם אל כל דבר הצומח לאט לאט. וזהו שאמר "ואם פרוח תפרח הצרעת וכסתה", ר"ל שתפרח לאט לאט (שם).

## כלל תצ

ומצאנוהו נרדף עם '**התעופפות**'. וההבדל ביניהם שפעל 'עוף' בא על כל מיני התעופפות, ופעל 'פרח' בא רק על הפריחה מלמטה למעלה (תזריע סימן עח).

## כלל תצא

ולכן לא יצדק פעל '**פרח**' על הולדות גוף העצם רק על הפרותו ופשיונו. ולכן במקום שבא פעל 'פרח' על הולדת הנגע פירשוהו חז"ל על הפשיון (תזריע ס' קג, וסימן קמא, וסימן קמז). ובמקום שלא יכלו לפרש כן פירשוהו על הוראתו ההשאליית מענין ציצים פרחים וגוונים (תזריע ס' קעז, מצורע ס' קד).
ונמצא לשון '**פשה**' על נגע החוזר, ויש בו דרוש (מצורע ס' קה)

## כלל תצב

יש הבדל בין **ראש** ובין **קדקד**. ששם "קדקד" בא על צד העליון של הראש בגובה, והפעל ממנו "ויקדו" שהוא כפיפת הקדקד למטה כמו שבא "כריעה" על כפיפת הכרעים. אבל שם "ראש" כולל כל הראש (תזריע סימן פא).
ומצאנו שתפס "כי ימרט ראשו" על אחורי ראשו בלבד – ויש בו דרוש (תזריע סימן קמב)

## כלל תצג

**ונתק וקרחת** מובדלים.
"הנתק" הוא רק במקצת הראש, וה"קרחת" יצויר גם בכל הראש (סימן קמב).
"הנתק" הוא רק בידי שמים וה"קרחת" יהיה בין בידי שמים בין בידי אדם.
וכשהקרחת בידי שמים ובמקצת הראש מובדל הוא מן הנתק במה שהנתק יש לו רפואה וקרחת בידי שמים אין לו רפואה (תזריע ס' קמג)

## כלל תצד

שם "**שפתים**" בא תמיד בריבוי הזוגיי. ושם "**שפם**" בא על עת שבולם שפתיו מלדבר כגון בעת האבל. (תזריע קנד)

## כלל תצה

[**בדד**, **גלמוד**] היושב "גלמוד" הוא מרוחק מכל אדם. לא כן היושב "בדד" שיצויר גם "עם לבדד ישכן". (תזריע ס' קנז)

## כלל תצו

יש הבדל בין [**ארז** - **ברוש**, **ארזים** - **ברושים**] ובין [**עץ ארץ**, **עצי ארזים**, **עצי ברושים**]. שכל מקום שיאמר "עץ ארז ועצי ברושים" יכוין על העצים הנקצצים. אבל שם "**ארז־ארזים**" יבוא בין על הקצוץ בין על המחובר. וכשבא על הקצוץ יכוין על ארזים שלמים כמו שהם במחובר.(מצורע ס' יב)

## כלל תצז

שם "**דל**" מורה על המעטת איזה דבר ממה שהיה; בגוף או בממון או בכבוד וכדומה. ויצויר שיהיה דל בערך מה שהיה עשיר גדול מקודם, הגם שאינו דל באמת. וכשהוסיף "**ואין ידו משגת**" הוא לגמרי. ויצויר שאין ידו משגת מסבה אחרת. לכן אמר "דל ואין ידו משגת".(מצורע ס' סג)

## כלל תצח

[**רר**, **רק**, **זב**, **נטף**, **נזל**]
שם "**רר**" ושם "**רק**" הונחו על הרוק הנוטף מן הפה. ו"רק" נקרא בעת שמריקו ומשליכו בכח, וה"ריר" נוטף מאליו.
ו"**רר**" מובדל מן "**זב**". ש"רר" מיוחד אל הנוטף מן הגוף לבד, ו"זב" כולל כל דבר לח הזב וניגר.
ו"**זב**" נבדל מן **הנוזל וניגר**. שה"זב" היא טיפים טיפים ו"הנוזל והניגר" הוא בשפע.
בכל זאת, טיפי הזב והרר סמוכים זה לזה, והנוטף הוא טיפים מופסקים זה מזה.(מצורע סימן קכו)

## כלל תצט

ויש הבדל בין '**ירק**' מנחי פ"י ובין '**רקק**' מן הכפולים. ש'ירק' מיוחד לרוק היוצא מן הפה, ו'רקק' כולל גם הרירים וכיחו וניעו (מצורע ס' קלז).

והפעלים המיוחדים על הזריקה וההשלכה, ופעל 'רק' מכללם, יבוא אחריהם מלת "עליו". ושימוש הב' לא יצדק בם, רק בצירוף אל היד. (מצורע ס' קלו)

## כלל תק

[**מחתה**, **מקטרת**] במחתה היה חותה האש, ובמקטרת היה מקטיר על הגחלים שנתן שם מן המחתה. ולפעמים הקטיר על המחתה. (אחרי סימן לא)

## כלל תקא

[**עשן**, **ענן**] "העשן" והקיטור בא מגשם הנשרף, ו"הענן" שם מיוחד לאיד העולה מקובץ כאחד (שהמפוזר יקרא בשם "**ערפל**"). והושאל על ענין הקטורת כשיש בו עשב מעלה עשן, ועל הענן הנברא בשעתו בעת תתגלה שכינת הכבוד. (אחרי ס' לה)

## כלל תקב

'**העינוי**' יבוא על כל דבר של צער שירגיש בו הכנעת כחות נפשו. ובכל מקום שמיחס העינוי אל הנפש היא תמיד מאכילה ושתיה. והעינוי יהיה לפי מזג האדם; יש מתענה בדבר קל ויש לא. והעינוי שישוו בם כל בני אדם היא דוקא מאכילה ושתיה. (אחרי סימן עב)

## כלל תקג

פעל ושם "**ציד**"
בדיוק בא רק על הניצוד על ידי מצודה.
ובהרחבה כולל על הכנת המזון והצרכים בכלל. (אחרי סימן קיא)

## כלל תקד

יש הבדל בין **עפר** ובין **אדמה** כשבא על התלוש. יאמר שם "אדמה" על רגבים מדובקים שלמים, ושם "עפר" על הפרור והשחוק. ובדיוק הוא רק עפר אדמה, ובהרחבה כולל גם כתשת אבנים ולבנים וחרסית. (אחרי ס' קכ. ועיין מצורע סימן צח, וסימן קא)

## כלל תקה

"**קציר**" בדיוק היא רק במגל. ועל התולש יאמר [**משרש**, **עוקר**]. ועל הכורת השבלים יאמר [**מולל**, **קמל**, וכדומה].

ובהרחבה יקרא הכל בשם "**קציר**" (קדושים סימן יב, סימן יד, סימן יז)
סתם "קציר" הוא התבואה אבל גם הקטניות נקראו בשם לויי "קציר הארץ" "קציר שדה". (קדושים סימן יג)

## כלל תקו

שם "**שדה**" בדיוק היא רק שדה זרע, ובהרחבה כולל גם מקום אילנות (קדושים סימן יג). השדה היא אמצעי בין העיר והמדבר (מצורע סימן כט), ועל כן ימליץ על כל דבר אמצעי כמו הבמה, על לימוד המשנה, על נערה המאורסה (אחרי סימן צו). שנערה המאורסה נקראת בשם "שדה" נגד מה שימליצו לקרא את האשה בשם "אהל" ובשם "בית", שלכן הוציאו חז"ל מה שכתוב "וישב מחוץ לאהלו" על היתר תשמיש (מצורע סימן לד)

## כלל תקז

יש הבדל בין "**לקט**" בקל ובין "**ליקט**" בכבד.
שהנלקט בקישוי על ידי שהוא מפוזר בא בבנין הכבד.
וגם פירשוהו חז"ל על המלקט לאחרים כדין בנין היוצא. (קדושים סימן יח)

## כלל תקח

שם "**עוללות**" הושאל מן הקטנים באנשים אל האשכולות הקטנים בגפן. ושם "**אשכולות**" הושאל מן הגפן אל גדולי המעלה באנשים.
על האשכולות ישמש בפעל '**בצר**' ועל העוללות בפעל '**עולל**'. ויש בו שני מושגים. מושג לקיטת העוללות, ומושג הדקדוק והאיחור, כי העוללות נלקטות בסוף. (קדושים סימן יט)

## כלל תקט

יש הבדל מה שביתר מתנות עניים תפס לשון "**נתינה**" ובפאה תפס לשון "**עזיבה**". משום שאין צריך ליתן הפאה רק להניח לפניהם והם יבזבזו.
וכן יש הבדל בין "**עזיבה**" ל"**הוצאה**", שהעוזב אינו מנקה מן הקש והמוץ. (קדושים סימן כב)

## כלל תקי

בנטיעת האילנות נמצא לשון [**נטיעה**, **זריעה**, **שתילה**]. ויש הבדל ביניהם.

פעל 'נטע' הונח על שמניח גרעיני הזרע בארץ (אם לא בשמיחס הנטיעה אל העץ)
ופעל 'זרע' הונח בעצם על הברכת כלאים מין בשאינו מינו
ופעל 'שתל' הונח על עץ שעוקרים אותו ממקומו ושותלים אותו במקום אחר (קדושים סימן מט, וסימן נט)

## כלל תקיא

יש הבדל בין "**עץ מאכל**" ל"**עץ פרי**". ש"עץ מאכל" היינו שיהיה מיוחד למאכל, לא לסייג ולקורות (קדושים סימן ס)
ויש הבדל בין **פרי** ובין **תבואה**. ש'פרי' כולל גם בעודו במעמד הגידול אבל 'תבואה' היא הנגמרת. (קדושים סימן סט. בהר סימן ה, וסימן יא)

## כלל תקיב

שם "**הויה**" נקרא בו מצד שמהוה את הכל. ושם "**אלקים**" נקרא בו מצד הכוחות שגבל במדה ובגבול. ועל כן שם "הויה" רחמים ושם "אלקים" דין.
ושם "אלקים" שבא בכינוי אל ישראל מורה ההשגחה הפרטיית ביחוד (אחרי ס' קל, וסימן קנא). ולא נמצא שם "אלקים" בכינוי אל יחיד, רק אל נביא או מלך (ויקרא ס' רנח. אמור ס' לב)

## כלל תקיג

**חוקים** הם הנמוסים הכוללים שאין להם טעם. וחוקי ה' כוללים לרוב מצות שבין אדם למקום. **והמשפטים** הם בין אדם לחברו ויש להם טעם.
וגם בא שם "חוקים" על המדרשות, מצד שדרושי תורה שבעל פה בנוים על כללי הלשון וחוקיהם. (**שמיני** סימן מ. **אחרי** ס' קלב, וסימן קלג, וסימן קלד, וסימן קלט, וסימן קמ, וסימן קמב. **בהר** ס' לה. **בחקותי** סימן ב)
וכן בא שם "חוקים" על חוקי הטבע הכוללים שגבל ה' בעולמו (קדושים סימן מז)

## כלל תקיד

יש הבדל בין **זכירה** ובין **פקידה**; שהפקידה היא על ידי בקרת המעשים. ובזה משתתף עם הוראות אחרות שיש לפעל זה על החשבון ועל הפקדון ועל ההנחה במקום (אחרי סימן קמח).

## כלל תקטו

**הקדושה** תאמר – (א) על הפרישות מדברי חול, (ב) על ההתנשאות על דרכי הטבע והחומר (שמיני ס' קסח).
ויש בקדושה מדרגות רבות (קדושים ס' א, וסימן ק)

## כלל תקטז

יש הבדל בין **ירא** שאחריו מלת "את", ובין **ירא** שאחריו מ"ם. "**ירא את**" מתירא מהעצם עצמו, ו"**ירא מן**" מתירא מסבת העצם (קדושים סימן ד).

## כלל תקיז

יש הבדל בין **משפט** ובין **צדק**. המשפט הוא כפי שורת הדין, והצדק ישקיף על הענין והנידון והנדונים וכפי צורך הזמן והמקום והיושר וכדומה (קדושים סימן כב).
וכשבא שם "צדק" לתאר שם "משפט" – יכוין שהמשפט לא יהיה נלוז מן הצדק והאמת (קדושים ס' לט).

## כלל תקיח

פעל **עשק** לדעת חז"ל עיקר הנחתו על התוספות והיתור. והונח על כובש שכר שכיר מצד שיאמר להשכי שהכסף שרוצה בשכרו הוא יותר מן המגיע לו, ומזה נטה אהלו אל כל מיני כובשי שכר שכיר. (קדושים סי' כט).

## כלל תקיט

יש הבדל בין "**שכר**" ובין "**פעולה**".
בשם "פעולה" ישקיף על פרטי המלאכות אשר פעל ועשה, ובשם "שכר" ישקיף על הרווח לבד.
או כגון ששכרו לזמן וישקיף לפי מה שהתנה עמו; האומן יקבל בעד הפעולה והשכיר לפי שכר הקצוב.
ויש עוד הבדל שה'שכר' מיוחס רק אל מי ששכרוהו, לא אל מה שפעל על ידי אמצעי. וה'פעולה' תתיחס גם במה שפעל על ידי אמצעי. (קדושים סימן ל)

## כלל תקכ

שם "**חרש**" מובא תאומי על הבלתי שומע ועל המחריש (קדושים ס' לד).

וכן שם "**עור**" מובנו תאומי אל שתום העין ועל עור הלב. ונגד עור הלב בא פעול **פקח**. ולכן יפרט כמה פעמים לומר "עור עיניו" להוציא עורון הלב (קדושים סימן לה).
ושם "עור" כולל גם מעין אחת. וכן שם "**פסח**" – גם על רגל אחד; אם לא בשמפרש "את עיני צדקיהו עור", "והוא פסח על שתי רגליו".
"**והצולע**" נשמטה יריכו והולך על צלע אחד. והפסח דולג. ושניהם יהיה גם מתולדה. אבל "**נכה רגלים**" דוקא על ידי הכאה (אמור סימן מז)

## כלל תקכא

[**הוד והדר**] ה'הדר' הוא היופי החצוני המיוחד לכל דבר שבו נהדר במינו, וה'הוד' הוא הענין הפנימי הצורייי המיפה את הדבר מצד צורתו (קדושים ס' לח, וסימן פ. ועיין אמור ס' קצו).
וגדר **נשיאת פנים** הוא שמיתר איזה פשע ורוע ענין שיש בו ומעביר עליו (קדושים סימן לז)

## כלל תקכב

יש הבדל בפעל **יכח** בין אם בא אחריו **שימוש הלמ"ד** או מלת "**עם**" או מלת "**את**".
"**יכח לפלוני**" או "**יכח עם פלוני**" הוא ויכוח על פי דרכי השכל; ו"יכח עם פלוני" – שניהם מתוכחים יחד ומחליפים דבריהם זה עם זה.
אבל "**יכח את**" הוא קרוב לענין מוסר, שמוכיחו על חטא פרטי שעשה (קדושים סימן מג)

## כלל תקכג

ויש הבדל בין **מוסר** ל**תוכחה**. המיסר כופה להמיוסר, אם בשוטים או בדברים, ובא מן הגדול א' להקטן, ונקשר לרוב עם העתיד. והמוכיח הוא לרוב בראיות, ובא לרוב על העבר (קדושים סימן מג)

## כלל תקכד

[**נקם**, **נטר**] "הנקמה" היא בפועל ו"הנטירה" היא בלב.
ויש הבדל בין [**נוטר לשומר ונוצר**]. שה'נוטר' היא רק בדברים הגיונים. (קדושים סימן מד)

## כלל תקכה

[**שונא אויב צר**]
**השנאה** נעלמת
**האויב** איבתו גלויה ואינו מציר בפועל
**והצר** מציר בפועל (קדושים ס' מב, וסימן מד. בחקותי ס' כד)

## כלל תקכו

פעל '**אהב**' נקשר תמיד עם "את". ומה שכתוב "ואהבת לרעך כמוך" היינו שיאהב להגיע לחברו מה שרוצה להגיע לעצמו. שזה ההבדל בין מלת "את" – שמורה על עצם הפעול, ובין הלמ"ד – שמורה ההגעה אל הדבר (קדושים סימן מה)

## כלל תקכז

פעל '**בקר**' בא על המעיין על הדבר לדעת טבעו ותכונתו. ויש 'ביקור' הגיוני שהיו מבקרים את הנלקה בבית דין ומודיעים חטאו על ידי קריאה (קדושים ס' נד).
ולא יצדק 'ביקור' על הדרישה והחיפוש אם נמצא הדבר; רק על העיון בדבר הנמצא (תזריע ס' קלה).

## כלל תקכח

פעל '**נאף**' רק באשת איש (מלשון "אף כי קנאה חמת גבר").
ועל האשה בא פעל '**נאף**' ופעל '**זנה**'. 'נאף' מצד הבעילה, ו'זנה' מצד שמזמנת עצמה לפסול לה או להפקר (ועיין בקדושים ס' עז. אמור ס' יד). ועל כן אצל הזכר לא בא פעל 'זנה' בשום מקום; רק עם מקושר עמו עבודת כו"ם.
ויש הבדל בין "**נאף**" בקל ובין "**מנאף**" בכבד שפירושו שגורם ניאוף לזולתו (קדושים סימן קה).

## כלל תקכט

יש הבדל בין "**שכב אותה**" ובין "**שכב עמה**". ש"שכב עמה" כולל אף שכיבה שלא כדרכה, ו"שכב אותה" מציין דוקא שכיבה כדרכה. וכל מקום שדיבר דרך צניעות תפס לשון "שכב עמו". (מצורע ס' קס, וסימן קסד)

ועל שכיבת זכר לא יצדק לשון "שכב את", ומזה הוציאו חז"ל שמה שכתוב "את זכר לא תשכב" הוא אזהרה לנשכב. (קדושים ס' קט)

## כלל תקל

יש הבדל בין '**הערה**' ובין '**גילה**'. שהעראה היא הדיבוק באותו מקום. לכן בנדה לא אמר לשון 'גילה' רק לשון 'הערה' אחר שהיא מותרת לו. וגם באחות אב אמר 'הערה' ללמד מבין שניהם שחייב על העראה כגמר ביאה (קדושים ס' קיז).
ובכ"מ בא לשון **ביאה** או **קריבה** אל אשה בשימוש מלת "אל". ומה שכתוב ביבמה "יבמה **יבוא עליה**" מורה בעל כרחה (קדושים ס' קכב).
ופעל '**רבע**' לא מצאנוהו רק על זווג מין בשאינו מינו, וחז"ל פירשוהו על זווג הבהמות בכלל. (קדושים ס' מו)
וביאור שם "**שכבת זרע**" – עיין (מצורע ס' קס, וסימן קסד)
ושם [**נדה**, **דוה**, **זבה**] – (מצורע סימן קע, וסימן קצז)

## כלל תקלא

מן פעל '**זמם**' (שמורה על המחשבה בעצה עמוקה להרע או להטיב) נגזר שם "**מזימה**" על עומק עיון והתגברות מחשבה; פעמים לטוב ופעמים לרע. ושם **זימה** הונח ביחוד על השתקעות המחשבה בחטא ובזנות. ובתורה לא תמצא שם זה רק במחלל את בתו להזנותה ובערות אשה ובתה. (קדושים ס' קיא)
והכתוב דבר בעריות בלשונות מיוחדות – **תועבה**, **זימה**, **חסד**, וכדומה – וכל אחד נצרך לדרוש מיוחד.
ובכל העריות תפס לשון **שכיבה** ובאחותו ואשת אחיו תפס '**לקיחה**'. ויש בזה טעם על פי הפשט. ובערות אשה ואמה תפס גם כן 'לקיחה', ויש בזה לימוד. (קדושים סימן קי)

## כלל תקלב

לשון '**לקיחה**' באשה נופל בין על האירוסין בין על הנשואין. אבל כשיאמר "**לקח לאשה**" בשימוש הלמ"ד היא רק על האירוסין שהיא תחלת הלקיחה, לא על ההכנסה לחופה אחר האירוסין. וכן יצדק לשון זה על היבום שהיא גם כן תחלה הקיחה. (אמור סימן לח)
וכן ישמש על נשיאת אשה בלשון **קנה וקנין**, שפעל 'קנה' מציין כל שנעשה שלו בכל אופן שיהיה. וזה ההבדל בין פעל '**קנה**' ופעל '**כרה**'. שפעל 'כרה' הונח רק על הנקנה על ידי מכירה, ופעל 'קנה' כולל כל מיני קנין שיהיה הדבר שלו. (אמור סימן פז)

## כלל תקלג

ויש הבדל בין **קנין** או **מקנה** הכתוב סתם, ובין "**מקנת כסף**" או "**קנין כסף**". ש"קנין" כולל כל דבר שהוא ברשותו אף לזמן אבל "קנין כסף" מציין מה שהוא שלו בהחלט. (אמור סימן פז)

## כלל תקלד

יש הבדל בין שם "**כלה**" ובין שם "**אשת הבן**". שלא נקראת בשם "אשת הבן" רק בחיי הבן, ובשם "כלה" נקראת גם אחר מותו.
ושם "כלה" יצדק גם על כלתו שפחה ונכרית. לא כן "אשת הבן", לא יפול רק על אשה שיש לו בה קידושין (קדושים ס' קח).

## כלל תקלה

ויש הבדל בין שם "**דוד**" ובין שם "**אחי האב**". ששם "דוד" לא בא רק על אחי אביו מאב, ושם "אחי האב" כולל בין מי האב בין מן האם. (קדושים ס' קיט. בהר ס' צז)

## כלל תקלו

ושם "**שאר**" נרדף עם "**בשר**". ועיקרו על דבר הדומה וניתך לבשר האדם, שמזה בא על הבשר המוכן למאכל אדם ועל המזון עצמו. גם נרדף עמו על מושג הקורבה.
ויש הבדל בין "**שארו**" סתם ובין "**שאר בשרו**". ש'שאר' סתם לא בא רק על הקרוב בלא אמצעי [והם אשתו ושאר קרובים המפורשים גבי טומאת כהנים], אבל "שאר בשרו" כולל גם הקרוב על ידי אמצעי (אמור סימן ה).

## כלל תקלז

ויש הבדל בין "**קרוב לו**" ובין "**קרוב אליו**". שהעומד בקורבה נוכחיית יאמר "קרוב אליו", ומי שאינו בקורבה נוכחיית יאמר "קרוב לו". ולכן בא לשון "קרוב לו" על עצמיים הגיונים. וכן בא על שארו שנתרחק (אמור סימן ה).

## כלל תקלח

כל מיתות בית דין מפורשים, ומיתת סייף להרמב"ם הלכה למשה מסיני ויש לו רמז בכתוב. וכל מקום שכתוב "**מות יומת**" סתם – הוא חנק.

ויש הבדל בין '**מיתה**' לשאר לשונות [כמו: **הכאה**, **הריגה**, ודומיהם] – שאין בו רושם. (קדושים סימן קו)
וכל מקום שכתוב "**דמיהם בם**" היא מיתת סקילה. וזה מלשון רבים – "דמיהם", ומלשון "בו", ובארתיו (קדושים סימן קג).

## כלל תקלט

ויש הבדל בין "**רגם אותו**" ובין "**רגם בו**". ש"רגם בו" מורה דרך נקמה ומשטמה. ולא נמצא לשון זה רק במגדף (אמור סימן רמד).

## כלל תקמ

ודרך הכתוב לומר "מות יומת" קודם שיפרש באיזה מיתה כמו "מות יומת...עם הארץ ירגמוהו". ובבת כהן שזנתה אמר סתם "באש תשרף" כי אין צריך לומר שחייבת מיתה שגם בת ישראל חייבת מיתה, רק לבאר באיזה אופן תומת. (אמור סימן כא)

## כלל תקמא

המעוברת לא תקרא בשם "**נערה**" (אמור סימן צז).
ואם בוגרת ומוכת עץ נקראת בשם "**בתולה**" – יש פלוגתא (אמור ס' ז, וסימן לג)

## כלל תקמב

[**מלאכה**, **עבודה**] כל עסק שיתעסק אדם לפעול איזה דבר לצורך תכלית מיוחד נקרא **מלאכה**. וכשיש בה טרחא יתירה ועמל נקרא **עבודה**. והוא לרוב בעבודת האדמה (או הדומה לה בעמל), או מלאכה שדרך לעשותה על ידי עבדים.
ובשבת ויום הכפורים אסר "מלאכה". וביום טוב, שמותר "מלאכת אוכל נפש", לא אסר רק "מלאכת עבודה". ויש "**מלאכה**" סתם ו"**מלאכת מחשבת**". (אחרי ס' עג)

## כלל תקמג

והנה בכמה מקומות אמר ביום טוב "**כל מלאכת עבודה** לא תעשו", ובפרשת בא שאמר "**כל מלאכה** לא תעשו" הוצרך לפרט "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם".
ורק בפרשת ראה אמר גבי יום טוב "לא תעשה מלאכה" – אולם שם דייק ולא אמר "לא תעשה **כל מלאכה**" (כמו שכתב תמיד גבי שבת), רק 'מלאכה', ר"ל יש מלאכות אסורות כגון אותם שאינם לצורך אוכל נפש.

ויש טעם למה שינה שם ואמר 'מלאכה' והוא לתת הבדל בין יום טוב לחולו של מועד. ש"ביום השביעי עצרת לא תעשה מלאכה", ר"ל אף מלאכה קלה אם אינה לצורך אוכל נפש, ובחולו של מועד מותר מלאכה קלה לגמרי, וגם מלאכת עבודה לא נאסרו רק מקצתם. (אמור ס' קפז)

## כלל תקמד

וזה הטעם ששביעי של פסח ושמיני של חג נקראו בשם "**עצרת**", ולא יום הראשון של פסח וסוכות ויום טוב של שבועות. כי ימי חג האחרונים נקראו "עצרת" בערך ימי חולו של מועד שלפניהם שנאסרו גם כן בקצת מלאכות וביום טוב צריך להעצר מכלל מלאכה. (אמור ס' קפז)

## כלל תקמה

ושם "**חג**" הונח על החגיגה שהיו מקריבים בימי מועד; רוצה לומר שלמי שמחה. ועל כן ראש השנה ויום הכפורים לא נקראו בשם "חג" בשום מקום. (אמור ס' קצא)

## כלל תקמו

ושם **שבת** בא על ההפסק ממלאכה ונופל גם על יום טוב. ובעל הלשון שדרכו ליחד שמות לכל דבר יציין המועדים בשם "חג" או "מועד" או בשמם הפרטי – "פסח, שבועות, סוכות". ומחרת יום ראשון של פסח לא יכול לציינו בשם "מחרת החג או המועד" ששם זה נופל על כל שבעת ימי החג. ולא בשם "מחרת הפסח" ששם זה פירושו תמיד מחרת שחיטת הפסח שהוא יום ט"ו. לכן הוכרח לציינו בשם "מחרת השבת". (אמור ס' קסד) ומצאנו גם כן "שבת" על השבוע. (אמור ס' קסד)

## כלל תקמז

יש הבדל בין **כרת** ובין **אבדון**. שהאובד מתבקש ונמצא והוא רק שינוי מקומית. לא כן הנכרת. (אמור ס' קסד)

## כלל תקמח

[**נותק**, **כורת**] הכריתה היא גם כשכורת מקצת, והנתיקה היא לגמרי. (אמור ס' קכא)

## כלל תקמט

סתם "**שמן**" הוא שמן זית. ומה שכתוב במנורה "שמן זית" בא לדרוש (אמור ס' רי).
וסתם "שמן" האמור במנחות הוא לוג. (צו ס' קב)

## כלל תקנ

מה שכתוב "מכה נפש בהמה **ישלמנה**" הוא זרות בלשון, שלא מצאנו פעל 'שלם' בכינוי על הדבר שגרם התשלומין. וחז"ל דרשוהו (אמור ס' רמז).

## כלל תקנא

פעל '**גלח**' בדיוק הוא בתער. ובהרחבה כולל כל מיני גלוח, אף במספרים; בלבד שיהיה כעין תער. שאם משייר עקרי השערות יפול על זה לשון '**גזז**'. ובלשון "**השחתת השער**" כולל גם עיקרי השער ולא בלשון "**גלוח**". (קדושים ס' עד)

## כלל תקנב

[**שרט**, **גדד**]
**השריטה** היא חרוץ קל בבשרו, ומעשהו ביד.
**והגדידה** היא חריץ עמוק עד הגידין ויעשהו בכלי. (קדושים ס' עד. אמור ס' יב)
**וכתובת קעקע** לרש"י הכתיבה בדיו והקעקוע במחט ולרמב"ם הכתיבה היא השריטה וקעקוע היא מילוי הדיו. (קדושים ס' עו)

## כלל תקנג

עיקר שם "**מדה**" הונח על מדידת כמות כל גשם. ועל מדת הכלי בא בשאלה; מן מדידת האורך ורוחב וגובה שלפיהן ישערו כמה יחזיק הכלי בתוכו.
ועיקר הפעל המיוחד למדידת הכל - '**כול**'. "וכל בשליש עפר הארץ"
**ומדה** - עיקרו על מדידת הקרקע
**ומשקל** הוא על ידי קנה או מאזנים ואבני משקל
ועל שם **משורה** יש כמה דעות (קדושים סימן פה)
**איפה** היא מדת היבש, **והין** מדת הלח.
ויש הבדל בין "**אבן שלמה**" ובין "**אבן צדק**". שהצדק הוא לפנים משורת הדין. (קדושים סימן פו)

## כלל תקנד

יש הבדל בין **גאל** ו**פדה**. שעם מושג הגאולה נקשר מושג הקורבה. (בהר ס' מב. בחקותי ס' קח).
ושם **אחוזה** לא נמצא רק על קרקעות. (בהר ס' פח)

## כלל תקנה

יש הבדל בין **חזק** בכבד ובין **מחזיק** בהפעיל. "חזק" בכבד מציין שמחזיק כח החלש; ובהפעיל מורה שתופס בחברו בכח; ואם אחריו ב' מורה שתופס בלא הנחה. (בהר ס' עא)

## כלל תקנו

יש הבדל בין **גשם** ובין **מטר**. הגשם הוא הטבעי הבא בסבת האדים העולים מן הארץ, והמטר הוא ההשגחיי הבא מן השמים. (בחקותי סימן ג)

## כלל תקנז

ויש הבדל בין **חלופין ותמורה**. המחליף הוא בבחינת הדבר – שדבר זה חולף ודבר אחר בא במקומו. והתמורה היא בבחינת האדם, ובא גם על עצמיים הגיונים – "כבודם בקלון אמיר". עד שמשמע שחליפים הם או מקדש לחול או בבחינת הרשות במחליף בשם חברו. (בחקותי סימן סט)

## כלל תקנח

ויש הבדל בין '**כוס**' ובין '**חלק**'. שכוס הוא המנה המוכן מכבר ומזה בא שם "**מכסת**" על המינוי (בחקותי סימן קב).
ולשון "**נפילה בחרב**" יבוא בב' השימוש. ומה שכתב "ונפלו לחרב" פירשוהו בחרב עצמם. (בחקותי סימן ט)
ופעל "**לא שמע**" שאחריו מלת "אל" מורה שאינו מאמין ומקבל דבריו. ו"**לא שמע לו**" מורה שמאמין לו ובכל זה מסרב לשמוע (בחקותי סימן יח).

## כלל תקנט

**מחשבה** בנפעל מורה מחשבות זרות ובלתי רגילות. וזהו מ"ש "המקריב אותו לא יחשב", כי אי אפשר לפרש לא יחשב לו לזכות – שבזה דרך להסמיך הענין כמו "ויחשבה לו צדקה". (צו סימן קיח).

## כלל תקס

אין דרך ליחס הרפואה אל המכה רק אל האדם. וכשמיחס אל המכה יכוין שהאדם לא נרפא עדיין רק המכה נסתלקה. ומה שכתוב "נרפא נגע הצרעת מן הצרוע" לא נמצא דוגמא לזה בתנ"ך – ויש בו דרוש. (מצורע סימן ז)

## כלל תקסא

ואין מדרך הלשון לומר שהאדם הוא "תחת המכסה", רק יאמר ש"המכסה הוא על האדם"; כי דרך לומר שהטפל הוא על העיקר, לא שהעיקר הוא תחת הטפל. ומזה הוכיחו שמה שכתוב "הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו" בא על המרכב. (מצורע ס' קלט)
וכן מה שכתב "נגע צרעת כי תהיה באדם" היה ראוי לומר "אדם כי יהיה בו נגע צרעת" – ויש בו דרוש (תזריע סימן ע)
ורגילות הלשון לומר "יצא לחפשי" או "לחפשי ישלחנו". ולשון "**חופשה** לא ניתן לה" קאי על שטר שחרור. (קדושים סימן נג)

## כלל תקסב

מלת "**שָׁם**" מציין רק המקום או הכלי בבחינת שהוא מקום לאשר בתוכו. (ויקרא ס' קד)

## כלל תקסג

מלת **אצל** מורה תמיד על הסמיכות. (ויקרא סימן פו. שמיני ס' מד)

## כלל תקסד

מלת "**לעומת**" נבדל מיתר מילות הנרדפים עמו במה שמציין נקודה אחת המגבלת ביושר נגד נקודה אחרת שכנגדה.
מה שאין כן לשון "**נגד**" אינו מציין הגבלה נגד נקודה מצומצמת רק נגד הרוח ההוא בכלל (ויקרא ס' קפג).

ומלת "**מול**" מציין השטח הסמוך לאיזה דבר באורך, בענין שקרוב אליו ורואה אותו. (ויקרא ס' קפג, וסימן שלב)

## כלל תקסה

מלת "**והנה**" מורה תמיד דבר חדש. (תזריע סימן סא, וסימן עא)

## כלל תקסו

מלת "**עוד**" משמע שכבר היה כן בראשונה כדוגמתו (תזריע ס' קעו. אחרי ס' צז. בחקותי ס' צט)

ויש הבדל בין **עוד** ובין **שנית**. שבמקום שאינו מקפיד על המספר ועל שיוי הנמנים יתפוס מלת "עוד". אבל במקום שיקפיד על זה יתפש מלת "שנית". (תזריע סימן סב)

## כלל תקסז

מלת "**עד**" יהיה לפעמים עד ועד בכלל ולפעמים לא עד בכלל. אבל במקום שמציין שני הגבולים – "**מן**...**עד**" – יהיו שני הגבולים בכלל. ויש בזה פלוגתא בגמרא (תזריע ס' פא. בהר ס' נד. בחקותי סימן ס, וסימן צא)

## כלל תקסח

יש הבדל בין כינוי הרומז "**הזה**" ובין כינוי "**ההוא**". שכינוי "ההוא" מציין נרמז רחוק שאינו לפנינו, וכינוי "הזה" מציין נרמז קרוב שהוא לפנינו.

וכל מקום שבא כינוי "הזה" על נרמז בלתי קרוב דרשוהו חז"ל שהיה הנרמז קרוב או דרשוהו למיעוט. וכן עשו בכינוים **זאת אלה**. ויש בזה דרכים רבים. (תורה אור **צו** סימן כג באורך. ועוד שם סימן ג, וסימן מט, וסימן נה. **וצו** סימן קנח. **שמיני** סימן סב, וסימן עב, וסימן קו, וסימן קיא, וסימן קעא. **תזריע** סימן לב, וסימן קפ. **מצורע** סימן א, וסימן עג, וסימן קכד, וסימן קצז. **אחרי** סימן י. **אמור** סימן לה, וסימן קטו, וסימן קמב, וסימן קנ, וסימן קפד. **בהר** סימן כז)

## כלל תקסט

וכל מקום שאמר "**זאת תורת**" מכניס דברים רבים תחת תורה כללית וחק כללי, ורצונו לומר שהוא לימוד כללי, לא פרטי.

והיינו דכולל דינים והלכות רבות בתוכו,

או שדין זה נוהג בדברים רבים,
או יכוין על שני אלה; שהיא כללי מצד כמותו ומצד הקיפו.
וחז"ל בארוהו ופירשוהו תמיד בדרך זה (**צו** סימן ג, וסימן ד, וסימן כד, וסימן נה, וסימן עח, וסימן פה, וסימן צה, וסימן קסא. **שמיני** ס' קעא. **תזריע** ס' לא, וסימן קפ. **מצורע** סימן ב, וסימן ג, וסימן ד, וסימן עג, וסימן קצז)

## כלל תקע

כל מקום שבא ציוי המתחלת במלת "**זה**" ראוי שיבוא פעל הציוי בלא מלת "**אשר**". כמו "זה תאכלו...וזה לא תאכלו". ואם בא בו מלת "אשר" כמו "זאת החיה אשר תאכלו" מורה שכבר קדמה הציוי דרך כלל ובא לבאר הציוי (שמיני ס' סג באורך. וצו סימן ב)

## כלל תקעא

יש הבדל בין **אחר** ובין **אחרי**. שמלת "אחר" מורה סמיכת הדבר אחר דבר קודם לו, ומלת "אחרי" מורה שקדם לו דברים שונים וזמנים רבים.
ויש הבדל בין **אחר** ובין **אחר כן** ובין **אחרי כן**.
שמלת "אחר" היא אחר דבר אחד,
ומלת "אחר כן" היא אחר דברים רבים שנזכר בענין ומוכרחים אל הדבר,
ומלת "אחרי כן" מורה אחר דברים רבים שלא נזכר בענין ואין מוכרחים אל הדבר ההוא (מצורע ס' לג, וסימן ס, וסימן פו, וסימן קצג)

## כלל תקעב

מלת **אחר** ו**אחרים** יציינו תמיד שאין לו יחוס עם הקודם והוא נבדל ממנו. כמו: "אלקים אחרים", "איש אחר"]. (צו סימן יד. בחקותי סימן צח)

## כלל תקעג

מלת "**על**" –
תשמש כמלת "עם" (קדושים סימן ע)
כמלת "אצל" (שם)
כענין סבה (קדושים ס' ע, וצו סימן ק)
כמלת "אחר" או "מלבד" (שם)
וישמש כטעם "אל" (קדושים שם)

ויש בו דרוש תמיד (אחרי ס' קא)

## כלל תקעד

ויש פלוגתא אם בעינן "**על**" בסמוך או לא (ויקרא ס' סז, אמור ס' רכח)
ולפעמים באר שהוא ממש על ידי שכפל מלת "**עליו**" (ויקרא סימן שמא) או על ידי שבא מלת זו בטעם. כי ברוב נסמך במקף (ויקרא ס' כט. מצורע ס' כו).
ולפעמים מלת "עליו" מיותר ובא לדייק שיכוין לו (ויקרא ס' שפג) או למעט זולתו (ויקרא ס' שפו, ואחרי ס' נח)

## כלל תקעה

ויש הבדל בין מלת "**על**" (שטעמו כטעם מלבד) ובין מלת "**מלבד**". שהשם הנרמז במלת "על" הוא לרוב עיקר בכוונת המאמר; שמלת "על" מציין שהראשון הוא הקודם או העיקר ועליו יסמך השני (ויקרא ס' קעב, וסימן קעג. צו ס' קד. מצורע ס' עא. אמור ס' קפז)

## כלל תקעו

ויש הבדל במלת "**מלבד**",
שאם יש פעל בדבר הטפל הנרמז על ידי מלת "מלבד" – אז אם הוא פעל עבר נעשה הדבר הטפל קודם הדבר העיקר שבא במאמר.
ואם הוא פעל עתיד יעשה אחריו.
ואם בא הפעל בדבר העיקרי יתהפך הדבר. (ויקרא ס' שנז)

## כלל תקעז

ויש הבדל בין לשון "**מלבד הרעב הראשון**" ובין לשון "**לבד מערי הפרזי**". שכל מקום שיש מקום לטעות להכניס דבר בכלל החשבון ורוצה לאמר שאינו בכלל החשבון – יאמר "**לבד מן**". אבל במקום שאי אפשר לטעות להכניס הדבר בחשבון ויכוין רק להודיע ש'מלבד' הנאמר היה עוד דבר פלוני – יאמר מלת "**מלבד**". (אמור סימן קצ)

## כלל תקעח

יש הבדל בין "**והלאה**" ובין "**ומעלה**". כשאומר "ומעלה" אין היום ההוא בכלל. וכשאומר "והלאה" – גם היום ההוא בכלל. (אמור ס' קכו. בחקותי סימן ס)

## כלל תקעט

מלת [**אתו**, **עמו**] משותפים במה שמורים המצא דבר אחד אצל הדבר השני (שמיני סימן לו. קדושים סימן לב). ויש הבדל דק ביניהם. שמלת "עמו" מורה השיוי והצירוף. אבל מלת "אתו" משתתף גם עם מלת "את" שמורה על הפעול, ומורה שהאחד פועל על האחר והשני נפעל ממנו וטפל אליו (קדושים סימן לב באורך). (ועיין למעלה סימן ש"מ, ובהר ס' עה, וסימן פא).

## כלל תקפ

מלת "**כל**" כשבא במשפט מחייב הוא מחייב כללי. ובמשפט שולל הוא שולל כללי. והכללות תהיה בשני פנים:
אם הוא שם הסוג והמין יחייב או ישלול אל כל המין
ואם הוא שם אישי יחייב או ישלול כל חלקי האיש. (ויקרא סימן צט, וסימן קלה. צו ס' קלז)
וכבר שמרו לדרוש מלת "כל" תמיד לריבוי (**ויקרא** ס' קלג, וסימן שא. **צו** ס' לו, וסימן קי, וסימן קכו, וסימן קכח. **שמיני** ס' פט, וסימן קג, וסימן קו, וסימן קיב, וסימן קכא, וסימן קכד, וסימן קלד. **תזריע** ס' פה. **מצורע** ס' קסא, ובכמה מקומות)

## כלל תקפא

וכשאמר "**כל אלה**" יש הבדל. שאם מלת "אלה" נוטה אל הקצת – מלת "כל" מרבה כולו. וכשמלת "אלה" מורה על כולו – "כל" מרבה מקצתו (אחרי ס' קמז).
וכן במלת "כל" שבא עם השם. אם משמעות השם על כולו – מלת "כל" שבא אצלו מרבה מקצתו. ואם משמעות השם על מקצתו – מלת "כל" מרבה כולו (בהר סימן רמז??)

## כלל תקפב

ויש בזה חקירה אם רובו ככולו (ויקרא ס' רמב, וסימן רמג)

## כלל תקפג

מלת "**כל**" לא בא על מספר פחות משלשה (ויקרא ס' קצו. שמיני סימן ח. מצורע ס' קפח. אחרי ס' פז)

## כלל תקפד

וכן מלת "**רבים**" לא בא על פחות משלשה. ותמיד ישוער הריבוי לפי ערך הדבר שידובר בו (מצורע סימן ??)

## כלל תקפה

כל דברות ופרשיות המחוברות בוי"ו החיבור יש להם איזה יחוס זה לזה – אף פרשה המתחלת במלת "כי". וכל שכן תנאי החלוקות המצוינות במלת "אם" (כמו שכתבנו למעלה פרק יא). ובזה אמרו וי"ו מוסיף על ענין ראשון (ויקרא ס' נט, וסימן רמ, וסימן שנט).
ולפעמים יחבר על ידי הוי"ו הנושאים שבראשי הפרשיות להשוותם זה לזה (ויקרא ס' צב. מצורע ס' קנח. קדושים ס' נא)

## כלל תקפו

וכן כל מקום שכתוב וי"ו באמצע הפרשה יש להענינים איזה קישור ושייכות זה לזה. וחז"ל דקדקו בזה דברים רמים ונשגבים (תזריע סימן ט. מצורע ס' קכד. אמור ס' כא, וסימן קכח, וסימן קפט, וסימן ר)

## כלל תקפז

והנה מלת "**או**" מורה על החלוקה ומלת "**יחדיו**" מיוחד אל החיבור.
**והוי"ו** בא פעמים לחבר ופעמים לחלק. ופליגי ר' יאשיה ור' יונתן ב"מכה אביו ואמו". ובארתי הדבר באורך שבציוי פשוטה כולי עלמא לא פליגי שהוי"ו בא לחבר, ובאזהרה פשוטה כולי עלמא מודים שהוי"ו בא לחלק. ולא פליגי אלא במאמר תנאיי כמו "מכה אביו ואמו" (קדושים סימן קא)

## כלל תקפח

וכל מקום שנדע מן הענין שהוי"ו בא לחלק – ראוי לכתוב בוי"ו. וכשכתוב מלת "או" הוא מיותר ובא לדרשה תמיד (**קדושים** ס' קא. **ויקרא** ס' רצט, וסימן שיב. **שמיני** ס' קיז. **תזריע** ס' כג, וסימן לג, וסימן קיט, וסימן קכ, וסימן קמה, וסימן קפא. **אחרי** סימן קב, וסימן קג. **אמור** ס' קכה, וסימן קל)

## כלל תקפט

המדקדקים כתבו שיש "**או**" שטעמו כטעם אם. וזה לא יכון לדעת חז"ל שיש לכל מלת גדר מיוחד בפני עצמו. ודרשוהו שטעמו כטעם "או אם" (ויקרא ס' רסב, וסימן שסב). וכן במה שכתוב "או כי ישוב הבשר החי" – שנדחקו בו הראב"ע והמפרשים – פירשוהו חז"ל שבא להורות שאינו תנאי מוחלט רק אפשרי ורצונו לומר בכל עת שישוב. שזה גדר מלת "או" שבא להוראת החלוקה או האפשריות (תזריע סימן צג).

## כלל תקצ

גדר מלת "**גם**" לתוספות בכל מקום. ועל כן אמרו גמין רבוים (ויקרא סימן קס).
ומלת "**אף**" מורה תמיד על דבר שהוא חידוש על הקודם (בחקותי סימן יט, וסימן מט)

## כלל תקצא

מלת "**אך**" מורה מיעוט במשפט השני; רצה לומר במשפט שבא בו מלת "אך". ובזה מובדל מן מלת "**רק**" שמוציא דבר מן משפט הקודם (**שמיני** סימן סח, וסימן קמד. **אמור** ס' נט, וסימן קעט, וסימן קצא. **בחקותי** סימן קט, וסימן קי)

## כלל תקצב

האזהרה התולדיית יציין לפעמים במלת "**פן**" ["ולא תגעו בו פן תמותון"], ולפעמים במלת "**לא**" ["ושמרתם...ולא יהיה קצת"]. ואחרי העיון, מלת "פן" יצדק לרוב באזהרה שוללת, ומלת "לא" יבא באזהרה מחייבת. ואם התולדה מחויבת מצד עצמה – ישמש במלת "לא". ואם אינה מחויבת מעצמה – ישמש במלת "פן" (שמיני סימן לא. אמור סימן ל)

## כלל תקצג

מלת "**לכם**" מורה על ההנאה (כנ"ל סימן תנט) ועל הצורך בדבר. או בא למעט אחרים (**שמיני** סימן עה, וסימן פב, וסימן קח, וסימן קיב, וסימן קעב, וסימן קנג. **מצורע** סימן קמט. **אחרי** סימן עא, וסימן קט. **קדושים** סימן סג, וסימן קט. **בהר** סימן יא)

## כלל תקצד

בפעלים החוזרים שציין אותם במלת [**לו**, **לך**, **לכם**, **להם**] מורה שתהיה הפעולה לעצמו ולא לזולת (מצורע ס' קמט, וסימן קנג)

## כלל תקצה

בכינוי הרבים יאמר "**בם**" או "**בהם**". ומלת "בהם" פורט יותר ממלת "בם" כי מורה שיתפשטו בכולו (אחרי ס' קמא). ובדקדוק כינוי [**אתהן**, **אתהם**] – עיין קדושים (סימן קיב).

## כלל תקצו

מלת "**והיה**" הבא במאמר תנאיי־עתידי יקשר לרוב את המאמר המאוחר אל המאמר הקודם אליו ביחוד הסבה והמסובב. ובמקום שלא בא על דרך זה פירשוהו חז"ל שמורה על התכיפות; שיעשה מיד (ויקרא ס' שיח, וסימן שעט)

## כלל תקצז

שימוש הלמ"ד שאחר מלת "והיה" במקום שלא יורה התהפכות דבר לדבר יורה שהוקבע לדבר כך וכך (תזריע סימן מא)

## כלל תקצח

מלת "**ויהי**" מורה שנעשה איזה פעל רשום (שמיני סימן טו)

## כלל תקצט

כינוי "**ההוא**" בא תמיד לדיוק. ונדרש שלא יהיה אנוס שוגג ומוטעה; או למעט. (צו סימן קלב. אחרי סימן צה)

## כלל תר

מלת [**יהיה**. **תהיה**] מורה על שהדבר מוכרח להעשות ועל הקיום. (**ויקרא** ס' צ"ו, וסימן קכג. **צו** סימן קכג. **שמיני** סימן פב. **מצורע** סימן א, וסימן קע, וסימן קעא, וסימן קפט. **קדושים** סימן סב. **אמור** סימן יג, וסימן יט, וסימן קעד, וסימן רכח)

## כלל תרא

יש הבדל בין "**ושלח אל** השדה" ובין "**ושלח על פני** השדה". ש"על פני" מציין היותו בגבול הדבר ואינו מציין שישאר שם. (מצורע סימן כט)
מלת "**על פני**" הוא לפעמים על גב הדבר ממש ולפעמים נגד גב הדבר. (אחרי סימן לז)

## כלל תרב

ויש הבדל בין "**הפקיד בידו**" ובין "**הפקיד אתו**". ש"הפקיד אתו" מורה שהיא עדיין ברשותו (ויקרא ס' שפא)

## כלל תרג

**וי"ו נוספת** – דעת הראב"ע והרד"ק שהיא כפ' רפה בלשון ישמעאל. ודעת אביו של הרד"ק בספר הגלוי שרומז על מלה חסרה. ויש בזה פלוגתא דתנאי על "ולקח באצבעו ונתן" שאמר במקרא נדרש לפניו ולאחריו קמפלגי (ויקרא סימן רעב). ודעת חז"ל שוי"ו כזה נדרש תמיד לפי הדרוש (צו סימן קטז).

## כלל תרד

ויש **וי"ו הביאור** (שמיני ס' לה. אחרי סימן מו)
ויש **וי"ו ההשואה** – "ומחית בשר חי" (תזריע ס' עג)
ויש **וי"ו חסרה** (צו סימן מב)

## כלל תרה

יש הבדל בין **שימוש הלמ"ד** ובין שימוש מלת "**על**". שלמ"ד מורה החלוקה, ומלת "על" מורה הצירוף. "עגלה על שני הנשיאים ושור לאחד". (ויקרא ס' שצא. תזריע סימן כג. מצורע ס' מא)

## כלל תרו

יש הבדל בין **את** ובין **מ"ם השימוש**. שהמ"ם מורה הקצתית (כנ"ל סימן שנ"ה, שס"ד, שצ"ג). (**צו** סימן עג. **שמיני** ס' צו, וסימן צז, וסימן קטו, וסימן קטז, וסימן קלד. **אמור** סימן עח, וסימן צח, וסימן קטז. **בחקותי** סימן קיב, וסימן קיג)

## כלל תרז

לדעת המדקדקים נמצא שימוש הב' תחת המ"ם. וחז"ל לא כן דעתם.
ובמה שכתוב "ושרף את הבגד...בצמר" פירשוהו שהוא ב' התוך (תזריע ס' קסז)
ובמה שכתוב "וזה לכם הטמא בשרץ", שראוי לומר "משרץ", פירשוהו שהוא ב' התוך על דם הנמצא בשרץ (שמיני ס' קז).
כי לא יתחלף שימוש אות באות לדעתם.

## כלל תרח

וכן נמצא מלת "**את**" תחת "**עם**" – "ואת הנתק לא יגלח". ולדעת חז"ל יש בו גם הוראת מלת "את" (תזריע ס' קלג).

## כלל תרט

יש הבדל בין "**לא**" ובין "**אין**". שמלת "לא" שולל את הפעולה ומלת "איננו" שולל התואר מן המתואר (שמיני ס' לא).
ועל כן יש הבדל בין "ושערה לא הפך לבן" ובין "ושער לבן אין בו". ש"אין בו" שולל שלא נמצא כלל, ו"לא הפך" שולל הפעולה לבד; יש שער רק לא הפך לבן. (תזריע סימן נח, וסימן קה)

## כלל תרי

וכבר כתב הרד"ק שמלת "לא" נופל על אדם מיוחד ומלת "אין" נופל על הכלל. אולם מצאנו מלת "אין" גם על אדם מיוחד – "אין יוסף בבור", "אין האיש בביתו". ובארנו שמלת "אין" יש לו שני גזירות – אחד מגזרת הכפולים ואחד מנחי העין. וכל מקום שבא מלת "אין" על שלילת דבר מיוחד הוא מגזרת הכפולים.
וכן בכינוי היחיד '**איננו**'. ולכן הנו"ן דגושה בו תמיד. אבל בכינוי הרבים אין שם דגש כי הוא מנחי העין ושולל את הכלל.
(וההבדל בין מלת "אין" מן הכפולים ובין מלת "לא" הוא כמו שכתבנו בסימן הקודם שמלת "אין" שוללת את נושא המאמר ותבוא סמוך אל הנושא והיא ההפך של "יש". ומלת "לא" שולל את הנשוא)
ובכל זה מלת "אין" שבא סתם היא לרוב מנחי העי"ן ושולל את הכלל (אמור סימן צ"ו)

## כלל תריא

ומן מלת "**אין**" נגזר פעל **מאן** לדעת חז"ל. כמו שמן 'הן' נגזר "**ותהינו** לעלות ההרה" (כנ"ל סימן ד).
ויש הבדל בין "**מאן**" ובין "**לא אבה**". הממאן הוא בפה שאומר "אין", והבלתי אובה הוא בלב (אמור סימן צ"ו).

## כלל תריב

מלת "**את**" המורה על הפעול יחסר לרוב. וחז"ל דרשו כמה פעמים מלת "את" הכתוב. ואחרי העיון, בכ"מ שהפעול נודע על ידי אחד מאופני ההודעה (כגון בה' הידיעה או על ידי כינוי), וכן במקום שהפעול הוא שם העצם – יבוא מלת "את" לרוב. ובמקום שאין הפעול נודע – בא ברוב בלא מלת "את", וכשבא מלת "את" נדרש.
וכן במקום שהפעול נודע וחסר מלת "את" נדרש. ותמיד אמר "יכבס בגדיו" לבד בבית המנוגע אמר "יכבס את בגדיו", היינו מפני שכיבוס בגדים שבכל מקום אינו דוקא כלים שלובש רק כל כלים שנוגע בהם והכינוי "בגדיו" אינו בדוקא – לכן חסר מלת "את". אבל בבית המנוגע אינו מטמא רק בגדים שלובש והכינוי בא בדוקא, לכן כתוב מלת "את". (מצורע סימן קיב)

## כלל תריג

ובמקום שראוי שיבוא מלת "את" או כל מלות היחס והוא חסר – יש לפרש כמו שנרצה. ועל כן במה שכתוב ג' פעמים "וסמך ידו" בלא מלת "את" דרשו ג' דרושים כאילו כתוב "וסמך בידו". והוא הדין כל כיוצא בזה. (ויקרא סימן כח)